

KIRJOIHIN TEHTYJÄ REUNAHUOMAUTUKSIA

G. V. PLEHANOV.
»MARXILAISUUDEN PERUSKYSYMYKSET»

PIETARI 1908

[23]... Idealistit muuttavat ensin ajattelun itsenäiseksi, ihmisestä riippumattomaksi olemukseksi (»subjekti itseään varten») ja sitten julistavat, että siinä, tuossa olemuksessa, olemisen ja ajattelun välinen ristiriita saa ratkaisunsa. Nimenomaan sen vuoksi, että sille, materiasta riippumattomalle olemukselle, on ominaista erillinen, riippumaton oleminen. Ja se saa todella ratkaisunsa siinä, sillä mitä se tämä olemus on? Ajattelua. Ja tämä ajattelu on olemassa — on — mistään muusta riippumatta. Mutta ristiriidan tällainen ratkaiseminen on puhtaasti muodollinen ratkaisu. Se saadaan aikaan vain siten, että — kuten edellä jo sanoimme — jätetään syrjään eräs sen aines: nimittäin ajattelusta riippumaton oleminen. Oleminen osoittaa-

||| NB

tuu pelkäksi ajattelun ominaisuudeksi, ja kun sanomme, että jokin esine on olemassa, se merkitsee ainoastaan sitä, että se on olemassa ajattelussa...

[24]...Oleminen ei merkitse olemassaoloa ajatuksessa. Tässä suhteessa Feuerbachin filosofia on paljon selvempää kuin J. Dietzgenin. »Sen todistaminen, että jokin on olemassa, Feuerbach huomauttaa, on samaa kuin todistaa, että se ei ole olemassa ainoastaan ajatuksessa...»*

[28—29]... Materialistisella historianselityksellä oli ennen kaikkea metodologinen merkitys. Engels käsitti tämän mainiosti kirjoittaessaan: »emme tarvitse niinkään paljon pelkkiä tuloksia kuin tutkimusta (das Studium); tulokset eivät ole mitään, jos ne otetaan irrallisina niihin johtavasta kehityksestä...»**

[29—30]... Yleensä eräs Marxin ja Engelsin suurimpia ansioita materialismin alalla on se, että he kehittivät oikean metodin. Keskitettyään voimansa taisteluun Hegelin filosofian spekulatiivista ainesta vastaan Feuerbach arvosti ja käytti niukasti sen dialektista ainesta. Hän sanoo: »todellinen dialektiikka ei ole suinkaan yksinäisyyteen vetäytyneen filosofin vuoropuhelu itsensä kanssa; se on

* Werke, X. 187.

** Nachlass, I, 477.

minän ja sinän vuoropuhelu»*. Mutta ensiksikin Hegelin dialektiikka-kaan ei ollut merkitykseltään »yksinäisyyteen vetäytyneen filosofin vuoropuhelua itsensä kanssa» ja toiseksi Feuerbachin huomautus määrittää oikein filosofian lähtökohdan, mutta ei sen metodia. Tämän aukon täyttivät Marx ja Engels, jotka käsittivät, että taisteltaessa Hegelin spekulatiivista filosofiaa vastaan olisi erheellistä sivuuttaa hänen dialektiikkansa...

[31]... Monet sekoittavat dialektiikan kehitysoppiin, ja tosi-

asiallisestihan se on sellainen oppi. Mutta dialektiikka eroaa olennaisesti vulgääristä evoluutio-^{~~~~~}teoriasta", joka rakentuu kokonaan sille periaatteelle, että luonto enempiä kuin historia kaan eivät tee harppauksia ja että kaikki muutokset maailmassa tapahtuvat vain asteittaisesti. Jo Hegel osoitti, että näin käsitettynä kehitysoppi on naurettavaa ja kestämatöntä...

[33]... Yleensä ottaen dialektisen ajattelun oikeudet saavat hänellä** vahvistuksensa olemisen dialektisista ominaisuuksista. Oleminen on tässäkin ajattelun ehtona...

[39]... Maantieteellisen ympäristön ominaisuudet ovat siis tuotantovoimien kehityksen ehtona; tuotantovoimien kehitys taas on taloudellisten ja niiden mukana kaikkien muidenkin yhteiskunnallisten suhteiden kehityksen ehtona...

[42]... Tuotantovoimien kulloistakin kehitysastetta vastaa määrätynlainen aseistus, sotataito ja loppukädessä myös kansainvälinen oikeus — tarkemmin sanoen: yhteiskuntien välinen, s.o. muun muassa myös heimojen välinen oikeus. Metsästäjäheimot eivät voi muodostaa suuria poliittisia järjestöjä nimenomaan siksi, koska niiden tuotantovoimien alhainen taso pakottaa ne, vertauskuvallista sanontaa käyttäen, harhailemaan hajallaan, pieninä yhteisinä toimeentuloa hankkien...

[46—47]... Marxin mukaan maantieteellinen ympäristö vaikuttaa ihmiseen tuotantosuhteiden kautta, jotka syntyvät tietyllä seudulla tiettyjen tuotantovoimien pohjalla, joiden kehityksen ensimmäisenä ehtona ovat kyseisen ympäristön ominaisuudet...

[65—66]... »Taloudellisen rakenteen» luonne ja tämän luonteen muuttumissuunta eivät riipu ihmisten tahdosta, vaan tuotantovoimien tilasta ja siitä, millaisia nimenomaisia muutoksia tuotantosuhteisissa syntyy ja käy tarpeelliseksi yhteiskunnalle näiden voimien jatkuvan kehityksen seurauksena. Engels selittää tätä seuraavin sanoin: »Ihmiset luovat historiaansa itse, mutta tähän saakka he eivät ole tehneet sitä — yksityistenkään yhteiskuntien sisällä — yhteisneuvoin eikä yleisen suunnitelman mukaan. Heidän pyrkimyksensä ovat käyneet ristiin, ja kaikissa tällaisissa yhteiskunnissa vallitsee sen takia välttä-

* Werke, II, 345.

** Engelsillä. Toim.

mättömyys, jonka täydennyksenä ja ulkoisena ilmenemismuotona on sattuma.» Itse inhimillinen toiminta ei määräydy siinä vapaasti, vaan esiintyy välttämättömänä, t. s. lainmukaisena, s. o. tieteellisen tutkimuksen kohteeksi keipaavana. Osoittaessaan alinomaa, että ihmiset muuttavat olosuhteita, historiallinen materialismi antaa meille siten samalla ensimmäisen kerran mahdollisuuden tarkastella tätä muuttumisprosessia tieteen näkökulmasta. Ja siksi pä meillä onkin täysi oikeus sanoa, että materialistinen historianselitys antaa välttämättömät ennakkokohteet jokaiselle sellaiselle inhimillistä yhteiskuntaa koskevalle opille, joka haluaa esiintyä tieteenä...

[68]... Alkukantaisessa yhteiskunnassa, jossa ei tunneta jakautumista luokkiin, ihmisen tuotannollinen toiminta vaikuttaa välittömästi hänen maailmankäsitykseensä ja esteettiseen makuunsa...

[81—82]... Mikäli haluaisimme lyhyesti ilmaista Marxin—Engelsin käsityksen nykyisin sellaisen kuuluisuuden saavuttaneen »perusta» suhteesta yhtä kuuluisaan »päällisy rakenteeseen», niin tulos olisi seuraava:

- 1) Tuotantovoimien tila;
- 2) Niistä määräytyvät taloudelliset suhteet;
- 3) Tietylle taloudelliselle »perustalle» kasvanut yhteiskunnallis-poliittinen järjestelmä;
- 4) Osittain talouden välittömästi määräämä, osittain koko sille kasvaneen yhteiskunnallis-poliittisen järjestelmän määräämä yhteiskuntaihmissen mentaliteetti;
- 5) Erilaiset ideologiat, jotka kuvastavat tämän mentaliteetin ominaisuuksia...

[98]... Ottakaamme esimerkiksi nykyinen agraarikysymyksemme. Jostain kadetteihin kuuluvasta älykkästä kartanonherrasta »maan pakkoluovutus» saattaa tuntua enemmän tai vähemmän—t. s. käänntäen verrannollisesti »oikeudenmukaisen korvauksen» suuruuteen—surulliselta historialliselta välttämättömyydeltä. Mutta talonpojasta, joka pyrkii saamaan »maakultaa», tulee päinvastoin vain tämä »oikeudenmukainen korvaus» tuntumaan enemmän tai vähemmän surulliselta välttämättömyydeltä, kun taas itse »pakkoluovutus» tuntuu hänestä ehdottomasti hänen vapaan tahtonsa ilmaukselta ja hänen vapautensa kalleimmalta turvalta.

Näin puhuessamme sivuamme ehkä vapautta koskevan opin tärkeintä kohtaa, josta Engels ei maininnut luonnollisesti vain siksi, että Hegelin koulun käyneelle ihmiselle tämä kohta on ymmärrettävä ilman selityksiäkin...

Feuerbach ja Dietzgen. 24*.

Huomautukset on kirjoitettu aikaisintaan toukokuussa 1908

*Julkaistu osittain v. 1933
XXV Lenin-kokoelmassa*

*Julkaistaan ensi kerran
täydellisenä*

*Julkaistaan alkuperäiskappaleen
mukaan*

* Tarkoitetaan Plehanovin kirjan 24. sivua (ks. tätä osaa, s. 353). Toim.

ABEL REY. »NYKYAIKAINEN FILOSOFIA»

PARIISI 1908 ¹⁶⁵

ALKULAUSE

[6]*... Tiede, tiedostuksen ja järjen hedelmä, auttaa vain turvaamaan tosiasiallista valtaamme luontoon. Se sanoo meille ainoastaan, miten esineitä on käytettävä, mutta ei puhu mitään niiden olemuksesta...

NB [7]... Tärkein tehtäväni tässä teoksessa on näin ollen ollut kahden näkökannan vastakkain asettaminen: myönteisen, »tieteenomaisen» ja »pragmaattisen». Olen yrittänyt esittää kummankin näkökannan mahdollisimman ennakkoluulottomasti: sillä olen hyvin selvillä kolmannesta vakavasta vaarasta, joka vaanii tämännäköisiä teoksia kirjoitettaessa — vaarasta jättää antamatta vastustajille ansaitusti kuuluva tunnustus. En tosin tuudittaudu harhaluuloon, että olisin saavuttanut tämän tavoitteeni kokonaisuudessaan. Sellainen täydellinen »puolueettomuus» on mahdotonta...

I LUKU

FILOSOFISTEN KESKUSTELUJEN
NYKYINEN KESKIÖ5. § NYKYISEN FILOSOFISEN AJATELUN
PERUSRISTIRIITA

[28—29]... Mutta nykyisetkin filosofiset järjestelmät esiintyvät vielä toisiaan vastaan, painiskelevat yhden perusristiriidan ympärillä, ristiriidan, joka juontuu tavasta, millä filosofian ongelma nykyaikana asetetaan. Antiteesi on näin ollen sekä se muoto, mihin filosofisten katsomusten vaihtuminen pukeutuu eri hetkinä, että muoto, mihin pukeutuvat samanaikaisesti ilmaistavat katsomukset.

Minkälaiset vaihtoehdot tulevat kysymykseen filosofian yleisongelman nykyisen asettelun valossa? Vaihtoehto voi

* Rey, A. La Philosophie Moderne. Paris, 1908. Toim.

olla vain yksi, sillä koko asia on tieteen ja käytännöllisen toiminnan säilyttämisessä mahdollisimman kiinteässä yhteydessä uhraamatta kumpaakaan toisen vuoksi, asettamatta niitä toistensa vastakohtaksi. Siis joko käytännöllinen toiminta johdetaan tieteestä tai päinvastoin tiede käytännöllisestä toiminnasta. Edellisessä tapauksessa tiede kätkee itseensä käytännöllisen toiminnan; jälkimmäisessä käytännöllinen toiminta kätkee itseensä tieteen. Looginen yhteys molempien jäsenten kesken on säilytettävä, ja sitä voidaan muunnella vain näitä jäseniä käyttäen, joko pitäen edellistä jälkimmäisestä riippuvaisena tai jälkimmäistä edellisestä riippuvaisena. Toisessa tapauksessa saamme tulokseksi rationalistisia, intellektualistisia ja positivistisia systeemejä, s.o. tieteen dogmatismin. Toisessa tapauksessa saamme pragmatismia, fideismin tai aktiivisen intuition (bergsonilaisen tapaisia) systeemejä, s.o. toiminnan dogmatismia. Ensimmäisessä tapauksessa saamme tiedettävää, jotta voitaisiin toimia: tieto synnyttää toimintaa. Jälkimmäisten mukaan tieto noudattaa toiminnan tarpeita: toiminta synnyttää tietoa.

NB

Lukija älköön kuitenkaan ajatelko, että nämä viimeksi mainitut systeemit haluaisivat herättää henkiin tieteen halveksunnan ja tietämättömyyden filosofian. Ei suinkaan, vaan ne päätyvät tieteen johtamiseen käytännöstä vasta vakavien tutkimusten jälkeen, useinkin erinomaisen tieteellisen lukeneisuuden, tiedettä koskevien syvällisten kriittisten mietiskelyjen ja jopa, kuten eräät näistä filosofiasta mielellään sanovat, tarkmokkaan »ajatuksellisen tieteeseen eläytymisen» pohjalla. Mikäli he siten väheksyvät tiedettä, niin tahattomasti; monet heistä luulevat sillä tavoin päinvastoin teroittavansa sen kaikkinaista tärkeyttä...

NB

6. § NYKYISTEN FILOSOFISTEN KIISTOJEN KIINNOSTUS

[33—35]... Olettakaamme kuitenkin hetkeksi, että pragmatismen teesi olisi oikea ja että tiede olisi ainoastaan erikoinen taito, teknillinen keino määrättyjen tarpeiden tyydyttämiseksi. Mitä siitä olisi seurauksena?

Ennen kaikkea totuus jää tyhjäksi sanaksi. Totuudellinen väittämä osoittautuu reseptiksi menestyksellistä keksittyä menettelytapaa varten. Mutta koska on olemassa useampia menettelytapoja, jotka voivat taata meille menestyksen samojen asiahaarojen vallitessa, koska eri yksilöiden tarpeet ovat varsin erilaisia, niin meidän on hyväksyttävä pragmatistien teesi: kaikki ehdotukset ja järkeilyt, jotka vievät meidät samoihin käytännöllisiin tuloksiin, ovat samanarvoisia ja yhtä totuudellisia, kaikki ajatukset, jotka tuottavat käytännöllisen tuloksen, ovat yhtä laillisia. Tästä »totuus» sanan uudesta ajatussisällöstä juontuu, että tieteemme ovat puhtaasti satunnaisia rakennelmia,

että ne saattaisivat olla kerrassaan toisenlaisia ja kuitenkin yhtä totuudellisia, s.o. yhtä kellovllisia toiminnan välikappaleita.

- (1) Tieteen — tiedon realistisen muodon, totuuden lähteen — vararikkoutuminen, siinä ensimmäinen johtopäätös. Muiden sellaistaen älyn ja ymmärryksen menetelmistä varsin kaukana olevien menetelmien kuin esimerkiksi mystillisen tunteen laillisuus, siinä toinen johtopäätös. Näiden johtopäätösten vuoksi onkin itse asiassa rakennettu koko tämä filosofia, joka näennäisesti huipentuu niihin...

NB Miten helppoa onkaan sellaisessa tapauksessa kääntää näitä vapaa-ajatteliijoita vastaan heidän oma aseensa. Tieteelliset totuudet! Mutta nehan ovat totuuksia vain nimellisesti. Nekin ovat uskomuksia ja lisäksi alemman asteen uskomuksia, joita voidaan käyttää vain aineellista toimintaa varten; niillä on vain teknillisen välineen arvo. Usko uskon vuoksi, uskonnollinen dogmi, metafyyminen tai moraalinen ideologia ovat niitä paljon korkeammalla.

Joka tapauksessa niiden ei ollenkaan tarvitse ujustella tiedettä, sillä sen etuoikeutettu asema on romahtanut.

NB Ja useimmat pragmatistit kiiruhtavat tosiaan palauttamaan oikeuksiinsa, asettamaan tieteellisen kokemuksen vastapainoksi moraalisen kokemuksen, metafyyminen kokemuksen ja eritoten uskonnollisen kokemuksen. Kaikki nämä kokemuksen muodot kehittyvät rinnakkaisesti eivätkä voi mitenkään häiritä toisiaan, koska ne tähtäävät erilaisten tarpeiden tyydyttämiseen, kerrassaan erilaisiin käytännön puoliin (aineellisten tarpeiden, moraalitajun tai uskonnollisen tunteen tyydyttämiseen) ja luovat erilaisia *arvoja*...

[37]... Se on todellinen löytö metafyyisikoille. Uskonnon restauroinnin ohella pragmatismi edesauttaa metafysiikan restaurointia. Kantin ja Comten jälkeen positivismi on XIX vuosisadan kuluessa vähitellen vallannut melkein koko tiedostamisen alan...

[39—40]... Näin muodoiin pragmatistinen näkökanta samoin kuin muutkin näkökannat, jotka olematta yhtä filosofisia, omaperäisiä ja mielenkiintoisia, johtavat kuitenkin yhtäläisiin päätelmiin, ovat aina omiaan seuraamuksillaan rehabilitoimaan inhimillisen ajatuksen aikansa eläneitä normatiivisia muotoja, joita tieteellinen positivismi on XVIII vuosisadan keskivaikeilta lähtien voitokkaasti syrjäyttänyt,—rehabilitoimaan uskontoa, metafysiikkaa, moraalista dogmatismia. s.o. itse asiassa sosiaalista autoritäarisyyttä. Juuri tämän vuoksi se on toinen niistä kohtioista, joiden välillä heilahtelee koko nykyinen ajattelu, koko nykyinen filosofia. Se on dogmaattisen taantumuksen, kaikissa muodoissa ilmenevän autoritäarisyyshengen kohtio. Ja tämä näkökanta on sitäkin vaarallisempi, koska se esittäytyy aluksi, ja etenkin suurimpien kannattajiensa esittämänä, vapaan hengen rohkeimpana ja viimeisenä kapinana, nousuna sitä ainoa estettä vastaan, mikä on vielä jäljellä ja mikä on näihin asti ollut tämän hengen

tukena kaikkien muiden murskaamisessa,— tiedettä ja tieteellistä totuutta vastaan.

Sen sijaan uusimman filosofisen ajattelun vastakkaista kohtiota, puhtaasti tieteellistä näkökantaa, joka juontaa käytännön tiedosta ja sen vuoksi panee kaiken tieteen alaiseksi, luonnehtii pääasiallisesti pyrkimys emansipoitumiseen ja vapautumiseen. Juuri tässä me kohtaamme uudistajia. He ovat renessanssihengen perijöitä; heidän isiään ja suoranaisia kasvattajiaan ovat varsinkin XVIII vuosisadan filosofit ja oppineet, suuren vapautusvuosisadan, josta Mach aivan oikein sanoo: »Ken on vaikkapa vain kirjallisuuden kautta saanut kosketuksen tuohon suureen nousuun ja vapautukseen, ajattelee aina XVIII vuosisataa melankolisella kaiholla.» Tämän tyyppin ajattelijoille on ole-¹¹² massa totuus, joskaan ei muuttumaton, niin kuitenkin sellainen, jota voidaan alituisesti lähetä. Se voidaan saavuttaa vain tieteellisten menetelmien avulla eikä sitä voida löytää mistään tieteen ulkopuolelta; totuus ja tiede ovat kaiken inhimillisen toiminnan välttämättömiä ja riittäviä ehtoja...

8. § METODI.—YHTEENVETO JA PÄATELMÄT

[48—49]... Puheen aiheena tulee olemaan sen [tieteen] objektiivinen merkitys. Toiset ajattelevat, että tiede on voimaton ammentamaan objektinaan olevaa todellisuutta kokonaisuudessaan, vaikka he tiettyssä mielessä edellyttäisivätkin sen välttämättömäksi...

II LUKU

LUVUN JA ULOTTUVUUDEN ONGELMA. MATERIAN MÄÄRALLISET OMINAISUUDET

2. § VANHA KIISTA EMPIRISMIN JA APRIORISMIN VALILLA

[55]... Mutta eikö kaikenlaisen empiirisen aineksen syrjäyttäminen ole myös saavuttamaton äärimmäistapaus? Rationalistit huomauttavat, että matemaatikko voisi entiseen tapaan lisätä tieteensä aarteita, vaikka aineellinen maailma äkkiä häviäisikin. Kyllä, kiistattomasti jos se häviäisi nyt; mutta olisiko hän voinut luoda matematiikan, jollei aineellista maailmaa olisi koskaan ollutkaan?...

3. § LUVUN JA ULOTTUVUUDEN FILOSOFISEN ONGELMAN NYKYINEN MUOTO.

»NOMINALISTINEN» JA »PRAGMATISTINEN» KANTA

[61]... Bergson, joka ehkä enemmän kuin kaikki muut on edistänyt näiden aatteiden leviämistä filosofiseen kirjallisuuteen, ei olisi varauksitta hyväksynyt sanontaa »keinoteokoista nokkeluutta». Hänen silmissään tiede on suhteessaan materiaan jotain suurempaa ja korkeampaa kuin pelkkää

|| nokkeluutta. Mutta materia ei ole hänelle todella reaalista;
 se on typistettyä, regressiivistä, kuollutta. Mitä taas tulee todella reaaliseen, elävään, henkevään ja luovaan, niin matematiikalla ja tieteellä ei yleensä voi olla enää muuta luonnetta kuin keinotekoinen ja vertauskuvallinen. Joka tapauksessa jää voimaan, että materiaan vaikuttaminen eikä sen olemuksen tiedostaminen oli päämääränä, jonka saavuttamiseksi äly — tuo materiaan eteennostamien käytännöllisten tarpeiden ensimmäisenä takoma ase — loi matematiikan...

[62]... Eikö matematiikka ole kaikkia muita tieteitä voimakkaammin taivuttamassa meidän päivinämme eräitä älyjä pragmatismiin, siihen pragmatismiin sofistikkaan, jota tieteellinen agnostisismi on? Juuri matematiikassa tunnemme tosiaan olevamme kauimpana konkreettisesti ja reaalisesta, lähimpänä mielivaltaista leikkittelyä kaavoilla ja symboleilla, niin abstraktista leikkittelyä, että se tuntuu tyhjänpäiväiseltä...

[62—63]... Kaikki ne enemmän suhteelliset ja vähemmän täsmälliset totuudet, joita muut tieteet yrittävät ilmaista matemaattisesti ja joilla ne yrittävät täydentää matematiikkaa, tuntevat vetoa tähän absoluuttiseen kuten planeetat aurinkoon.

4. § RATIONALISMI, LOGISMI, INTELEKTUALISMI

NB || [65]... Geometrikon jähmettynyt ja yhdenlaatuinen ulottuvuus ei riitä; tarvitaan vielä fyysikon liikkuvaa ja monenlaatuista avaruutta. Luonnon yleinen mekanismi ei merkitse sitä, etteikö materiaassa olisi mitään muuta kuin geometriaa. Se voi nykyisten hypoteesien mukaan merkitä myös sitä, että on olemassa vielä energian vapautuminen eli muuntuminen eli sähköisten massojen liike...

5. § KVANTITEETTIONGELMAN YLEINEN MERKITYS: PERUSTEELTAAN JÄRJEN ONGELMA

NB || [74]... Ennen kaikkea on epäilemätöntä, että järjellä, olipa se kuinka pyyteetön tahansa, on käytännöllinen tehtävä. Oppineet eivät ole mandariineja eivätkä diletantteja. Ja pragmatismi on oikeassa korostaessaan järjen hyödyllisyyttä, sen tavattoman suurta hyödyllisyyttä. Mutta eikö se sentään erehdy väittäessään, että järjellä ei ole muuta tehtävää kuin hyödyn tuottaminen? Eivätkö rationalistit saata varsin aiheellisesti vastata, että järjen hyödyllisyys selittyykin juuri sillä, että johtamalla arvostelmia arvostelmista se samalla johtaa luonnon tosiasioiden suhteita toisistaan? Siten järki suo meille mahdollisuuden vaikuttaa näihin tosiasioihin; ei siksi, että tämä olisi sen tarkoitus, vaan tämä on sen seuraus. Logiikka ja kvantiteettia koskeva tiede, joita järki luo yksinkertaisesti analysoimalla aistitsemiaan suhteita, ulottavat valtansa itse olioihin, koska kvantitatiiviset suhteet ovat samalla olioiden ja järjen lakeja. Jos tietäminen

merkitsee taitamista, niin tämä ei johdu, kuten pragmatistit ajattelevat, siitä, että tiede olisi luotu käytännöllisten tarpeittemme toimesta ja niiden vuoksi, joten järjen koko arvo olisi vain sen hyödyllisyydessä, vaan siitä, että opittuaan tiedostamaan olioita järkemme antaa käsiimme aseita, joilla voidaan vaikuttaa niihin...

6. § MATEMAATIKKO POINCARÉN AJATUKSIA

[75—76] Suuri matemaatikko Poincaré* pitää erikoisen sitkeästi kiinni tästä matematiikan ehdonvaltaisesta luonteesta.

Matematiikkamme vastaa tietenkin täysin todellisuutta — siinä mielessä, että se soveltuu tiettyjen todellisuudessa esiintyvien suhteiden symboliseen ilmentämiseen; se ei tarkkaan sanoen ole kokemuksen meille sanelemaa, kokemus on vain antanut järjelle aiheen sen luomiseen. Mutta siinä asussa mihin matematiikkamme on vähitellen muotoutunut ilmaistakseen sopivasti sen, mitä piti ilmaista, se on vain yksi loputtoman monista mahdollisista matematiikoista eli oikeammin yksityistapaus jossain paljon yleisemmässä matematiikassa, johon XIX vuosisadan matemaatikot ovat yrittäneet yltää. Tästä täysin tietoisina olemme oitis tehneet itsellemme selväksi, että matematiikka on olemukseltaan ja luonnoltaan ehdottoman riippumatonta siitä sovellutuksesta, minkä se saa kokemuksessa, ja niin muodoin ehdottoman riippumatonta kokemuksesta. Se on ällyn vapaa luomus, sen oman luomisvoiman selvin ilmentymä.

Poincaré

Aksiomit, postulaatit, määritelmät, sopimukset ovat kaikki itse asiassa synonyymeja. Siksi mikä tahansa ajattavissa olevista matematiikoista voi johtaa päätelmiin, jotka sopivan sopimusjärjestelmän avulla asianmukaisesti ilmaistuina olisivat aivan yhtäläisesti sovellettavissa todellisuuteen...

[77—79]... Tämä teoria arvostelee aivan oikein absoluuttista rationalismia ja jopa Kantin lievennettyä rationalismiakin. Se osoittaa meille, ettei järjen olisi suinkaan ehdottoman välttämättömästi tarvinnut kehittää nimenomaan sitä matematiikkaa, joka soveltuu niin hyvin meidän kokemuksemme välittämiseen; toisin sanoen matematiikka ei ilmennä mitään todellisuuden yleispätevää lakia, ymmärsimme pä todellisuuden (tietenkin sen, joka meille on annettu) descartesilaisittain, kantilaisittain tai jotenkin muuten. Mutta Poincarélla tämä johtopäätös omaa kerrassaan toisen ajatuksen kuin pragmatismissa.

Eräät pragmatistit ja kaikki ne Poincarén kommentoijatkin, joita olen joutunut lukemaan, eivät nähdäkseni ole lainkaan käsittäneet hänen teoriaansa. Tämä on mainio esimerkki tulkinallisesta

* Poincaré: *La Science et l'Hypothèse*, livre I (Paris, Flammarion).

vääristelystä. He ovat tehneet Poincarésta — tässä kohdassa samoin kuin muissakin, joissa heidän eksymisensä on vielä syvällisempää — nimeämättömän pragmatistin. Mutta kukapa ei näkisi, että todellinen pragmatisti asettaa matematiikan välilliseen riippuvuuteen kokemuksesta? Se määräytyy hänellä älystä kuten Poincaréllakin, mutta se on käytännölliseen toimintaan tähtäytyvän älyn määräys, se on ajatus-toiminnan vapaa määräytymä, kuten uusi filosofia sen ymmärtää. Pragmatistin mielestä ei ole olemassa puhtaasti tarkkailevaa ja pyyteetöntä ajattelua, ei ole olemassa puhdasta älyä. On vain ajattelu, joka haluaa omaksua esineitä ja siinä tarkoituksessa mukavuuden vuoksi vääristelee miellettäen niistä. Tiede ja järki ovat käytännön palvelijoita. Poincarélla sitä vastoin ajattelu otetaan tietystä määrin sanan aris- totelelaisessa mielessä. Ajattelu askartelee, järki mietiskelee omaksi tyydytyksekseen; ja sitten lisäksi selviääkin, että eräät sen ehtymättömän toiminnan tulokset voivat olla hyödyksi meille muussakin tarkoituksessa kuin puhtaasti henkisen tyydytyksen mielessä.

Mutta käytäntö palvelee tässä tapauksessa tiedettä ja järkeä, jotka yltävät kauaksi hyödyllisyyden rajojen ulkopuolelle. »Ajatus on vain salama, mutta tämä salama on kaikki kaikessa.»*

Poincaré
ja Kant

Poincarén teoriaa ei ole pakko hyväksyä kokonai- sudessaan; mutta sitä ei pidä vääristelläkään ja ve- dota sitten hänen arvovaltaansa. Ei ole kiinnitetty tar- peeksi huomiota tämän teorian yhteyteen kantilaisuu- den kanssa, jolta se on täysin lainannut teorian syn- teettisistä apriorisista arvostelmista, tosin sillä varauk- sella (siinä kantilainen rationalismi tuntuu Poincarésta vielä liian jähmettyneeltä), että näitä synteettisiä ap- riorisia arvostelmia, joihin koko matematiikkamme (euklidinen) perustuu, ei ole pidettävä rationaalisen matematiikan ainoina mahdollisina ja välttämättöminä postulaatteina...

7. § MATEMAATTISTEN TIETEIDEN JA MUIDEN LUONNONTIETEIDEN KESKINÄINEN SUHDE

NB ||| [80]... Antaako Poincarén teoria kokemukselle sen merki-
tyksen, mikä sille ilmeisesti kuuluu? Kummallista! Haluaisin
sanoa pragmatisteille, jotka ovat yhtä mittaa lainailleet sitä
tarkoituksiinsa ja käyttäneet sen tekijän nimeä tykkinään, että
löydän siitä hyvin vähän pragmatistista...

8. § VIITTAUKSIA TIETEELLISEN METODIN JA TIEDON YHTEISEEN KEHITYKSEEN

[87]... Ja jos tiede sitten kehittyy aineellisen hyödyllisyytensä ansiosta, niin ei ole unohdettava, että se vapautui syntyessään karkeasta empirismistä ja muodostui siten tosi tieteeksi vain älylle tuottamansa

* Poincaré: *La Valeur de la Science* (conclusion).

hyödyn vuoksi ja tyydyttääkseen pyyteettömästi olioita tiedostamaan pyrkivää järkeä. Tiede antaa meille aluksi tiedon todellisuudesta ja vasta sitten suo mahdollisuuden vaikuttaa siihen. Ja sen on ehdottomasti annettava meille ensin tieto salliakseen meidän sitten toimia...

9. § MACHIN IDEAT, JARKI JA AJATTELUN SOPEUTUMINEN

[90—91]... Eikö se annakin meille kallisarvoista viitettä logiikan ja rationaalisen ajattelun — matematiikkaa on aina pidetty näiden puhtaana emanaationa — olemuksesta ja merkityksestä? Ja ehkä myös järjen olemuksesta ja merkityksestä? Emme tässä kohdin ole kaukana Machista, joka on myös usein julistettu nimeämättömäksi pragmatistiksi. NB

Meistä hän on paljon lähempänä rationalismia — siinä mielessä, mikä nähdäksemme on tästä lähtien sisällytettävä tuohon termiin —, rationalismia, joka ei suinkaan sulje pois järjen psykologista historiaa kiemurtelevine teineen ja, mikä tärkeintä, ei lainkaan väheksy kokemuksen osuutta, koska järki on ainoastaan kodifioitu kokemus ja samalla kaikkinaisen kokemuksen välttämätön ja yleinen kodeksi, joten on huomioitava samalla kertaa sekä kehityksen momentti että ihmisen psykologinen organisaatio...

[93—94]... Saatamme siis havaita, että joutuessaan älyllisen olenon tajunnassa abstraktisen erittelyn kohteeksi järki kykenee siinä avautuvien periaatteiden ja niiden ideaalisen kehittelyn avulla pääsemään sopusointuun ympäristön lakien kanssa ja ilmaisemaan niitä. Näemme edelleen, että minämme ja ympäristömme kyseisistä ominaisuuksista johtuen järki ei voi olla muuta kuin mitä se on: sille on siis tosiaan ominaista, kuten rationalistit väittävät, välttämättömyys ja yleisyys. Se on eräässä mielessä jopa absoluuttinen, mutta ei siinä mielessä, missä tämän sanan ymmärtää perinteellinen rationalismi. Vii-

meksi mainitulle se merkitsee, että oliot ovat olemassa siten, kuin järki ne ymmärtää. Meidän kantamme mukaan me päinvastoin emme tiedä,

miten oliot ovat itsessään olemassa, ja sikäli kuin kantilainen tai positivistinen relativismi näin väittää, se on tavallaan oikeassa. Mutta

meillä on oikeus sanoa, että jos kehityksen vaatimukset olisivat säätäneet jollekin toiselle olennolle, jolla on aivan toisenlainen organisaatio, muunlaisen vastaavuuden ympäristöön nähden, toisenlaisen kuin meillä (sillä silloin toinenkin tämän vastaavuuden tekijöistä olisi erilainen), niin olisi aina mahdollista luoda sellainen siirtojärjestelmä, että nämä kaksi vastaavuuden muotoa kävisivät yhteen. Tässä oletuksessa ei ole mitään järjetöntä, sillä näinhän täytyykin tietystä määrin tapahtua kesytetyn eläimen ja meidän välillä...

[95—96]... Luku ja ulottuvuus juontuvat abstraktisuudestaan huolimatta reaalisen luonnosta, sen vuoksi että NB

Vertaa 93-94 || reallisuus on moneutta ja ulottuvuutta ja sen vuoksi että olioiden väliset suhteet ovat reallisia suhteita, jotka juontuvat olioiden luonnosta.

Eikö siinä tapauksessa tunnu, että näistä ensimmäisistä arvostelmista voidaan tehdä joukko varsin tärkeitä päätelmiä? Tieteellistä abstraktiota on usein pidetty epäreaalisen synonyymina. On arveltu, että abstraktion kasvu merkitsee keskeytymätöntä etenemistä reaalisen ulkopuolelle, yhä suurempaa loittonemista siitä. Onko tämä oikein?

Loitotessaan vähitellen aistein havaittavista ulottuvuuksista ja kohotessaan geometriseen tilavuuteen matematiikka ei kuitenkaan loittonne reallisesta avaruudesta, s.o. olioiden välisistä todellisista suhteista. Se pikemminkin lähentyy niitä.

Nykyaikaisen psykologian mukaan jokainen aistimme antaa meille ilmeisesti ulottuvuuden ja keston (s.o. reaalisen tiettyjä yhteyksiä ja vuorosuhteita) *omalla erikoisella tavallaan*. Aistitoiminta ryhtyy eliminoimaan tätä subjektiivista momenttia, joka riippuu yksilöstä tai lajirakenteen satunnaisista erikoisuuksista: se rakentaa homogeenisen ja yhtenäisen avaruuden ja yhtäjaksoisen keston, nuo synteetit, joissa yhdistyvät kaikki erilaiset aistiperäiset mieltemme ulottuvasta ja virtaavasta. Miksipä tieteellinen työ ei voisi jatkaa tätä etenemistä objektiivisuuden suuntaan? Joka tapauksessa sen tark-

NB

kuus, sen täsmällisyys, sen yleisyys (eli välttämättömyys, mikä on yksi ja sama) puhuu sen tulosten objektiivisuuden

puolesta. Siis luku, järjestys, ulottuvuus voidaan vastoin kritisistisiä ja subjektiivisia ajatustottumuksiamme katsoa olioiden ominaisuuksiksi, s.o. reallisiksi suhteiksi, ja sitäkin suuremmassa määrin reallisiksi, kun ne tieteen ansiosta vähitellen vapautuvat niistä yksilöllisistä ja subjektiivisista vääristelyistä, joiden värittäminä ne annettiin meille alkujaan välittömässä konkreettisissa aistimuksissa. Eikö sitä, mikä jää jäljelle kaikkien näiden abstraktioiden jälkeen, tule siinä tapauksessa täydellä syyllä pitää sinä todellisena ja muuttumattomana sisältönä, mikä on yhtäläisen välttämättömästi pakollista kaikkien lajien olioille, koska se ei riipu yksilöstä,

NB

ajankohdasta eikä näkökannasta?..

10. § MITÄ MATEMATIIKKA MEILLE OPETTAA

aistimus = viimeinen || [97]... Psykologia puolestaan osoittaa, että kaikilla aistimuksillamme (noilla kokemuksen välittömällä ja viimeisillä antimilla) on eräs ominaisuus: ekstensiivisyys eli ulottuvuus. Tämä ominaisuus ei ole lainkaan geometrisen ulottuvuuden kaltainen, varsinkin jos otetaan affektisimmat aistimukset...

[98]... Geometrinen avaruus on optisen avaruuden abstraktisen tulkinnan tulosta, tulkinnan, joka riistää tuohon optiseen avaruuteen sisältyviltä suhteilta yksilölliset ominaisuudet, yleistää ne ja tekee järjelle käsitettävämmiksi. Täydentäisimme mielellämme Machin ajatusta väitteellä, että tämän operaation tarkoituksena on antaa noille suhteille tarkin ja täsmällisin, yleinen ja välttämätön ja niin ollen objektiivinen ilmaus. Geometrinen avaruus on))

Mach + objektiivisuus

siis lopputulos evoluutiosta, joka on alati soveltanut paremmin ajatustamme eräisiin ympäristön ominaisuuksiin. Se on ollut pitkää ja yhtämittaista kokeilua, jonka menestykselliset tulokset ovat alinomaan vahvistaneet määrättyjä geometriaamme pohjustaneita ajatustottumuksia...

[100]... Matematiikka näyttää siis meille olioiden väliset suhteet järjestyksen, luvun ja ulottuvuuden kannalta.

Eritellessään esineiden reaalisia suhteita älymme hankkii luonnollisesti kyvyn sommitella analogisia suhteita yhdenmukaisuuden assosiaation perusteella. Siksi se voi todellisuudessa tavattavia yhdistelmiä lähtökohtanaan pitäen keksiä sellaisiakin yhdistelmiä, joita siinä ei tavata. Muodostamalla aluksi mielteitä, jotka ovat reaalisen kopioita, me voimme muodostaa))) !!!

sitten sellaisiakin, jotka ovat malleja, kuten Taine sanoo hiukan toisessa mielessä.

11. § YHTEENVETO JA PÄATELMÄT

[103—105]... Asettumalla eräänlaisen idealistisen realismin kannalle absoluuttinen rationalismi tuntuu saavan täyden syyn väittää, että järjen lait käyvät yhteen olioiden lakien kanssa. Eikö se kuitenkin erehdy irrottaessaan järjen olioista ja olettaessaan, että järki ylhäisessä yksinäisyydessään ammentaa vain omasta itsestään tietoa laeista, jotka ohjailevat olioita? Silloin täytyisi olettaa, että me jonkinlaisesta sopimuksesta tai ihmeellisestä siunauksesta kannamme ainakin alkiona itsessämme näiden lakien aavistelua. Tällaisessa uudistetussa asussa Platonin myytti anamneesista (muistelusta) vaikuttaa sekä varsin tulkinnalliselta että epätaloudelliselta hypoteesilta.

NB

Järjen analyysi on laajuudessaan kylläkin yhteellinen luonnon analyysin kanssa. Harjoittaessaan edellistä matematiikka harjoittaa kylläkin samalla myös jälkimmäistä tai sanoisinko antaa erinäisiä jälkimmäiselle välttämättömiä aineksia. Mutta eikö olisi yksinkertaisempaa selittää tämä siten, että psyykinen toiminta muotoutuu tuloksena soveltautumisesta siihen ympäristöön ja niihin käytännöllisiin olosuhteisiin, joissa sen on ilmentävä?..))) NB

Jos siis absoluuttisen rationalismin ja edellä kaavaillun matemaattisten käsitteiden syntyperäteorian välillä onkin tavaton

ero, niin kysymyksessä matematiikan arvosta ja pätevyydestä me sen sijaan tulemme hyvin samankaltaisiin johtopäätöksiin: tämä arvo ja tämä pätevyys ovat absoluuttisia sanan inhimillisessä merkityksessä. Mitä tulee yli-inhimilliseen merkitykseen ja jonkinlaiseen tuonpuoleiseen näkökantaan, niin myönnän etten ole vielä perehtynyt sen salaisuuteen ja hyvin vähän pyriinkin siihen. Jos on mahdollista saavuttaa inhimillinen käsitys asioista ja antaa niistä oikea käänös ihmiskielelle, se riittää minulle...

kultainen keskietie!!

Eikö tämä johtopäätös ole ehkä pinnallinen ja liian vähäpätöinen? Pragmatismi lankeaa nähdäkseni toiseen äärimmäisyyteen, täysin päinvastaiseen kuin perinteellinen rationalismi. Jälkimmäinen on ottanut päätekohtaan lähtökohdaksi ja siirtänyt tuloksen ominaisuudet alkuun. Pragmatismi sitä vastoin lähentää päätekohtaan lähtökohtaan aina niiden täydelliseen yhteensulattamiseen asti ja antaa tulokselle alun ominaisuuksia. Eikö olisi järkevämpää ajatella, että utilitaarisen antropomorfismin pohjalta syntynyt matematiikka olisi vähitellen irrottautunut tämän ensimmäisen näköpiirinsä ahtaista puitteista? Täydellistään väsymättä analyysiaan se on päätynyt erinäisiin olioiden reaalisiin, objektiivisiin, yleisiin ja välttämättömiin vuorosuhteisiin.

([107]... Sillä on perustanaan olioiden luonto, aivan samoin kuin järellämme ja logiikallamme, joiden yksityinen sovellutus se on ja jotka ovat itse asiassa muotoutuneet samaan tapaan.

Eikö ole yhdentekevää, mitä tietä olemme tulleet todellisuuteen, jos me sitä askel askeleelta tutkien käsitämme loppujen lopuksi sen joka puolelta.

III LUKU

MATERIAN ONGELMA

1. § HISTORIALLINEN KATSAUS MATERIAN ONGELMAAN JA SEN NYKYINEN TILA

NB [109—110]... Elealaisten ja Platonin johtamien kreikkalaisten suuri filosofinen traditio saattaa — etenkin »fyysikko»-filosofien epäonnistumisen jälkeen — epäilyksenalaiseksi itse materian olemassaolonkin. Materia on vain näennäisyys tai korkeintaan olemassaolon vähimmäisraja; aineellisia olioita koskeva tiede voi puolestaan olla vain aivan suhteellista tiedettä, todellinen tiede käsittelee ainoastaan henkisiä aiheita. Materian ongelmaa aletaan täten ratkaista itsensä

ongelman syrjäyttämisen kautta. Materia voi olla olemassa vain hengen epämääräisenä rajana ja hengen toimintona, ja kaikki materiaa koskeva on alemman laadun olemista...

[111]... Kiistely ulkoisen maailman todellisuudesta, kiistely idealismista, spiritualismista, materialismista, mekanismista, dynamismista tuntuu siis yhä suuremmassa määrin vanhentuneelta ja hedelmättömältä leikittelyltä, joka on jätettävä klassillisen filosofian huomaan, ja käsitettävä tämä ilmaisu samassa mielessä kuin Taine — lukion yläluokkalaisille tar-
koitetun filosofian mielessä...

[113]... Vulgääri materialismi lainaa siltä [fysiikalta] kai-
ken, mikä siinä on perusteltua, sekä kaiken, mikä siinä on
liioiteltua ja muodotonta. Mikä löytö se onkaan uskonnolli-
selle hengelle, kun se voi todistaa, että fysiikka ei tiedä
mitään olioista, joihin se sallii meidän vaikuttaa, ja että sen selitykset eivät yleensä ole mitään selityksiä!

NB

NB

NB

2. § FYSIIKAN KRIISI XIX VUOSISADAN LOPUSSA: ENERGEETTINEN FYSIIKKA

Ja tosiaankin, samaan aikaan kun tämä filosofinen toive syntyi ja alkoi vahvistua sivistyneiden ja vilpittömästi usko-
vien mielessä, fysiikassa kaikki tuntui kallistuvan vahvista-
maan ja todentamaan sitä...

[114]... Tätä perinteellistä mekanistista fysiikkaa vastaan
esiintyy uusi fysiikka, energeettinen fysiikka. — »Esiintyy
vastaan» — onko se oikea sanonta? Hyvin moniin fyysikkoi-
hin nähden olisi kai oikeampaa sanoa: »käytetään yhdenteke-
västi» (tarpeen mukaan) mekanistisen menetelmän rinnalla.

[115—116] Energia ei itse asiassa ole mitään muuta kuin
kykyä suorittaa työtä, se on mekaaninen käsite, joka voidaan
laskea aina mekaanisesti, s.o. liikkeen ja liikettä koskevan
tieteen avulla. Helmholtz, Gibbs ja monet muut eivät suin-
kaan katkaisseet suhteita mekanistiseen traditioon lisätessään
mekaniikkaan uuden luvun, joka yleisti sitä sovellutuksissaan
fyysillisiin realiteetteihin. He eivät halunneet mitään muuta
eivätkä tosiasiallisesti tehneetkään mitään muuta kuin kor-
jailivat ja kehittivät mekanistista konseptiota fysiikan
saavutuksia vastaavasti, kuten on tapahtunut aina Galilein
ja Descartesin ajoista lähtien. He asettivat mekaniikan peria-
atteiden rinnalle ja todellisuuden mekaanisen selityksen
puitteissa voiman eli energian säilymisen periaatteen,
Carnotin periaatteen ja vähimmän vaikutuksen periaatteen,
jolla on ollut tärkeä merkitys jo Maupertuisin ajoista lähtien.

NB

NB

NB

Ilmaisulla »energetiikka» on siis ensinnäkin sellainen merkitys, jonka mukaan se muodostaa osan fysiikkaa sellaisena kuin kaikki tiedemiehet tämän tieteen tunnustavat. Lisättäköön, että Ranskassa tätä fysiikan osaa nimitetään useimmiten termodynamiikaksi, ja vaikkakin tämä sana on etymologiselta koostumukseltaan liian ahdas tarkoittamalleen sisällölle, sillä on etuna, että se poistaa mahdollisuuden kaikilta »energetiikka» sanan monimerkityksisyyden aiheuttamilta väärinkäsityksiltä.

Toinen merkitys, missä tätä sanaa käytetään, ei kuulu enää mihinkään erilliseen fysiikan alaan, vaan kokonaisuutena otetun fysiikan yleisteoriaan...

[117]... Tämä laki ei ollut yhteensovittamaton mekaanisen konseptin kanssa. Viimeksi mainittu saattoi täydellä syyllä väittää, että energian erilaiset paljastumat ovat oikeastaan vain yhden ja saman perusrealiteetin — liikkeen — aiheuttamia erilaisia ilmiöitä...

[120—122]... Mutta mikäli kaikki on johdettavissa klassillisen mekaniikan periaatteisiin, niin energetistien mielestä tätä voiman lisääntyvää arvonmenetystä, tätä käytettävän energian hupenemista ei voida selittää. Luonnon on silloin kyettävä ikään kuin palaamaan takaisin ja aloittamaan sama muutoskierron alati uudelleen; sillä klassillinen mekaniikka on jo olemukseltaan tiede palautuvista muutoksista, joille aika on samantekevää ja jotka onnellisten kansojen tavoin eivät tunne historiaa. Todellisuudessa järjestelmät eivät ole kuitenkaan onnellisempia kuin kansatkaan. Niillä on sittenkin historia. Ja sen tähden eräät fyysikot kieltäytyivät pitämästä fysiikkaa pelkkänä klassillisen mekaniikan jatkona. He halusivat heittää harteiltaan perinteen ikeen pitäen sitä, kuten kaikki todelliset vallankumoukselliset, liian ahtaana ja liian tyrannimaisena. Siitä mekaniikan perusperiaatteiden pikkumainen arvostelu ja sittemmin niiden tarkistus. Näistä ponnisteluista lähti alulle fysiikan ymmärtäminen uudella tavalla — joka ei ehkä ole niin vastakkainen aikaisemmalle kuin toisinaan on väitetty, mutta joka kuitenkin aiheuttaa siihen syvällisiä muutoksia.

Yleensä voidaan sanoa, että havaittuaan klassillisen mekaniikan olevan riittämättömän fysiikan perustaksi se [fysiikka] herkesi näkemästä fysikaalisissa ilmiöissä sitä, mitä niissä oli nähty aina siihen asti: erilaisia liikkeen muotoja, jotka juuri muodostavatkin klassillisen mekaniikan tutkimuskohteen. Fysikaalisen ilmiön selittäminen, sen tutkiminen, oli niihin saakka merkinnyt sen johtamista liikkeen mudoiksi: ainemassojen, atomien liikkeiksi tai universaalisen väliaineen — eetterin — värähtelyiksi. Näin ollen mikä tahansa fysikaalinen selitys voitiin esittää kaavallisesti liikkeen geometriaa käyttäen.

Uusi konseptio, jolla entinen tahdottiin nyt korvata, merkitsi ennen kaikkea täydellistä kieltäytymistä kaikista kuvaanollisista käsityksistä, niistä »mekaanisista malleista», kuten

englantilaiset sanovat, joita ilman todellista fysiikkaa ei ollut aikoinaan olemassa. Mach sanoo niitä tuimasti pelkäksi »mytologiaksi». Kuten kaikenlainen muukin mytologia se on lapselista; se saattoi olla hyödyksi silloin, kun emme osanneet katsella asioita suoraan; mutta joka taitaa kävellä omin jaloin, hän ei ryhdy käyttämään kainalosauvoja. Heittäkäämme sivuun atomismin kainalosauvat ja eetteripyörteet. Kypsyys- ikänsä saavutettuaan fysiikka ei tarvitse enää tökeröitä kuvia kumartaakseen jumaliaan. Matematiikan abstraktinen kieli yksin kykenee kunnolla ilmentämään kokemuksen tuloksia. Se yksistään osaa kertoa meille siitä, mitä on, mitään lisäämättä tai salaamatta, mitä tunnollisimmalla täsmällisyydellä. Suureita, jotka määritetään algebrallisesti eikä geometrisesti eikä olletikaan mekaanisesti; sovitun kaavan avulla mitattavaa lukumerkitysten muuntelua eikä aistein havaittavia muutoksia, joita mitataan siirtymisinä avaruudessa johonkin alkupisteeseen nähden — sellaisia ovat uuden fysiikan ainekset: se on käsitteiden fysiikkaa vastakohtana mekanistiselle tai kuvaannolliselle fysiikalle... !!

[123]... Tätä fysiikan uutta yleisteoriana, jota jo Rankine tarkoitti v. 1855, ovat kehittäneet varsinkin Mach, Ostwald ja Duhem. »Kaiken tieteen tarkoituksena on korvata kokemus mahdollisimman lyhyillä älyllisillä toimituksilla», sanoo Mach; tämä sanonta voidaan asettaa Tieteellisen energetiikan motoksi... NB

3. § ENERGETIIKAN FILOSOFINEN TULKINTA

[127]... On selvää, kuinka tätä nokkelaa tulkintaa voisikaan käyttää filosofia, joka haluaa mitätöidä tieteestä ammennetut todisteet eräitä määrättyjä dogmeja ja yleensä uskonnollista asennoitumista vastaan. Esitättkö tunnettuja fysikaalisia totuuksia tunnettuja uskomuksia vastaan? Mutta uusi fysiikkahan pyrkii ainoastaan yhteen — se haluaa palata uskon suuren aikakauden käsityksiin. Kolmen vuosisadan myrskyisän rynnistyksen jälkeen se palaa tuhlaajapojan tavoin mitä ortodoksisimman tomismin helmaan. NB

Ja vielä pahempaa on, että huomattu oppinut, joka tuntee matemaattisesta tarkkuudesta ja tutkielmiensa matemaattisesta siroudesta sekä erikoisesti uuden fysiikan aatteiden aktiivisesta propagandasta ja niiden esityksen ihmeen selvästä, aito ranskalaisesta muotoasusta, samoin kuin erinomaista yleistyksistä energeettisen mekaniikan alalla, — että tämä oppinut on itse katsonut voivansa yhtyä tuohon uusien tieteellisten teorioiden filosofiseen tulkintaan. Puhumme Duhemista. Hän !!

on tietenkin yrittänyt tällöin tarkoin erottaa tieteelliset katso-
muksensa metafyyysisistä käsityksistään...

NB ||| [130]... Tätä näkökantaa kehitellen uusi filosofia on melkein
heti saattanut johtaa fysiikan nykyisistä reformirytyksistä tuon
fysiikan puhtaasti kuvailevan, mitään selityksiä tavoittelemat-
toman luonteen. Juuri sitä »fideismi» tarvitseekin. Tiede ei
kykene ylittämään kvaliteettien puitteita; näin ollen sen on
rajoituttava kvaliteettien kuvailemiseen. Tieteen on oltava
aistimusten yksinkertaista erittelyä, käyttääksemme Machin
sanontaa, jota uusi filosofiamme kuitenkin pelkää lainata sen
varsinaisessa täysin »tieteenomaisessa» merkityksessä.

NB ||| [131—134]... Nykyisessä kirjallisuudessa tavataan aika
usein — laadullisesti varsin erilaisissa esityksissä — tämän-
tapaista järkeilyä: materiaa koskevat tieteet eivät sano meille
mitään reaalisesta, sillä materiaa, sellaisena kuin ne sen käsit-
tävät, varsinaista materiaa ei sanan vulgäärissa mielessä ole
olemassa. Jo tavallinen jokapäiväinen havainto vääristelee
ulkoista todellisuutta. Se rakentaa todellisuuden täysin toimin-
tamme tarpeiden mukaisesti. Tiede muokkailee sitten näitä
raaka-aineita edelleen. Se, mitä se näyttää meille materian
nimellä, on vain kärkeä kaava, missä reaalisena elävä rik-
kaus on siivilöity tieteellisten lakien sihdillä, tai kirjava sekoi-
tus abstraktisia aineksia, joita me itse mielivaltaisesti eriste-
lemme tai yhdistelemme ja jotka ovat kokonaan meidän keksi-
miämme. Tällä tavoin aurataan tietä idealismin mystillisimpien
muotojen puolustelulle...

NB ||| Pysähtymättä lähemmin näihin äärimmäisiin hairahduksiin
voimme kuitenkin huomata jopa vakavilla ja sivistyneilläkin
älyillä pyrkimystä lähestyä fysikaalisia tieteitä samantapaisin
arvosteluin kuin se, minkä Poincaré tarmokkaista vakuutteluis-
taan huolimatta kohdisti matemaattisiin tieteisiin. Tältä kan-
nalta katsottuna fysiikka on matematiikan tavoin symbolista
kieltä, jonka tarkoituksena on vain saada asiat ymmärrettä-
vämmiksi tekemällä ne yksinkertaisemmiksi ja selvemmiksi.
helppotajuisemmin ilmoitettaviksi ja, mikä tärkeintä, käytän-
töön soveltuvammiksi. Ymmärrettäväksi tekeminen merkitsee
siis todellisuudesta välittömästi saamiemme havainnollisten
käsitysten järjestelmällistä vääristelyä, jotta voisimme käyt-
tää tätä todellisuutta paremmin tarpeittemme tyydyttämiseen.

NB ||| Ymmärrettävyydellä, järjenmukaisuudella ei ole mitään
yhteistä olioiden luonnon kanssa; ne ovat vain toiminnan väli-
kappaleita. Ja siksi jokainen uusi löytö on ensi katsannolta
suoraan järkemme vastainen, koska se loukkaa vanhoja tottu-
muksiamme. Alyn on vielä sopeuduttava siihen (kuten ruumiin
on aluksi opeteltava ajamaan polkupyörällä), jotta uusi laki puo-

lestaan tuntuisi siitä järjenmukaiselta, näennäisestä ymmärryk-sentarpeestamme juontuvalta. Erehdymme pahasti ajatelles-samme tämän mielivaltaisen symbolismin tarjoavan meille jotain sellaista, mikä voi tyydyttää pelkkää tiedonhaluamme, pyyteettömän tietouden tarveitamme. Tiedon hankkimiseksi, tiedostamiseksi sanan täydessä mielessä, on turvauduttava toiseen lähteeseen...

4. § FYSIIKAN NYKYISEN ARVOSTELUN ARVOSTELUA

Filosofinen arvostelu ei voi jättää huomiotta tätä fysikaalisen tieteen tulkintaa, vaikkakin fyysikkojen suuri valtaosa on suhtautunut siihen vaiteliaasti halveksuen. Jos tiedemiehillä on oikeus sanoa: koira haukkuu, karavaani kulkee, niin filosofisen arvostelun, jota pakostakin kiinnostaa doktriinien sosiaalinen ja kasvatuksellinen merkitys, on pysähdyttävä tähän.

NB

[136—138]... Uuden filosofian useimmat kannattajat vetoavat yksinomaisesti niihin tiedemiehiin, jotka puolustavat energeettistä fysiikkaa ja torjuvat jyrkästi mekanistisen fysiikan. Energeettisen fysiikan äärimmäiset kannattajat muodostavat kuitenkin yleensä aika huomaamattoman vähemmistön fyysikkojen joukossa. Fyysikot ovat suurimmalta osaltaan pysyneet mekanisteina; he tietenkin muuttavat mekanistisia käsityksiään pitääkseen niitä sopusoinnussa uusien keksintöjen kanssa, sillä eiväthän he ole skolastikkoja. Mutta he yrittävät koko ajan kuvata ja selittää fysikaalisia ilmiöitä aistiittavien liikkeiden avulla.

NB

Toisaalta ei ole unohdettava, että vaikka energetiikka on antanut joukon hienoja teorioita ja esityksiä, niin melkein kaikista viime aikoina tehdyistä suurista keksinnöistä olemme kiittollisuuden velassa mekanistisille fyysikoille, kaikki nuo keksinnöt liittyvät yrityksiin saada käsitys ilmiöiden materiaalisesta rakenteesta. Tätä seikkaa on syytä ajatella.

Pyrkiessään antamaan teoreettiselle fysiikalle geometrisen täsmällisyyden energetiikka päätti yksinkertaisesti tehdä siitä kokeellisten tulosten tiiviimmän ja suppeamman esityksen, mutta voidaanko fysiikan teoriasta tehdä pelkästään suppean esittämisen välikappale? Voiko fysiikan teoria karkottaa tie-teestä kokonaan hypoteesin, joka on aina hedelmöittänyt tiedettä? Eikö fysiikan tule jatkuvasti suunnistua todellisen paljastamiseen sellaisten teoriain avulla, jotka, kuten näemme mekanististen teoriain esimerkistä, ovat aina kokemuksen ennakoijia, yrityksiä saada havainnollinen käsitys todellisesta?

Eikö tästä ole seurauksena, että fysiikanfilosofian rakentaminen yksistään pelkkien energeettisten fyysikkojen varaan merkitsee sen perustan käsittämätöntä kaventamista, jolle tuo filosofia pitäisi pystyttää? Uusi filosofia etsiikin aatteilleen vahvistusta itse asiassa vain sellaisilta, jotka voivat olla sille myötämielisiä, vaikka he muodostavat mitättömän vähemmistön. Se on tietysti ovela tempu, mutta vain tempu.

Ja ovatko hekään niin kovin myötämielisiä tuolle filosofialle kuin se kuvittelee?

Se on enemmän kuin epäilyksen alaista. Melkein kaikki tiedemiehet, joihin pragmatismi eli niin sanottu nominalismi vetoaa, ovat karsinoituneet siitä vakavin varauksin, siinä joukossa myös Poincaré. Luokaamme nyt katsaus näihin tiedemiehiin.

5. § MITÄ NYKYPAIVIEN FYSIKOT AJATTELEVAT

[138]... Fysiikka on näin ollen tiede, joka tutkii todellista, ja vaikkakin se pyrkii ilmaisemaan tuota todellista »mukavalla» tavalla, se ilmentää kuitenkin itseään todellista. »Mukavuus» sisältyy vain ilmaisukeinoihin. Mutta se, mitä kätkeytyy noiden keinojen taakse, joita äly voi muuttella mukavimpia etsiessään, on luonnon lakien »välttämättömyys». Tätä välttämättömyyttä ei säädä älyn vapaa tahto. Päinvastoin, välttämättömyys sitoo sitä, panee sen ilmaisukeinot tiukkoihin puitteisiin. Koetulosten poikkeamien ja pienten eroavuuksien tarkkuudella, joita eroja on aina yhden ja saman lain alaisten fysikaalisten ilmiöiden välillä, koska ne eivät ole milloinkaan identtisiä vaan ainoastaan samankaltaisia, tällä tarkkuudella itse oliotkin sanelevat meille luonnon lain ulkoakäsin: se ilmentää olioiden välillä vallitsevaa todellista suhdetta.

[139]... Duhem sanoo lisäksi, että fysiikon koetta ei saa pitää todellisuuden kalkiona. Jokainen fysikaalinen koe koostuu mittauksista ja mittaukset edellyttävät monia sopimuksia ja teorioita...

[140]... Duhem ei voi koskaan riistää fysikaalisilta teoreemoilta tätä totuudellisuutta: ne ovat todellisen kuvauksia. Enemmänkin, fysikaalinen teoria ei ainoastaan anna tarkkaa kuvausta todellisesta, vaan on sen järjestelmällistetty kuvaus, sillä se pyrkii aina fysikaalisten ilmiöiden luonnolliseen luokitteluun, s.o. sellaiseen luokitteluun, mikä toistaa luonnon järjestyksen. Ainoakaan dogmaatikko, olipa hän sitten Descartes, Newton tai Hegel, ei ole koskaan vaatinut enempää...

[141]... Muuten, jos tämä viimeksi mainittu (Duhem) uskookin metafysiikan ehdottomaan tarpeellisuuteen tieteen rinnalla, niin miksi hän liittyy nimenomaan tomistiseen metafysiikkaan? Koska se tuntuu hänestä olevan parhaiten sovitettavissa yhteen fysiikan johtopäätösten kanssa...

[142—143]... Ostwaldin »scientismi» on hyvin lähellä jopa filosofin nimestäkin tällä perusteella kieltäytyvän suuren Wieniläisen mekaanikon Machin asennetta.

Aistimus on absoluuttinen. Aistimustemme avulla me tiedostamme todellisuutta. Mutta tiede on aistimustemme erittelyä. Aistimusten eritteleminen merkitsee niiden tarkkojen keskinäissuhteiden löytämistä, luonnon järjestyksen löytämistä käyttäen tätä ilmaisua sen objektiivisimmassa merkityksessä, sillä luonnon järjestys ei ole mitään muuta kuin aistimustemme järjestystä...

[144]... Machia vastaan tähdätyissä rationalistien arvostelukirjoituksissa Machia on syytetty toisinaan taipumuksesta pragmatismiin. Häntä on syytetty skeptisestä relativismista.

Johtuneeko se siitä, että tämä mainio tieteen historioitsija näyttää meille usein esi-isiemme alkeellisissa taidoissa tieteen ensimmäisiä vaatimattomia oraita? Mutta nehan ovat vasta sovellutuksen ensimmäisiä yrityksiä. Niiden arvioimiseksi oikein on silmäistävä lopputulosta, tien päätekohtaa. Vai onko siihen syynä hänen biologinen tiedeteoriansa, joka muuttaa totuuden *inhimilliseksi* totuudeksi? Mutta inhimillinen totuus pysyy kuitenkin totuutena, enemmänkin — se on ihmiselle ainoa totuus. Aistimus on ilmeisesti jotain inhimillistä. Siitä huolimatta se on absoluuttista, ja inhimillinen totuus on absoluuttinen totuus, sillä se on ihmiselle täydellinen ja ainoa totuus, välttämätön totuus. Ihmisen ja maailmankaikkeuden annettujen ominaisuuksien vuoksi se pohjautuu olioiden luontoon. Se sisältää ihmisten sannonoihin puettua tietoa kaikesta olevaisesta...

[147]... Mikrobien voidaan edellyttää olevan olemassa, vaikka niitä ei olisi nähtykään ennen sitä hetkeä, jolloin jokin reagenssi ne paljastaa. Miksi sitten emme olisi oikeutettuja oletamaan jotain sellaista materian rakennetta, jonka kokemus saattaa joskus paljastaa?

6. § MATERIA NYKYFYSIIKAN NÄKÖKULMASTA: YLEISKATSAUS

[148]... Mikä tarkoitus on siinä tapauksessa Brunetièren aloittamalla sotaretkellä, jota jatkavat uskonnollismieliset älyt — tosin vilpittömät, jotka kuitenkin pyrkivät hävittämään kaiken, mikä voisi koitua heille kompastuskiveksi —, mikä tarkoitus on tällä sotaretkellä, joka johtaa jollei pragmatismiin niin ainakin määrätynlaiseen pragmatismiin lajiin?...

[149—150]... Aivan samoin kuin matematiikassa merkitsemme järjestys-, luku- ja ulottuvuustermeillä tiettyjä suhderyhmiä, joista aistimuksemme riippuvat, ja aivan samoin kuin nämä suhteet ovat matemaattisten tieteiden kohteena —

NB ||| samoin merkitsemme edelleen varsin yleisluontoisella nimellä materia valtaisaa määrää muunlaisia, paljon mutkallisempia suhteita, joista aistimuksemme niin ikään riippuvat. Fysiikka tutkii kyseisiä suhteita. Vain sen haluammekin ilmaista sanoes-

[152]... Monista saattaisi tuntua luonnolliselta, että fysiikan koh- teena ovat noiden suhteiden piiriin kuuluvat ainekset, jotka antavat niille reaalisen sisällön ja ikään kuin täyttävät ne. Juuri tällainen oli Spencerin ajatus hänen luokitellessaan tieteitä. Tätä ajatusta ei kuiten- kaan voida pitää onnistuneena. Me toteamme todellisuuden ainekset suoraan, välittömästi, jonain sellaisena, mikä ei voi olla olematta.

NB
Reyn
agnosti-
sismin
ydin

||| Niiden olevaisuus ei kaipa puolustelua. Ei voida kysyä, saattaisivatko ne olla toisenlaisia kuin ovat. Tällaisen väittäminen merkitsisi vanhan meta- fyysisen olio-sinänsä-epäjumalan henkiinherättä- mistä, s.o. oikeastaan turhanaikaista verbalismia muodossa tai toisessa. Kokemus on yksinkertaisesti otettava varteen. Se oikeuttaa itse itsensä, sillä myönteiselle älylle se juuri on — tieteen alalla — kaiken väitännän oikeutus.

NB ||| [154—155]... Onko tieteen agnostinen arvostelu siis kui- tenkin oikeaa? Ja onko olemassa jonkinlainen olio sinänsä, jota tiede ei voi tavoittaa? j.n.e. j.n.e. Metafysiikka väis- tämättömine sanaleikkeineen nousee jälleen eteemmel Yrittä- käämme tehdä tämä asia mahdollisimman selväksi.

S
2 ||| Mikäli suhteellinen merkitsee sitä, että ollaan tekemisissä suhteiden kanssa, niin fysiikka on suhteellista. Mutta mikäli suhteellinen merkitsee kykenemättömyyttä tunkeutua olioiden perustaan, niin fysiikka sellaisena kuin me sen ymmärrämme ei ole enää suhteellista, vaan absoluuttista, koska olioiden perustan, sen, mihin analyysi väistämättä päätyy niitä selit- täessään, muodostavat suhteet tai oikeammin niiden suhteiden järjestelmä, joista aistimuksemme riippuvat. Aistimuk- silla, annetulla, on subjektiivisuuden leima: nuo hetkelliset leimahdukset ovat sitä, miksi ne tekee suhteiden järjestelmä, joka ei todennäköisesti toistu enää milloinkaan täsmälleen samassa muodossa ja josta määräytyy minun tilani ja ympä- ristön tila puheenalaisella hetkellä. Mutta silloin tulee tiede- mies ja erottaa tämän yksilöllisen momentin koostumuksesta yleisen, ne lait, joiden komplisoitu ilmaisu se on, ne suhteet, jotka ovat tehneet sen siksi, mikä se on.

ha ha! ||| Kaikki tieteelliset lait kertovat meille oikeastaan siitä, miksi ja miten jokin on sellainen kuin on, miten se on mää- räytynyt ja syntynyt, sillä lait analysoivat suhteita, joista tämä jokin riippuu. Ja kun tämä analyysi on täydellinen, mikäli se yleensä voi olla sellainen, ne paljastavat meille absoluuttisen inhimillisen totuuden.

7. § NYKYFYSIIKAN KONKREETTINEN TIETOAINEISTO

[156—157]... Kaikki suhteet, joista energian muuntumiset, huonontuminen laadussaan, pirstoutuminen tai hajaantuminen ovat riippuvia, on ryhmitetty yleiseen fysikaaliseen teoriaan, jota nimitetään energetiikaksi.

Kyseinen teoria ei kerro meille mitään tarkasteltavien energioiden peruluonnosta eikä siis myöskään fysikaalis-kemiallisten ilmiöiden peruluonnosta. Se vain kuvailee, minkä ansiosta ja mihin suuntaan jonkin tietyn kappaleen tilassa tapahtuu fysikaalisia tai kemiallisia muutoksia.

Energeetikko-fysikot väittävät, ettei edemmäksi voida mennä, että energetiikka antaa meille materiaalistien ilmiöiden täydellisen, välttämättömän ja riittävän selityksen, s.o. kaikkien niihin vaikuttavien suhteiden kokonaisuuden. Antaakseen katso mukselleen suuremman objektiivisuuden jotkut korottavat energiankin eräänlaiseksi substanssiksi, joka muka onkin varsinainen materiaallinen substanssi, kaikkien aistimustemme reaalin aiheuttaja, se esikuva, jonka mukaan meidän on rakennettava käsityksemme luonnosta.

Energia on asetettu tässä atomististen teoriain korpuskelien tilalle. Se esittää samanlaista osaa ja sillä on samanlaatuinen olevaisuus: se on olioiden perusta, niiden pohjimmaisin luonto, absoluuttinen. Niinpä Ostwaldin kuvaus energian muuntumisista antaa meille absoluuttista tietoa materiaalisesta maailmankaikkeudesta. »Kun teitä lyödään kepillä, mitä tunnette: kepin vaiko sen energian?» Energia on aineellisten ilmiöiden takana piilevä substantiaalinen todellisuus...

[158]... Mekanistit sitä vastoin väittävät olevan mahdollista mennä etemmäksi. Heidän mielestään energetiikka jää ikään kuin olioiden pinnalle ja sen lakien on joko huipennuttava muihin, syvällisempiin lakeihin tai ainakin täydennettävä niitä, pidettävä niitä pohjanaan.

Kuten tuli jo mainittua, mekanistiseen koulukuntaan kuuluu fyysikkojen valtaenemistö, eritoten kokeilevien fyysikkojen, joita fysiikan on kiittäminen uusimmista saavutuksistaan.

NB

hauska mies
tämä "positivisti"

Mekanistit verus energetiikka.
NB. Plus loin *
kuin materialistisesti tulkittu
(s. 157)
energetiikka!

* — edempänä. Toim.

Tämän koulukunnan kannattajat arvostelevat ennen kaikkea energia-käsitettä ja osoittavat, että sitä ei saa ylentää, kuten jotkut tekevät, miksikään fyysiseksi tai metafyyksiseksi olemukseksi.

Jonkin systeemin energia merkitsee ainoastaan tuon systeemin kykyä suorittaa työtä: se on potentiaalista silloin, kun suoritettava työ ei ole havaittavissa, vastakkaisessa tapauksessa se on aktuaalista eli kineettistä. Energia-käsite on näin ollen vaihtosuhteessa työ-käsitteeseen, ja jälkimmäinen puolestaan on mekaaninen käsite. Niin muodoin energiaa ei ilmeisestikään voida saada kokeellisesti turvautumatta mekaniikkaan ja liikkeeseen. Mutta eikö siinä tapauksessa energetiikkaa, mikäli sen avulla halutaan antaa ymmärrettävä selitys fysikaalis-kemiallisille ilmiöille, tule liittää mekaniikkaan, esittää perinteellisessä yhteydessä siihen ja näin ollen tarkastella yhdessä mekaanisten käsitysten kanssa?...

[159—161]... Mekaniikka, fysiikka ja kemia muodostavat tältä kanalta katsottuna laajan teoreettisen järjestelmän, ja mekaniikka muodostaa tämän järjestelmän peruspohjan, samoin kuin liike fysikaalis-kemiallisten ilmiöiden perimmäisen olemuksen.

Nykypäivien mekanistit eivät tietenkään enää väitä, että nykyinen mekaniikka, paremmin kuin energian muuntumisia ohjailevat laitkaan, olisi saavuttanut lopullisen muotonsa, että tiede olisi löytänyt järkkymättömät peruskivensä. Jouduttuaan kosketuksiin energeettisen kritiikin kanssa — tästä saavutuksesta uusin tiede on sille ehdottomasti kiitollisuudenvelassa — he ovat luopuneet vanhojen mekanististen ja atomististen katsomusten ahtaasta dogmaattisuudesta. He olettavat, että uusien keksintöjen täytyy avartaa tieteellistä näköpiiriä ja tehdä keskeytymättä muutoksia käsitykseen ulkoisesta maailmasta. Emmekö ole viimeisten viidenkymmenen vuoden aikana saaneet nähdä klassillisen mekaniikan joutuneen uudistamisen, melkein pä kumoamisen kohteeksi? Ennen kaikkea energian säilymisen periaate (Helmholtzin) ja Carnot'n periaate ovat murtaantuneet vanhat puitteet. Suomalla meille mahdollisuuden tunkeutua syvemmälle atomin perusuuntoon radioaktiivisuuden ilmiöt ovat herättäneet ajatuksen materiaan sähköisen rakenteen mahdollisuudesta sekä klassillisen mekaniikan periaatteiden sähkömagnetismin periaatteilla täydentämisen välttämättömyydestä.

Ja mekanistinen katsomus pyrkii todellakin nykyisin pukeutumaan elektroniteorian muotoon.

Elektroni-teoria = "mekanismi" Elektronit ovat kaiken fyysisen todellisuuden perimmäisiä aineksia. Nämä yksinkertaiset sähkövaraukset eli eetterimuunnelmat, jotka sijoittuvat symmetrisesti yhden pisteen ympärille, edustavat sähkömagneettisen kentän lakien vaikutuksesta täydellisesti inertiaa, s.o. materiaan perusominaisuutta. Materia ei ole näin ollen muuta kuin elektronien järjestelmä. Eetterimuunnelmien (toistai-

seksi vielä tuntemattomien muunnelmien) luonteesta riippuen elektronit ovat positiivisia tai negatiivisia; aineatomi koostuu molemmista yhtä suuressa määrin tai ainakin omaa suuruudeltaan yhtäläiset positiiviset ja negatiiviset varaukset ja positiivinen varaus on ilmeisesti järjestelmän keskiössä. Negatiiviset elektronit, tai ehkä eivät kaikki vaan ainoastaan osa niistä, kiertävät muita niin kuin planeetat aurinkoa. Molekyyli- ja atomivoimat ovat niin muodoin vain elektronien liikkeen ilmentymistä samaten kuin erilaiset energiainkin muodot (valo, sähkö, lämpö).

Tästä seuraa merkittävä päätelmä: massan (eli materian määrän) säilymisen käsite, joka yhdessä inertia-käsitteen kanssa on muodostanut mekaniikan perustan, ei todennäköisesti voi pitää paikkaansa sähkömagneettisessa mekaniikassa: viimeksi mainitussa painollinen massa pysyy vakiona ainoastaan keskinopeuksilla, pienemmillä kuin kymmenesosa valon nopeudesta; mutta ollen nopeuden funktio se lisääntyy yhdessä sen kanssa sitä kiivaammin, mitä enemmän lähestymme valon nopeutta. Tämä hypoteesi edellyttää joko erinimisten sähkövarausten ja eetterin olemassaoloa tai yksistään vain eetterin, jonka pelkkä muunnelma elektroni on.

Lisäksi vielä tohtori Le Bonin * ja eräiden englantilaisten fyysikkojen tutkimuksista voitaneen tehdä nyt johtopäätös, että materian enempää kuin energiankaan määrä ei pysy vakiona. Molemmat ovat vain eetterin tilasta ja sen liikkeestä riippuvia suhteita.**

[163—171]... Meidän päivinämme tuosta käsityksestä ei jää eikä saa jäädä jäljelle mitään. Olemme päätyneet suorastaan vastakkaiseen katsomukseen. Kaikki fyysikot ovat valmiit tarkistamaan tieteensä pääperiaatteet tai rajoittamaan niiden soveltamista heti kun se käy välttämättömäksi uusien kokeellisten tietojen vuoksi.

Kokeellinen metodi merkitsee nousua yksityisistä tosiasioista yleisiin lakeihin ja viimeksi mainituista vielä yleisempiin lakeihin, herkeämättömyyden syventymistä annetun perusluontoon tämän nousevan liikkeen kautta. Systematisoivissa teorioissaan se johtelee yleisistä laeista yksityisiä vain siinä määrin kuin se kohtaa tiellään näitä yleislakeja; ja se kohtaa niitä käyttämällä apunaan yksityisiä kokeita sekä hypoteeseja, joiden tarkistamiseen noita kokeita vaaditaan.

* Gustave Le Bon: *L'Évolution de la Matière.*—*L'Évolution des Forces.* (Flammarion, éditeur.)

** Ilmeisesti tapahtuu materian muuttumista energiaksi ja energian materiaksi. Materiaalla on tietenkin ymmärrettävä ainoastaan painollista materiaa ja energialla ainoastaan kykyä suorittaa havaittavaa työtä.

Mikäli materiaalla käsitetään olioiden tuntemattomaa pohjaa, josta kaikki syntyy ja johon kaikki palaa, esimerkiksi eetteriä tai jotain muuta alkuolemusta, silloin Le Bonin johtopäätökset eivät suinkaan kumoa sen ikuisuutta ja pysyvyyttä; ne eivät johda tyhjästä luomiseen eivätkä absoluuttiseen häviämiseen.

Onko tästä sitten tehtävä päätelmä, että fyysikot siten luopuvat pohjimmaisten periaatteiden tavoittelusta ja toiveista päästä käsiksi yhä syvempiin aineksiin, jotka selittäisivät ja käsittäisivät alati suuremman osan annettua? Tällainen päätelmä, vaikka onkin vanhojen mekanistien virheen vastainen, olisi ainakin yhtä vaarallinen virhe. Fysikaalis-kemiallisten tieteiden nykyinen henki, nykyaikaisen tieteen henki ei ole sellainen, että se perääntyisi tuntemattoman edessä. Se valloittaa tuntematonta yhä rohkeammin ja yhä luotettavammin ottein. Fysiikan periaatteiden kestävyys tulee turvatuksi vasta tehtävän lopussa. Siksi me olemme nähneet ja joudumme vielä monesti näkemään mullistuksia, joita jo tietä valaisseet tai sitä tulevaisuudessa valaisevat yllätykselliset löydöt aiheuttavat entisissä tai tulevissa ideoissa. Kuten olemme havainneet, edistyneimmät fyysikot eivät enää pelkää asettaa massan eli painollisen materian säilymisen periaatteita epäilyksen alaisiksi.

Agnostisismi = häpeilevää materialismia ¹⁶⁶

Totuutta ei ole annettu valmiina; se muodostuu päivä päivältä. Siinä johtopäätös, jota on jatkuvasti toistettava. Tieteellisen toiminnan ansiosta henkemme mukautuu päivä päivältä lähemmin kohteeseensa ja tunkeutuu siihen yhä syvemmälle.

Väittämät, joita otaksuimme voivamme esittää matemaattisten tieteiden tutkimisen tuloksena, nousevat tässäkin eteen miltei välttämättömästi ja joka tapauksessa varsin luonnollisesti. Tieteellinen edistys luo joka hetki olioiden ja meidän välille sekä kiinteämpää että samanaikaisesti syvällisempää vastaavuutta. Me tiedostamme paremmin ja enemmän. Ja me näemme alati, että jokin tieteellisen kokeen kautta, s.o. metodisesti, saatu tulos saattaa-kin uusien tulosten valossa jäädä vähemmän tärkeäksi, mutta siitä huolimatta jatkaa sinänsä olemassaoloaan koskemattomana ja häipymättömänä, ikuisena kuin totuus, sillä se on totuus. Se joka väittäisi, että tämä ponnistelu on hedelmätöntä tai että se on pysyvä iät kaiket vain ahtaasti rajoiteltuna, olisi hyvin uhkamielinen ja hänen väitteensä olisi jo ennalta tuomittu kumoutumaan kaiken sen edessä, minkä tieteen historia meille avaa.

Energetistien ja mekanistien välinen riita, toisin ajoin hyvinkin

vilkas, varsinkin energetistien puolelta, on olennaisesti vain eräs fysikaalis-kemiallisten tieteiden eteenpäinmenon momentti, ja välttämätön momentti. Rikkomatta lainkaan kaikkien historioitsijain näissä tieteissä toteaman kehityksen yhteyttä riita pikemminkin tuntuu luonnollisesti kuuluvan tuohon kehitykseen, kuten entisaikaiset väittelyt

kartesiolaisten ja atomistien, kartesiolaisten ja newtonilaisten eli leibniziläisten välillä, kinetiisien ja dynamisten välillä. Ja samalla tavoin kuin entisaikaiset teoreettiset kiistat myös meidän aikamme kahden suuren teorian yhteentörmäys tai paremmin sanoen niiden rinnakkainen kehitys on antanut pikemminkin hedelmällisiä tuloksia. Se on edistänyt tieteen eteenpäinmenoa.

Ennen muuta energetiikka on varoittanut käyttämästä väärin mekaanisia malleja, innostumasta pitämään näitä malleja objektiivisina realiteetteina. Sitten se on syventänyt termodynamiikkaa ja vakuuttavasti osoittanut perustavien lakiansa yleispätevyyden; rajoittumatta lämpötkimusten piiriin ne soveltuvat oikeutetusti ja välttämättömästi fysikaalis-kemiallisiin tieteisiin täydessä laajuudessaan. Laajentamalla näiden lakien merkitystä energetiikka on voimakkaasti edistänyt niiden käsitteen täsmentämistä. Enemmänkin: joskin energetiikka on keksintöjen kannalta osoittautunut vähemmän hedelmälliseksi kuin mekaniismi, se on kuitenkin erinomainen esityksen välikappale — järjevä, siro ja looginen. Ja kuten lopuksi voidaan havaita erikoisesti kemistien, sellaisten kuin Van't Hoff, Van der Waals ja Nernst, mutta yhä

useammin myös fyysikkojen keskuudessa, molemmat teorat tunnustetaan halukkaasti, ja tällöin kussakin tapauksessa valitaan se, mikä on parhaiten tutkittavissa. Niitä sovelletaan yhdessä; lähtökohtana käytetään mekaniikan yleisiä yhtälöitä tai termodynamiikan yleisiä yhtälöitä sen mukaan, tuntuuko siten valittu tie yksinkertaisemmalta tai onnistuneemmalta. Kysymys on siitä, että fysikaaliset teorat ovat oleellisessa määrin hypoteeseja, tutkimuksen ja esityksen tai myös järjestelyn välikappaleita. Ne ovat muotoja, puitteita, jotka on täytettävä kokemuksen tuloksilla. Ja vain nämä viimeksi mainitut muodostavatkin fysikaalisten tieteiden oikean, todellisen sisällön.

Kaikki fyysikot ovat samaa mieltä näistä tuloksista, ja niiden herkeämättä kasvava, alati harmonisempi ja yhtäpitävämpi määrä luonnehtii tietenkin fysiikan eteenpäinmenoa, sen yhtenäisyyttä ja sen pitkäikäisyyttä. Ne ovat koetinkivi teorioille ja hypoteeseille, jotka ovat aiheuttaneet niiden keksimisen ja jotka pyrkivät järjestämään noita tuloksia kajoamatta niiden todelliseen sukulaisuuteen, jäljentämällä mahdollisimman tarkasti luonnon rakennetta. Ja vaikka nämä teorat

ovatkin aina hypoteettisia ja siten aina menettävät jotain — ja toisinaan paljonkin — sitä mukaa kuin kokemus tuo meille uusia löytöjä, ne eivät kuitenkaan koskaan kuole lopullisesti. Ne sulautuvat yhteen ja muuttuvat uusiksi, yleisluonteisemmiksi ja yhtäpitävämmiksi teorioiksi. Siten oli laita kartesiolaisen teorian ja atomistisen teorian, m. m. Newtonin teorian. Ilmeisesti samoin tulee käymään myös energetiikan ja vanhan mekanistisen teorian. Eivätköhän nykyiset kineettiset hypoteesit valmistelee tätä sulautumista ja tätä sovintoa?

»Kronikoitsijan on huomioitava se tosiasia, että suurin osa fysikaalisen kemian nykyisistä tuloksista on saavutettu yhdistämällä termodynaamiset metodit onnistuneesti molekyyliteorian katsomuksiin, aivan samalla tavalla kuin nykyaikaisen lämpöteorian luojatkin antoivat samaan aikaan parhaat voimansa atomistiiikan, eritoten kineettisen teorian kehittämiseen.

NB || »...Tämän viimeksi mainitun merkittävänä tuloksena on pidet-
 tävä atomistiikan ulottamista sähkötieteeseen... Täten ihmeelli-
 sesti laajentamalla näköpiiriään atomistiikka on tuonut kerras-
 saan uutta valoa moniin fysikaalisiin ja kemiallisiin prosessei-
 hin...»*

8. § YHTEENVETO JA PÄATELMÄT

Jos tuntematon on ääretön, sitä olisi kuitenkin meidän päivinäme
 väärin sanoa tiedostamattomaksi, kuten ilman muuta tehtiin muutamia
 vuosia sitten.

? Metafyysisten yritysten toistuneet ja korjaamattomat fiaskot pakot-
 tivat fysiikan konstituoitumaan tieteeksi jättämällä päättävästi syrjään
 materian ongelman. Siitä lähtien se alkoi etsiskellä ainoastaan yksi-
 tyisten ilmiöiden lakeja. Se oli »fysiikkaa ilman materiaa». Mutta tämän
 uuden metodin ansiosta kasvavat menestykset suovat meille näköjään
 mahdollisuuden väittää tällä haavaa vastoin August Comten positivis-
 min tapaista liian ahdasta positivismia, että fysiikka on muuttanut
 vain menetelmää, mutta ei kohdettaan eikä merkitystään. Ryhtymättä
 tutkimaan materia-kysymystä kokonaisuudessaan sekä sen vaikeim-
 milta ja syvällisimmiltä puolilta se lähestyi sitä pinnallisten yksityis-
 kohtien tietä ja helpopääsisimmältä puolelta. Tämä merkitsi ylpeän
 uhkarohkeuden korvaamista terveellä järjellä. Terve järki sai palk-
 kionsa, sillä toistuneiden yritysten tuloksena me alamme nyt tavoittaa
 ongelman kokonaisuudessaan ja kaikessa syvyydessään.

NB || Samoin kuin historia, jota ihmisjärki on lakkaamatta tois-
 tanut alettuaan kerran ponnistella olioiden tiedostamiseksi,
 tiede ottaa metafyysisten hourekuvien maailmasta uuden tutki-
 muskohteen. Kysymys materian olemuksesta ei ole enää
metafyysinen ongelma, sillä se on muodostumassa kokeellisen
ja myönteisen luonteen omaavaksi ongelmaksi. Totta kyllä
 tätä ongelmaa ei ole tieteellisesti ratkaistu; siinä on vielä tilaa
 monille yllätyksille; yhtä seikkaa voidaan kuitenkin pitää
 nykyisin selvänä: sen on ratkaiseva tiede eikä metafysiikka.

NB || Otaksun muuten ja olen yrittänyt todistaa sen toisessa koh-
 din, että kineettiset käsitykset tulevat aina kiinteästi liittymään
 fysiikan eteenpäinmenoon, sillä ne tarjoavat erinomaisen hyö-
 dyllisen jolle välttämättömänkin välikappaleen oivalluksille ja
 soveltuvat paremmin tiedostuksemme etoihin. Sen vuoksi
 näen fysiikan tulevaisuuden mekanististen teorioiden jatkami-
 ssa. Ja siksi sanoinkin juuri, että energeettinen teoria sulau-
 tuu todennäköisesti muinaisen mekanismin tavoin kinetisiin,
hypoteesin kannalta joustavampaan ja tiukempaan. Mutta

* W. Nernst. Revue générale des Sciences, 15 mars 1908. [Yleiskatsaus tietei-
 siin, 15. maaliskuuta 1908]

mekanistiset hypoteesit tulevat todennäköisesti aina olemaan fysiikan kehitykselle välttämättömiä matemaattiseen tarkkuuteen ylettömästi viehättäneiden abstraktisten älyjen niitä kohtaan tuntemasta inhosta huolimatta, sillä ne ovat hypoteeseja, kun taas energeettisen teorian tahallisenä tarkoituksena on hypoteesin syrjäyttäminen. Eikä siinä kyllin: ne ovat hypoteeseja, jotka ennen muuta tuntuvat kelpaavan kokeilun kohteeksi, koska ne on ilmaistu objektiivisina termeinä — jollei todellisten niin ainakin mahdollisten havaintojen termeinä. Sanalla sanoen tiede ei voi tulla toimeen ilman suuntaavia hypoteeseja.

IV LUKU ELÄMÄN ONGELMA

1. § HISTORIALLINEN JOHDATUS

[173—174] Elämän ongelman mukana lähestymme niitä peruserimielisyyksiä, jotka saattavat erottaa filosofian ja tieteen. Tähän saakka kiistan voidaan sanoa olleen pääasiallisesti teoreettisen. Useimmat filosofit, jotka ansaitsevat tuon nimityksen, pitävät mahdollisena, että käytännössä tieteelliset tulokset ovat päteviä materiaan nähden. Jos he älyperäisesti ovatkin saattaneet esittää määrättyjä väitteitä tätä pätevyyttä vastaan, he kuitenkin myöntävät kaiken tapahtuvan ikään kuin tieteen johtopäätökset — vaikka eivät olisikaan oikeudenmukaisesti perusteltuja — olisivat ainakin tosiasiallisesti sovellettavissa aineelliseen todellisuuteen. Tätä viimeksi mainittua voi-

||| NB

daan ilmaista tietyyssä määrin matemaattisten, mekaanisten ja fysikaalis-kemiallisten suhteiden avulla. Geometrismi ja mekanismi pysyvät siis materian hyvänä tutkimuskeinona...

[177] *Animismi*, jota aikoinaan Platon ja Aristoteles osittain tukivat, on siinä käsityksessä, että kaikkien elämänilmiöiden edellytyksenä on järjellinen voima, toisin sanoen sielu. Vastoin Kreikan lääkäreitä, jotka etsivät havaintojen antamista tiedoista terveyden tai sairauden syytä (humoraali- eli neste-teoria), vastoin Descartesia, joka erottaa ajattelevan sielun täydellisesti orgaanisista ja materiaalisista seikoista, Leibniz ja eritoten Stahl väittävät, että vaikka sisäisillä elinprosesseilla ei olekaan mitään yhteistä tietoisten ja älyllisten toimintojen kanssa, ne ovat siitä huolimatta sielun ilmentymiä.

Barthez ja Montpellierin koulukunta, jotka ovat lujasti siinä uskossa, että elämänilmiöt saattavat johtua ainoastaan erityisestä syystä, selittävät ne aineellisista voimista ja sielusta erillisellä elämänvoimalla: siitä onkin peräisin kyseisen teorian saama nimi — vitalismi...

|||

3. § RAJALINJA MEKANISMIN JA UUSVITALISMIN
VALILLA

NB [189—190] Jos yrittäisimme jollain tavoin syntetisoida uusvitalismia tärkeimpien edustajiensa, tiedemiestensä tai filosofiansa mukaan, päätyisimme ilmeisesti seuraavaan: uusvitalistien biologiseen mekanismiin kohdistama arvostelu liittyy kiinteästi kritiikkiin, jonka pragmatistinen, anti-intellektuaalinen tai agnostinen filosofia on kohdistanut matemaattisia ja fysikaalis-kemiallisia tieteitä vastaan. Meistä tuntuu, että me vaihdamme ongelmaa siirryessämme materiasta elämään. Itse asiassa olemme jälleen, kuten aivan alussa vihjasimme, saman perusongelman edessä, ja tämä ongelmakysymys on yhä se sama kysymys tieteen arvosta tietona. Muutokset koskevat vain yksityisiä termejä, joiden avulla se varsinaisesti asetetaan.

NB Todellakin, minkä moitteen uusi filosofia on esittänyt matemaattisille tai fysikaalis-kemiallisille tieteille? Sen että ne ovat mielivaltaista ja utilitaristista symbolismia, mikä on luotu älymme, järkemme käytännöllisiä tarpeita — toimintakykyä eikä tiedostamiskykyä — varten. Kun me siis siirrämme fysikaalis-kemiallisen metodin biologisiin tosiasioihin, me tietenkin siirrämme myös sen mahdollistamat tulokset ja ne seuraukset, joita se edellyttää näiden tulosten arvon osalta. Näin ollen fysikaalis-kemiallinen mekanismi on oivallinen kaava käytännöllisen otteen saamiseksi elollisista olioista; se on kerrassaan voimaton valistamaan meitä siitä, mitä on itse elämä. Samoin kuin fysikaalis-kemialliset tieteet materian alalla, samoin fysikaalis-kemiallinen mekanismi elämän alalla antaa mahdollisuuden toimia, mutta ei koskaan tietää...

[192—194]... Uustomistit herättävät materiassa henkiin voiman, pyrkimyksen, halun, puhaltavat siihen jälleen hylotsoismin kylläkin pakkanaalista henkeä, josta kreikkalaiset ja erikoisesti Aristoteles eivät kai hennoneet koskaan täysin luopua. He muutoin vääristelevät helleenistä doktriinia. Materiaalla ei ole heidän mielestään muuta aktiivisuutta kuin se voima, jonka luoja on siihen sijoittanut: eräänlaisena muistona luoduksi tulostaan ja lähtemättömänä syntymämerkinä, jota se kantaa. Näin ollen sen toiminta ei ole sille olennaista, se on luovaa vain toimeksiannosta. Mutta juuri sen tähden se ei pääsekään livahtamaan mekanismin täydeltä siileilyltä.

Ja nominalistitkin, jotka ovat varsin läheistä sukua tälle uusskolastiselle liikkeelle *, samoin kuin pragmatistit, jotka tuon tuosta keimai-

* Uuskolastit eli uustomistit yrittävät kaikin mokomin rehabilitoida aristoteelaisuuden skolastisia tulkintoja, toisin sanoen Pyhän Tuomaan filosofisia oppeja.— Nominalistit pitävät kiinni tieteen symbolisesta, keinotekoisesta ja abstraktisesta luonteesta, tavattomasta kuilusta, joka ammottaa todellisuuden ja sitä esittävien oppilauseiden välillä.— Pragmatistien oppi on samantapainen, mutta se perustuu yleisluontoisempaan metafysiikkaan. Kaikki tiedostaminen on tähdätty toimintaan; niin muodoin me tiedämme ainoastaan sen, mikä on kiinnostavaa toimintatapamme kannalta. Kaikki nämä filosofiat ovat

NB agnostisia siinä mielessä, että ne kieltävät mahdollisuutemme saavuttaa

levat näille uskomusfilosofioille (liiankin usein niitä joudutaan nimitämään pikemminkin uskovaisten filosofioiksi), ovat katsoneet oikeudekseen sanoa, että materiaa tutkivat tieteet eivät esitä tyhjentävästi kohteensa sisältöä. Jotta voitaisiin todella tietää, on »mentävä etemmäksi». Käyvätkö he sitäkin suuremmalla syyllä väittämään, että kun lähestymme elämää, niin tieteen puitteet suppenevat entisestäänkin? Fysikaalis-kemiallista mekanismia voidaan soveltaa ainoastaan elämän aineellisiin ehtoihin, mutta ei itse elämään.

Bergsonin puhtaiden seuraajien mukaan mekanismi voi yleensä päästä perille ainoastaan kaikista elämän aineellisista ehdoista, mutta nimenomaan kaikista. Toisten mukaan tämä ei koski edes kaikkia elämän aineellisia ehtoja, vaan — koska materia on jo tietystä määrin elävää ja tarkoituksenmukaisuuden sävyttämää — yksistään sitä mekaanista ja jäyhää, mitä me voimme siinä abstrahoida, mitä me voimme soveltaa siitä käytännöllisiin tarpeisiimme. Ja sitä esittävät oppilauseet voivat jo olla vastauksena asettamaamme kysymykseen ja täsmentää vitalismin osuutta mekanismissa.

Eikö olisi mahdollista löytää selvempää rajan määrittelyä? Vitalistin mielestä elämä on luova voima; mutta juuri siksi, koska se riippuu lisäksi aineellisista ehdoista, se ei suinkaan ole tyhjästä tullut luomus. Toimintansa tuloksena se tietysti antaa jotain uutta ja ennalta näkemätöntä, mutta siihen päästäkseen se vaikuttaa edeltäneisiin aineksiin, joita se yhdistelee alkaen varsinkin ennestään olleista aineksista, joihin se lisää omiaan. Mutaatiot, joita kasvitieteilijä De Vries on tarkkailut (ja joka mekanistina itse selittää ne toisin), olisivat tällöin jopa noiden luovien lisäysten ilmaus ja todistus.

NB

4. § UUSVITALISMI JA MEKANISMI EROAVAT VAIN TIEDETTÄ TÄYDENTÄVIEN FILOSOFISTEN HYPOTEESIEN PUOLESTA

[204]... Entelekioidella ja dominanteilla ei ole vitalistisessa menetelmässä kuitenkaan mitään yhteistä kuvattavien vertauksellisten aineiden kanssa: tarkoituksetperät eivät ole kuvattavissa, koska niitä ei ole materiaalisesti olemassa — ainakaan vielä, sillä ne ovat tulemisen, vähittäisen toteutumisprosessin vaiheessa.

lipsahti kieleltä!

älyllisten kykyjemme avulla yhtäpitävää ja tarkkaa tietoa todellisuudesta.— Siitä huolimatta, että Bergson muotoili pragmatismia sivuavan

metafyysiikan — ja ennen sitä —, hän päätyi vähemmän agnostisiin johtopäätöksiin. Tiede, järki tavoittaa osan todellisesta, sen osan, mikä on johdettavissa täyden determinismin alaisuuteen ja mikä voidaan täysin ilmaista moniulotteisuuden muodossa, sanalla sanoen sen osan, joka muodostaa matemaattisten ja fysikaalis-kemiallisten tieteiden tutkimuskohteen. Vain muun osan suhteen järki ja tiede osoittautuvat riittämättömiksi ja niitä on täydennettävä intuitiolla ja filosofialla.— Kaikki nämä opit ovat muuten hyvin hataria ja niitä on hyvin vaikea selvästi määritellä.

Niiden vaikutus ei ole aistein huomattavissa. Siksi niihin on tie-teessä vaarallisempi turvautua kuin mekaniisiin malleihin — ja tämän seikan vahvistaa kaikkien tieteenalojen historia. Teleologiset hypoteesit liukuvat jo luonteensa vuoksi pois kokeellisen valvonnan piiristä ja ollessaan harhakuvitelmia ne saattavat koitua vain vahingoksi.

6. § MEKANISMIKIN ON VAIN HYPOTEESI

[216—218]... Olisi kuitenkin vastoin kaikkia kokemuksen opetuksia väittää, että elämänilmiöissä kaikki voitaisiin johtaa fysikaalis-kemiallisiin lakeihin ja että mekanismi olisi kokeellisesti tarkastettu kaikessa laajuudessaan. Tiedämme päinvastoin hyvin vähän elämästä. Kokeellisella biologialla on tulopuolellaan jokin määrä huomattavia tuloksia, mikäli niitä tarkastellaan sellaisinaan, mutta ne ovat hyvin mitättömiä, jos niitä verrataan kaikkeen, mitä meidän on vielä saavutettava.

Herää kysymys, miksi siinä tapauksessa näpertelisimme mekanististen teoriain parissa. Eikö olisi karkotettava tieteestä nuo hyvin yleisluontoiset hypoteesit, joiden tarkastaminen edellyttää tieteen täydellistä perilleviemistä? Tämä on se sama mielipide, jota näimme monen fyysikon kannattavan fysiikan ja nimenomaisesti fysiikassa esiintyvien mekanististen teoriain suhteen. Palauttakaamme mieliin, että eräät energetistit halusivat karkottaa fysiikasta mekanistiset hypoteesit pitäen niitä tarkastamattomina, hyödyttöminä ja jopa vahingollisina yleistyksinä. Biologiain joukossa tapaamme eräitä oppineita, jotka ovat samalla kannalla ja suorastaan kuuluvat näihin energetistifysikkoihin. Heidän mielestään biologian on rajoitettava elämänilmiöiden kuvailuun menemättä pitemmälle kuin kokemus sallii meidän väittää. Etsiessään yleiskaavoja lakiensa systematisoimiseksi biologia energetististä kaavaa noudattaen rajoittuu mittaamaan elimistön ja sen ympäristön välisiä energianvaihtoja eri elintoimintojen aikana ja esittämään näiden vaihtojen lakeja.

Mutta eikö tämä merkitse jo sen tunnustamista, että fysikaalis-kemiallisten tieteiden ja biologian välillä on olemassa olennainen yhdenmukaisuus, ainakin tosiseikkojen esittämisen ja kokeellisen toteamisen kannalta? Biologiassa energetistinen koulukunta ei eroa mekanistisesta niin selvästi kuin fysiikassa. Pikemminkin se on vain mekanismin arka katsomus, sillä se asettuu vastustamaan teleologiaa sekä esittää elollisten ja epäorgaanisten ilmiöiden vastaavuuden postulaatin.

Ja tämä saattaa meidät jälleen entisiin johtopäätöksiimme: joka kerta kun osoittautuu mahdolliseksi suorittaa biologisen ilmiön tieteellinen analyysi, törmäämme yhä uudestaan biologisen toiminnan

* — mekanismin arka katsomus. *Toim.*

ja fysikaalis-kemiallisen toiminnan välisiin suhteisiin. Kaikki tapahtuu siis ikään kuin mekanistinen hypoteesi tai ainakin fysikaalis-kemiallinen elämän-teoria olisi näiden tosiseikkojen yhteydessä osittain tarkastettu...

7. § YLEISPÄATELMÄT: VIITTEET BIOLOGIAAN

[223—224]... Elollinen materia ilmentää selvästi ominaisuuksia, jotka ovat yhteydessä tottumukseen ja perinnöllisyyteen: kaikki tapahtuu ikään kuin se muistaisi kaikki edelläkäyneet tilansa. Kuitenkin sanotaan, että hengetön materia ei milloinkaan ilmennä tuollaista ominaisuutta. Olisi ristiriitaista kuvitellakin jotain sellaista. Kaikki aineelliset ilmiöt ovat peruuttavia. Kaikki biologiset ilmiöt ovat peruuttamattomia.

Näissä päätelmissä on unohdettu, että termodynamiikan toista pääsääntöä voitaisiin kutsua evoluution tai perinnöllisyyden periaatteeksi.* Unohdetaan kaikki »jäännös»-sähköä ja hystereesiä koskevat ilmiöt. Unohdetaan, että fysiikka ei peräänny tällaiseen johtopäätöksen edessä: mikään todellisuuden ilmiö ei ole absoluuttisen peruuttava, tämä ei kuitenkaan ehkäise sitä, etteikö tämä erillisten systeemien peruuttamattomuus siirrettynä ajan ja avaruuden loputtomuuteen, s.o. maailmankaikkeuteen, olisi peruuttavien ilmiöiden ehdollistama, aivan kuten sattuma ja yhteensattuma ovat ilmeisesti vain merkinä siitä, ettemme tunne välttämättömiä hyvin mutkikkaita lakeja. Olipa asia miten tahansa ja katseltiinpa peruuttamattomuutta miltä taholta hyvänsä, perinnöllisyys ei voi olla mekanistibiologeille mikään voittamaton este...

[227]... Tieteenharjoitus pyrkii ensiksi paljastamaan esineiden ja elollisten olentojen välittömän aistihavainnon meille antamien näennäisyyksien takaa suhteita, jotka yhdistävät niitä toisiinsa, riippuvuuden siteitä, jotka selittävät niiden ilmaantumisen tai niiden häviämisen tai niiden muuttumisen. Mekanistinen kehitysteoria ei ole mitään muuta kuin pyrkimystä määrittää näitä riippuvuussuhteita yhteydessä ulkonäköön, muotoihin, tunnusmerkkeihin, joissa elämä ja elolliset olennot meille ilmenevät.

Sitten tieteenharjoitus yrittää yhdistää jokaisen tutkimansa erikoisalan muihin tutkimuksiinsa aloihin. Tiede ei rohkene pitää tosiasioiden eri lajeja, joiden vuoksi se on jakautunut erikoistuneiksi tieteiksi, ikiajoiksi toisistaan eristyneinä. Tällä jakautumisella on täysin subjektiiviset ja antropomorfistiset syynsä. Se juontuu yksinomaaisesti tutkimustarpeista, jotka panevat sijoittamaan kysymykset rivittäin, keskittämään huomion erikseen jokaiseen niistä, aloittamaan yksityisestä, jotta päästäisiin yleiseen. Luonto sellaisenaan on kokonaisuus.

Lähestytään
dialektista
materialismia

|| NB

* Clausius sanoi sitä *entropiaksi*, mikä tarkalleen vastaa sanaa evoluutio, mutta se on otettu kreikan eikä latinan kielestä.

V LUKU HENGEN ONGELMA

2. § MUINAINEN EMPIRISMI JA MUINAISET ANTIMETAFYYSISET KONSEPTIOT: PSYKOFYSIOLOGINEN PARALLELISMI

[242—243] Vaikka metafyyminen rationalismi muodostaakin suuren filosofisen perinteen, sen muinaiset aprioriset väitteet eivät ole voineet olla herättämättä vastaväitteitä kriittisten älyjen taholta. Ja olemmehan kaikkina aikoina tavanneet filosofi-ja, jotka ovat yrittäneet vastustaa rationalistisia ja metafyymsiä virtauksia. Heitä ovat ennen kaikkea sensualistit ja materialistit, sitten assosiationistit ja fenomenalistit. Yleisesti otettuna heitä voitaisiin nimittää empiirikoiksi.

Sen sijaan että he asettaisivat hengen luonnon vastakohtaksi he yrittävät sisällyttää hengen jälleen luontoon. Mutta he vain käsittävät hengen edelleenkin yhtä yksinkertaistetusti ja intellektualistisesti kuin ne, joita he arvostelevat...

[244]... Empiirinen teoria on käsittänyt hengen suunnilleen samalla tavoin kuin atomismi esittää materian. Se on psykologista atomismia, missä atomit on korvattu tajunnan tiloilla: aistimuksilla, mielteillä, tunteilla, emootioilla, mielihyvän ja kärsimyksen tunnoilla, liikunnoilla, tahdon tiloilla j.n.e....

[245—246]... Mielentilamme ovat niin ollen ainoastaan yhdistelmä alkeistajua, jotka vastaavat niitä atomeja, joista hermokeskuksemme koostuvat. Henki on yhdensuuntainen materian kanssa. Henki ilmaisee sille ominaisessa muodossa, omalla kielellään sitä, mitä materia puolestaan ilmaisee sille ominaisessa muodossa ja toisella kielellä. Henki toisaalta ja materia toisaalta ovat kaksi päinvastaista käännöstä samasta tekstistä.

Idealisteille alkutekstinä on henki; materialisteille sinä on materia; dualisti-spiritualisteille molemmat tekstit ovat yhtä alkuperäisiä, koska luontoa kirjoitetaan samanaikaisesti kummallakin kielellä; puhtaita monisteja varten meidän täytyy tehdä kaksi käännöstä alkutekstistä, joka liukuu pois käsistämme...

3. § PARALLELISMIN NYKYAIKAINEN ARVOSTELU

[248—249]... Kun sanotaan, että tajunta on yksi ja keskeytymätön, niin on kartettava ajattelemasta, että täten herätettäisiin henkiin "minän" ykseyden ja samuuden teoria, mikä muodosti vanhan rationalismin kulmakiven. Tajunta on *yksi*, mutta se ei pysy aina samana, kuten muuten mikään elävä olentokaan. Se muuttuu alituisesti, ei kuten kertakaikkisesti luotu ja sellaisena pysyvä olio, vaan kuten alituisen luotava olento: evoluutio on luovaa. Samuuden ja muuttumattomuuden käsitettä tarvittaisiin vain silloin, kun reaalisten näennäisyyksien tavoittamiseksi olisi saatava synteessin ja ykseyden yhdyside niihin moninaiisiin tiloihin, jotka tuntuvat paljastuvan noiden näennäi-

syyksien takaa. Mutta jos todellisuuden oletetaan tosiaan olevan keskeytymättömän ja siinä löydettävien aukkojen keinotekoisia, niin yhtenäisyyden ja muuttumattomuuden periaatteeseen vetoamisen tarve katoaa.

Englantilais-amerikkalaisen pragmatismien teorit ovat aivan samansukuisia kuin nämä ylläkuvatut. Kyseiset teorit, etenkin moraaliset ja loogiset sovellutukset, joita niistä on yritetty johtaa, ovat varsin erilaatuisia. Mutta se mikä niille on yhteistä ja mahdollistaa niiden ryhmittämisen yhteen, piilee nimenomaan niiden tajuntaongelmalle antaman ratkaisun yhteisissä piirteissä. Pragmatismien suuri psykologi W. James muotoili tämän ratkaisun selvimmin ja viimeistelyimm. Hänen konseptionsa on samanaikaisesti ja miltei samanlaisin perustein vastakkainen niin metafyyssisen rationalismin kuin myös empirismin konseptiolle.

[251—252]... W. James väittää vielä päätyneensä tähän teoriaan vain siksi, että hän on äärimmäisen tiukasti noudattanut kokemuksen sääntöjä: ja hän nimittää sitä »radikaalisen empirismin» eli »puh-
taan kokemuksen teoriaksi». Hänen mielestään

Jamesin
"kokemus-
teoria"

vanha empirismi on pysynyt metafyyssisten ja rationalististen illuusoiden kyllästäjänä. Hän on yrittänyt vapauttaa sen täydellisesti niistä.

Nämä uudet tajuntateorit ovat kiistattomasti löytäneet hyvin nopeasti varsin suurta suosiota: englantilaiset Schiller, Peirce, amerikkalaiset Dewey ja Royce, Ranskassa ja Saksassa sellaiset tiedemiehet kuin Poincaré, Hertz, Mach, Ostwald ja toisaalta melkein kaikki, jotka tahtovat uudistaa katolisuuden ja pysyä sille uskollisena, voidaan assosoida sen aatteellisen virtauksen kanssa, jonka ovat systemaattisimmin esittäneet Bergson ja James. Lisäksi on kiistatonta, että tämä suosio tuntuu suuressa määrin ansaitulta...

NB
James, Mach
ja papit

[254—255]... Tosin rationalismi väitti, että empirismi, s.o. hengen edistykseen selittäminen pelkällä kokemuksella, luhistaa kaiken tieteen tai sanoisinko kaiken totuuden. Synnynnäisen eli apriorisen järjen teoria on erikoisesti laillistanut tieteen oikeudet. Tiedon ja totuuden ongelman yhteydessä havaitsemme, että pragmatismi on todellakin usein johtanut skeptisiin päätelmiin, mutta nämä päätelmät eivät ole läheskään välttämättömiä. Itse James, joka toisin ajoin tuntuu olevan varsin lähellä skeptistä irrationalismia, on eräässä yhteydessä huomauttanut, että kokemusta tarkoin tulkittaessa ei ole katsottava sen antavan meille käsitystä ainoastaan erillisistä tosiseikoista, vaan myös ja erityisesti tosiseikkojen välillä vallitsevista suhteista.

Mutta emmekö siinä tapauksessa menetä mahdollisuutta sanoa yhdessä rationalistien kanssa, että mikään ei anna empirikoille taetta huomisen kokemuksen samastumisesta eilisen kanssa, toisin sanoen siitä, että ilmiöt seuraavat aina toisiaan samassa järjestyksessä, koska nimenomaan ilmiöiden järjestys muodostaa kokemuksen kohteen? Kun tulemme kosketuksiin luonnon kanssa, niin todellisuudessa älymme ei ota vastaan erillisiä ilmiöitä, jäseniä, joiden välillä se sittemmin toteaisi jonkin suhteen, vaan itseään näitä suhteita, määrättyä yhtäjaksoisuutta, jossa me sitten mielivaltaisesti erotamme itse jäsenet, likimain samoin kuin merkitsemme pisteitä viivassa.

Näin ollen uusi suuntaus, joka on ilmaantunut filosofiaan ja saanut nimekseen pragmatismi, merkitsee todennäköisesti kiistatonta edistystä hengen tieteellisissä ja filosofisissa konseptioissa.

4. § PSYKOLOGISEN TOIMINNAN YLEISKONSEPTIO

[256—258]... Nyt olisi täsmennettävä, mitä ovat ne suhteet, jotka muodostavat psykologisen maailman, ja miten ne eroavat niistä, jotka muodostavat muun luonnon ja kokemuksen. Wieniläinen fyysikko Mach lienee antanut tästä asiasta selvimmät viitteet.* Se mitä on annettu missä tahansa kokemuksessa riippuu lukuisista suhteista, jotka jakautuvat ennen kaikkea kahteen ryhmään: sellaisiin, jotka ovat kaikkien elimistämme kanssa ulkoisesti yhtäläisten elimistöjen, s.o. kaikkien todistajien yhtäpitävästi tarkastamia; ja sellaisiin, jotka todistajasta riippuen eroavat. Psykologian tutkimuskohteena ovat kaikki nämä viimeksi mainitut, ja niiden kokonaisuus muodostaa sen, mitä kutsumme psykologiseksi toiminnaksi. Tarkemmin puhuen — edelliset eivät riipu elimistöstämme ja biologisesta toiminnastamme. Jälkimmäiset riippuvat niistä läheisesti ja väistämättömästi.

Jos kysymyksessä on kappale rikkiä, niin geometriset, mekaaniset, fysikaaliset ja kemialliset ominaisuudet ovat elimistöstämme riippumattomia suhteita. Psykologialla ei ole siinä mitään tekemistä. Jos kysymyksessä on elollinen olento, edellä mainittuihin suhteisiin tulee lisäksi uusia: biologisia ominaisuuksia, jotka puolestaan ovat riippumattomia elimistöstämme. Jos kysymyksessä olisi oma elimistöme, niin silläkkin on ominaisuuksia, jotka ovat tietystä määrin riippumattomia ehdoista, joissa se on *meille* annettu kokemuksessa; ne ovat fysikaalis-kemiallisia ja biologisia ominaisuuksia. Matematiikka, mekaniikka, fysiikka, kemia ja biologia ovat kaikki tieteitä, joista kukin erottaa annettuun sisältyvien suhteiden kokonaisuudesta ryhmän suhteita, jotka ovat riippumattomia ja joita tulee tarkastella organisatiostamme riippumattomina. Ne ovat objekttiivisia suhteita, luonnontieteen kohde, tieteen, jonka ihanteena on kaikkien sellaisten suhteiden eliminoiminen annetusta, jotka tekevät tämän annetun elimistöstämme riippuvaksi...

[259—261] Kokemus näyttää meille biologisen ja psykologisen keskinäisen vaikutuksen, niiden välisten suhteiden järjestelmän. Miksipä emme tarkastelisi näitä kahta tosiseikkojen järjestystä kahtena luon-

* *Année psychologique* 1906, XIIe année. (Paris, Schleicher.)

nossa esiintyvien tosiseikkojen järjestyksenä, jotka vaikuttavat ja suhtautuvat toisiinsa kuten kaikki muutkin luonnossa esiintyvien tosiseikkojen järjestykset: lämpö- ja sähköilmiöt, optiset, kemialliset y.m. ilmiöt? Kaikkien näiden järjestysten välinen ero ei ole suurempi eikä pienempi kuin biologisen ja psykologisen järjestyksen ero. Kaikkia ilmiöitä on tarkasteltava samalta kannalta ja katsottava niiden voivan olla toistensa ehtona.

Tätä konseptiota vastaan esitetään varmaan väite, että se ei selitä, miksi on olemassa kokemus ja elimistön tietoisuus tuosta kokemuksesta. Eikö kuitenkin tunnu siltä, että tällöin voitaisiin ja täytyisi vastata, että mainittu kysymys, kuten kaikki metafysiset kysymykset, on hullusti asetettu, olematon? Se johtuu antropomorfisesta illuusiosta, joka asettaa aina hengen maailmanrakennelman vastakohdaksi. Ei voida puhua, miksi kokemus on olemassa, sillä kokemus on tosiseikka ja sellaisena esille pakottautuva.

”kokemus on tosiseikka”

Irtautuaksemme abstraktioista ja yleisluontoisuudesta koetamme kehittää tätä juuri hahmottelemaamme — ja meistä mitä yksinkertaisimmalta ja tieteellisimmältä tuntuva — psykologian määritelmää konkreettisemmassa muodossa. — Yritämme kuvitella sitä psykologisen toiminnan yleiskonseptiota, johon se meidät tuo.

Kokemus, tai jos otamme vähemmän kaksimielisen sanonnan, annettu, on meistä näihin asti tuntunut matemaattisista, mekaanisista,

fysikaalisista ynnä muista suhteista riippuvalla. Kun erittelemme näitä ehtoja, se tuntuu riippuvan vielä eräistä suhteista, joiden ylipäänsä voidaan sanoa vääristelevän sitä — riippuen yksilöstä, jolle se on annettua: nämä vääristelyt muodostavat subjektiivisen, psykologisen. Voimmeko saada selville — tietenkin yhä vielä hyvin karkeasti ja etäisesti — näiden uusien suhteiden, näiden vääristelyjen yleissäällön, s.o. suunnan, mihin tieteellinen analyysi vuosisatoja jatkuneessa edistytessään ponnistelee löytääkseen yleisimmät (periaatteet), jotka niitä aiheuttavat?

Toisin sanoen, miksi annettu subjektiivisesti vääristyy sen sijaan että olisi yhtäläinen kaikille yksilöille, sen sijaan että olisi välittömästi annettu ja muodostaisi vain yhden kokonaisuuden siitä saadun tiedon kanssa? Vääristyy jopa siinä määrin, että kokonainen joukko filosofeja ja terve järki ovat jopa rikkoneet kokemuksen yhtenäisyyden ja päätyneet olioiden ja hengen ylipääsemättömään dualismiin, mikä ei ole mitään muuta kuin kokemuksen dualismia — kokemuksen, joka esiintyy kaikilla sitä mukaa kuin tieteet sitä oikovat — ja kokemuksen, joka vääristyy yksilön tajunnassa...

sosiaalisesti järjestyneiden yksilöiden kokemus

[271—272]... Mielikuvat eivät ole identtisiä aistimusten kanssa, kuten subjektivismi on väittänyt, mikäli tälle merkityksensä laajuudessa

kaksimieliselle sanalle annetaan välittömien elämysten merkitys.
Tässä kohdin Bergsonin analyysi ei ollut läheskään hedelmätön.
 Mielikuva on tulosta useammista jo välittömään kokemukseen, s.o. aistimukseen, sisältyvistä suhteista. Tämä viimeksi mainittu kylläkin sisältää paljon muitakin. Pidettäköön annettuina ainoastaan niitä suhteita, jotka muodostavat "mielikuvan" järjestelmän (se on osittainen järjestelmä, jos sitä verrataan aistimusten ja välittömän kokemuksen koko järjestelmään), tarkemmin sanoen, pidettäköön koko järjestelmän suhteista annettuina ainoastaan niitä, jotka aiheuttavat annetun riippuvuuden elimistöstä, ja silloin saadaan nimenomaisesti mielikuva, muistikuva.

Määritellessämme muistikuvan täten me vain heijastimme kokeellisen sielutieteen uusimpia tuloksia sekä terveen järjen vanhimpia ajatuksia: muistikuva on elimellinen tottumus. Muistikuvalle ja alkeelliselle aistimukselle ovat yhteisiä ainoastaan elimelliset ehdot. Siltä puuttuvat kaikki aistimukseen sisältyvät epäelimelliset suhteet siihen, mitä me nimitämme ympäristöksi.

NB ((Tämä mielikuvan täydellinen ja tämä aistimuksen osittainen riippuvuus elimellisistä ehdoista tekee ymmärrettäväksi myös illuusion, aistiharhan, unennäön ja hallusinaation, jolloin suhteet ulkoiseen ympäristöön ovat jossain määrin epänormaalisti keskeytyksissä ja kokemus yksilön osalta supistuu siihen, mitä

NB ((tapahtuu hänen elimistössään, t.s. suhteisiin, jotka riippuvat viimeksi mainitusta, siis puhtaasti psykologiseen, puhtaasti sub-
 ((jektiiiviseen...

5. § ALITAJUISEN ONGELMA

[280]... Täysin tajuinen elämämme muodostaa vain varsin rajoitetun osan sielullisen toimintamme kokonaisuudesta. Se on ikään kuin valo-keilan keskiö, jonka ympärille sijoittuu laajempi puolivarjon alue, mikä vähitellen tummenee täydelliseksi pimeydeksi. Antiikin psykologia teki hyvin suuren virheen pitäessään ainoastaan täysin tajuista toimintaa sielullisena toimintana.

Mutta joskin on vaikea suurennella alitajuisen tilaa organisaatiossamme, niin ei tulisi liioitella myöskään tämän tajuttoman laadullista merkitystä, kuten tietty pragmatistinen psykologia on tehnyt hyvin usein.

Eräiden pragmatistien mukaan selvä tajunta, älyllinen ja järkevä tajunta on toimintamme pinnallisin ja mitättömin osa...

6. § PSYKOLOGIA JA TARCOITUSPERÄISYYS-KASITE

[285—286]... Korkein sieluelämä tuntuu tietenkin välittömästi ja pinnallisesti tarkasteltaessa kauttaaltaan tarkoitusperäisyyden sävyttämältä. Määrätyllä tavalla yleistäen tunnetusta tuntemattomaan havaitsemme ammoisista ajoista tehdyn yrityksiä tulkita koko alempaa sieluelämää myös teleologisesti. Yksinkertaisin refleksi, kuten silmän

siristyminen liian kirkkaassa valossa, yksinkertaisimmat ruumiilliset tyydytykset ja kärsimykset, alkeelliset mielenliikutukset — eivätkö kaikki nuo tosiasiat tunnu lajin säilymisen ja edistymisen edun tai yksilön säilymisen ja edistymisen sanelemilta? Eikö kaikki toiminta, jota katsotaan mahdolliseksi nimittää tajuiiseksi, alkaen ameebasta, tuosta alkulimahiukkasesta, joka pyrkii tiettyjä valonsäteitä kohden ja yrittää väistää toisia — eikö se kuulu aina taipumuksen kategoriaan ja eikö taipumus ole toiminnon tarkoituksellisuutta.

Ei ole myöskään ihmeteltävää, että James, Tarde ja monet muut tekevät näistä tosiasioista sen johtopäätöksen, että psykologiset lait ovat luonteeltaan kokonaan toisenlaisia kuin muut luonnonlait. Ne ovat teleologisia lakeja...

NB

Psykologisen lain teleologinen konseptio ei itse asiassa ole mitään muuta kuin tieteellinen pintasilaus metafyyisisille konseptioille, jotka tekevät taipumuksesta, elämänhalusta, vaitosta, tahdosta ja toiminnasta kaiken olevaisen perustan. Sen ovat lisäksi omaksuneet, sitä ovat selitelleet ja kehitelleet pragmatistit, toiminnan ensisijaisuuden kannattajat. Funktioonaalinen psykologia ja finalistinen psykologia ovat heille samaa merkitseviä termejä...

NB

7. § KUOLEMATTOMUUDEN ONGELMA

[294—296]... Vastakohtaisuus analyysiin alistumattoman toiminnan, todellisuuden sekä suhteen välillä häviää olemattomiin ja on niin hengen kuin materiainkin osalta katsottava kuuluvaksi vanhentuneen metafysiikan romun kategoriaan. Kaikki annettu on ainoastaan synteesiä, jota tiede analysoi entistään sitä sen omissa ehdoissa ja sitten edelleen hajottaen sen suhteisiin.

Mutta miten siinä tapauksessa käy hengen kuolemattomuuden, eritoten sen yksilöllisen kuolemattomuuden, sillä sehän on jo kaksi tuhatta vuotta ollut meille kaikkein tärkeintä. Ei ole noudatettava olioiden lakia, ei ole seurattava kaikkien elävien olentojen lakia, ei ole kadottava eikä hävittävä muuhun! On antauduttava tuohon suurenmoiseen riskiin, jonka sellainen huono peluri kuin ihminen on myöhästyneesti keksinyt, huono peluri, joka haluaa voittaa kaunottaren ja vaatii arpanappuloiden väärentämistä edukseen!

On eittämätöntä, että suhteiden järjestelmä tuskin näyttää ikuiselta tai kuolemattomalta. Siinä ei kuitenkaan ole mitään, mikä olisi absoluuttisen mahdotonta. Uskomatonta — kyllä! Mahdotonta — ei! Mutta tarvitaan vain — pysyäksemme sillä pohjalla, jolla tässä olemme —, että kokemus kumoaisi epätodennäköisyyden tai ainakin muuttaisi sen todennäköisyydeksi.

Olisi tarpeen, että se panisi meidät löytämään subjektiivisen takaa ehtoja, jotka jäisivät olemaan elimistön häviämisen jälkeen, suhteita, jotka tekisivät sen osittain riippuvaksi jostain muusta kuin tästä elimistöstä. Kokemuksen on se ratkaistava. Se yksin pystyy poistamaan epäilykset. *Apriorisesti* puhuen mikään ei ole estämässä sitä, että

löydetäisiin joitakin ehtoja, joitakin suhteita, jotka toisivat mukanaan annetun yhden osan, esimerkiksi tajunnan, häviämättömyyden — ainakin osittaisesti.

Mutta tarvitseeko tästä puhua? Kokemus ei ole vielä koskaan osoittanut meille sellaista. Tiedän, että spiritistit väittävät päinvastaista.

Mutta se on vain väite. Heidän kokeensa — ainakin trikkeihin ja petkutukseen perustumattomat (ja eiköhän sellaiset ole vähemmistönä?) — voivat nykyisellään korkeintaan panna ajattelemaan, että on olemassa joitakin luonnonvoimia, joitakin mekaanisia liikkeitä, joiden ilmentymistä olemme selvillä hyvin vähän ja ehdoista ja laeista vielä vähemmän. Tuntuu jopa todennäköiseltä, että ne ovat riippuvia ihmisen elimistöstä ja kuuluvat yksinkertaisesti elimistön alitajuiseen psykologiseen ja biologiseen toimintaan.

kuolemat-
tomuus ja
Reyn
agnosti-
sismi

Ja haudantakaisen elämän väitettyjen kokeellisten todennusten mitättömyyden vuoksi sielun kuolematomuuden teoria voi säilyttää vain muodon, jonka sille antoivat jo Sokrates ja Platon: se on riski, johon on antauduttava, se on vetoomus tuntemattomaan, ja se on sellainen vetoomus, johon tuskin saataneen koskaan vastausta...

VI LUKU

MORAALIN ONGELMA

1. § IRRATIONAALINEN MORAALI: MYSTISISMI JA TRADITIONALISMI

[301—302]... Uudet filosofiat ovat siis ennen kaikkea moraalioppeja. Ja nämä opit voitaneen määritellä täten: toiminnan mystisismiä. Tämä asenne ei ole uusi. Siten asennoituivat sofistit, joille ei myöskään ollut olemassa totuutta eikä erehdystä, vaan pelkästään menestys. Siten asennoituivat Aristoteleen jälkeen probabilistit ja skeptikot, eräät skolastiikan aikaiset nominalistit sekä XVIII vuosisadan subjektivistit ja nimenomaan Berkeley.

Samoihin edellytyksiin nojaavat intellektuaalisten anarkistien, sellaisten kuin Stirnerin ja Nietzschen opit.

Nykyisen nominalismin ja pragmatismmin rekvisiitassa sanat ovat siis asioita nuoremmat...

[303]... Kun eräät modernistit, kuten Le Roy, löytävät pragmatismista puolustuksen katolilaisuudelle, he eivät ilmeisestikään näe siinä sitä, mitä eräät pragmatismmin perustajiin kuuluneet filosofit halusivat siitä ammentaa. He ammentavat siitä johtopäätöksiä, jotka voidaan tehdä oikeutetusti ja joita muutoin siitä tekivätkin tai melkein tekivät

huomatut pragmatistit, kuten W. James ja chicagolaisen koulukunnan filosofit. Luulenpa voivani sanoa enemmänkin. Le Roy tekee nähdäkseen ainoat johtopäätökset, jotka tuosta ajattelutavasta lainmukaisesti pitäisikin tehdä...

[304]... Pragmatismille on tyypillistä se, että totuudellista on kaikki, mikä onnistuu ja mikä tavalla tai toisella soveltuu ajankohtaan: tiede, uskonto, moraalit, perinteet, tavat, rutiini. Kaikki on otettava vakavasti ja vakavasti on otettava se, mikä toteuttaa tarkoituserää ja mahdollistaa toiminnan...

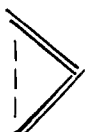
[305—306]... Mikä on näihin asti kaatanut perinteitä ja dogmeja? Tiede, eli jos asetetaan työväline tuotteen edelle, järki. Tiede elää vapaudesta; järki ei ole loppujen lopuksi mitään muuta kuin pohdinnan vapautta. Sitä paitsi tiede ja järki ovat ennen kaikkea vallankumouksellisia, ja niille rakentuva kreikkalais-länsimainen sivilisaatio on ollut, on ja tulee olemaan kapinoitsijain sivilisaatiota. Kapinointi on näihin asti ollut ainoa vapautumisemme keino ja myös ainoa muoto, missä olemme voineet tiedostaa vapauden. Tarkoitan itseään hallitsevan järjen henkistä kapinaa, enkä brutaalia kapinaa, joka on ollut vain ulko-kuorena — usein hyödyllisenä, toisinaan välttämättömänä — sille jalometallille, jollaista ensin mainittu on.

Tieteen arvottomaksi tekeminen on siis suurin apu, mikä voidaan antaa perinteille, muinaisten *moraaliarvojen* — muotisannonaa käyttäöksemme — säilyttämiselle. Juuri sen vuoksi pragmatismia, nominalismia täytyikin loogisesti johtaa — kuten enemmistö siihen liittyneistä mainiosti näki asiaa järkevästi ajateltuaan — eräiden uskonnollisten, sentimentaalisten, vaistonvaraisten, perinnäisten toimintamotiivien oikeuttamiseen. Samalla tasolla kuin tieteellisestä tiedosta ammennettujen toimintamotiivien — tai vielä loogisemmin, korkeammalla tasolla, sillä tieteen näköpiirissä on vain teollinen toiminta — uuden filosofian piti laillistaa irrationaalinen moraalit: sydämen innostuksen puuska tai auktoriteetti-usko, mystisismi tai traditionalismi. Toisinaan traditionalismi menee niinkin pitkälle, että jotkut (esimerkiksi W. James) palaavat moraalissa epäroimattä rationalististen moraaliteoriain absoluuttiseen...

NB

4. § TAPOJA TUTKIVA TIEDE

[314]... Jotta tämä käsitys moraalista rationaalisenä taitona olisi mahdollinen, on ilmeisen välttämätöntä, että tapoja tutkiva tiede olisi mahdollinen. Siinä metafysiikka saa jälleen siivet toiveilleen. Todellisuudessahan sosiologia, josta tapoja tutkiva tiede muodostaa vain osan, on tuskin juuri syntynyt. Kuten psykologiakin, vaikkakin paljon vähemmän edenneenä, se on yhä vielä vaiheessa, jolloin on kiisteltävä metafysiikoiden kanssa tieteen menetelmästä, kohteesta ja tuon tieteen oikeudesta elämään. Tosin tuntuu, että tässä kuten muissakin kohdin kysymys ratkeaa loppujen lopulta tieteellisten

 ponnistelujen hyväksi. Metafyysikkojen jaarittelua ei voida estää, mutta voidaan suoda vapaus sanoille ja teoille. Ja Durkheimin ja hänen koulukuntansa tutkimusten ansiosta sosiologia on toiminut ja vaikuttanut...

VII LUKU

TIEDON JA TOTUUDEN ONGELMA

1. § PERINTEELLISIÄ RATKAISUJA

NB ||| [325—326]... Pelkästään tiedettä harjoittavat oppineet käsittelevät suoraan sanoen vähän tätä kysymystä totuudesta. Heille riittää, kun he päätyvät väittämiin, joihin yleisesti yhdytään ja jotka niin muodoin tuntuvat välttämättömiltä. Jokainen järjestelmällisesti suoritettu ja asianmukaisesti valvottu koe on heille totuudellinen. Kokeellinen tarkastus — siinä totuuden kriteeri, sanotaan. Ja oppineet ovat aivan oikeassa, sillä käytäntö on aina vahvistanut tämän asenteen. Oletamus, että se ei tulisi aina niin tekemään, olisi typerää kuvittelua, epäilystä epäilyn vuoksi...

NB ||| [328—332]... Nykyiset rationalistit ovat tarmokkaasti puolustautuneet pragmatismiin hyökkäyksiltä sen väittäessä, että rationalistien järki on lopulta turvannut hengellemme oikean kopion todellisuudesta. Ja pragmatismi tosiaan moitti rationalismia siitä, että tämä jakaa tiedostuksen kahteen synkroniseen osaan: esineet tai oliot sinänsä ja mielteet, joita henki niistä muodostaa itselleen...

2. § PRAGMATISTIEN ARVOSTELU

XIX vuosisadan rationalismissa samoin kuin evolutionistisessa empirismissä, kuten myös nykyisillä rationalisteilla me tietenkin tapaamme jo sen ajatuksen, että henki ei ole kuvastin ja että totuus ei ole oikea kuva olioista. Tavallisesti väitetään, että totuus on tulosta älyn työstä olioiden ymmärtämiseksi. Mutta tämä taas on olioiden asettamista älyä vastaan. Pragmatismi menee kauemmaksi.

Kaikenlainen kokemus, kaikenlainen tiedostaminen on samanaikaisesti myös toimintaa: eläminen merkitsee toimintaa ja vain toimintaa. Siitä seuraa — ja se onkin pannut antamaan tälle järjestelmälle pragmatismien nimen, mikä olennaisesti määrittelee sen yleisessä mieliteessä —, että totuuden määrää toiminnan tarkoitus, s.o. sen käytännöllisten tulosten tarkoitus. Se on menestys. Jokainen koe, joka onnistuu, s.o. jonka avulla päästään odotettuun tulokseen, määrää totuuden. Päästäksemme irti filosofisista abstraktioista huomautamme, että tämä johtopäätös on loppukädessä vain yleistetty käänös tiedemiesten

uskosta kokeiluun. Millä hetkellä tiedemies sanoo, että hänen lausumansa teesi on totuudellinen? Sillä hetkellä, jolloin hänen operaatiolta odottamansa tulos todellistuu. Koska kyseinen operaatio vastaa arvostelmaa tai oikeammin hänen mielessään kyteneiden arvostelmien ketjua ja saatu tulos vastaa tästä arvostelmien ketjusta seuraavaa johtopäätöstä, niin hänen ajatuksensa on onnistunut: se on kokeellisesti tarkastettu.

On eittämätöntä, että mikäli menestys samastetaan kokeellisen tarkastuksen kanssa, niin pragmatistinen arvostelma osoittautuu oikeaksi: se vain ilmaisee kokeellisen menetelmän olemuksen. Mutta pulma on siinä, että tapauksesta ja filosofista riippuen sana menestys otetaan milloin tässä rajoitetussa mielessä, milloin taas laajassa ja arkisessa merkityksessään. Tämä näkyy hyvin selvästi varsinkin W. Jamesilla. James väittää, että totuudellista on kaikki, minkä kokemus vahvistaa, ja toisina hetkinä kaikki, mikä turvaa jonkinkaan menestyksen toiminnallemme. Ja jos hyväksytään tämä viimeksi mainittu arvostelma, niin joudutaan miltei välttämättä päätelemään, että totuutta ei olekaan. Sillä se, mikä onnistuu tänään, voi epäonnistua huomenna: se ei ole harvinaisen tapaus käytännössä, kuten osoittavat lakien ja oikeuden, siveellisyyssääntöjen ja uskonnollisten käsitysten sekä tiedemiesten mielipiteiden muutokset. Tämän päivän totuus on huomenna harhaa; Pyreneitten tällä puolella vallitseva totuus on tuolla puolella harhaa. Sehän on tuttu asia. Ja nämä johtopäätökset, jotka pragmatismien perustaja Peirce päättävästi sivuutti ja joita vastaan hän taisteli ja joista suuri pragmatistinen filosofia, erikoisesti James, on yrittänyt päästä eroon mitä hienoimmilla verukkeilla, ovat johtopäätöksiä, jotka useimmat jäljittelijät ovat yleispiirteisissään hyväksyneet. Lisäksi pragmatismi on totuuden ongelman yhteydessä muodostunut skeptisismien synonyymiksi, samoin kuin moraalin eli uskon osalta siitä on tullut irrationaalisen traditionalismin synonyymi.

Mutta kuten kaikessa arvostelussa pragmatismien rationalismiin kohdistamassakin on tietysti hiukkasen perää. Siitä voidaan sanoa samaa kuin usein joudutaan sanomaan arvostelevista teorioista: kumoava osa on mainio, mutta rakentavassa on paljon toivomisen varaa. Teoria olioiden henkikuvastimesta ja totuus-kopiosta on epäilemättä karkean pinnallinen. Tieteellisten totuuksien kehitys kaikkien sitä haitanneiden virheiden kautta todistaa sen.

Tarkastellessamme toisaalta itseämme elimistönä, joka toimii keskellä maailmankaikkeutta, emme tosiaan voi erottaa käytännön aluetta totuuden alueesta, sillä kaiken sen mukaan, mitä olemme sanoneet edellä, ja tieteen kaikkien opetusten jälkeen emme voi erottaa totuutta kokeellisesta tarkastuksesta. Tosia ovat vain sellaiset konseptiot, jotka saavuttavat menestystä. Mutta on vielä saatava selville, ovatko ne tosia siksi, että saavuttavat menestystä, vai saavuttavatko ne menestystä siksi, että ovat tosia. Pragmatismi on aina taipuvainen ratkaisemaan vaihtoehdon edellisessä mielessä. Terve järki voi ratkaista sen ilmeisesti vain jälkimmäisessä mielessä...

3. § VALILLINEN VIITE TOTUUDEN ONGELMAN RATKAISUUN

[332—334]... Annettu, kokemus on ilmeisesti sitä, mikä tunnetaan. Niin muodoin on lähdeittävä annettun ja sen tiedostamiskeinon täydestä ykseydestä, sanouduttava päättävästi irti kaikenlaisesta dualismista lähtökohdassa — mutta ainoastaan lähtökohdassa. Tämä on tärkeä rajoitus. Eikö se jo yksin sisällä avainta totuuden ongelman ratkaisemiseen?

Lähtökohdassa tiedostamisen ainoana mahdollisena metodina, s.o. ainoana löytämisen menetelmänä on kokeellinen metodi, kaiken apriorisen menettelyn, kaiken dialektisen pohdiskelun syrjäyttäminen.

Nykyinen tiede vahvistaa ehdottomasti tämän ajatuksen ja postuloi siten ensimmäisen väittämän, jonka juuri esitimme. Matemaattisillakin tieteillä on lähtökohtana kokemus, pohdiskelu tulee, kuten näimme, sittemmin ja pysyy aina tiettyssä määrin kokemuksen alaisuudessa.

Kokemus ei kuitenkaan ole annettun välitöntä kokemista; se käsittää myös, ja se on mielestämme Jamesin suuri filosofinen uutuus, suhteet, jotka sisältyvät annettuun ja muodostavat kiinteän kudoksen kaikenlaisen välittömän kokemuksen sekä menneen tai tulevan kokemuksen välillä. Jos kokemus koostuisi ainoastaan lähimmästä kokemuksesta, meillä olisi ainoastaan aistimuksia, mutta ei tiedettä, meillä ei olisi edes havaintoa tämän sanan täydessä mielessä. Tieteen ja aistimuksenkin kohteena on välittömän kokemuksen täsmällinen analysointi tarkoituksella saavuttaa kokemus, joka on sen pohjistanut tai joka sitä jatkaa. Tämän pitkällisen kokemuksen alkuna on aistiminen ja varsinkin havainnointi, tarkkaileminen ja mietiskely.

Tästä toisesta huomautuksesta voimme tehdä seuraavan johtopäätöksen: kaikki kokemuksen meille antamat tiedot ovat yhteydessä toisiinsa ja systematisoituvat. Ne eivät kuitenkaan systematisoidu kuten rationalismissa niiden yläpuolella olevan ja niille muotonsa sanelevan toiminnan vaikutuksesta. Halutessaan taata tieteen vakavuuden tämä käsityskanta johtaa päinvastoin skeptisismiin, sillä se tekee tiedostamisesta hengen asian, ja tämä dualismi asettaa väistämättömästi kysymyksen siitä, eikö tämä hengen tuote, tieto, vääristelet annettua. Tässä sen sijaan tietomme systematisoituvat aivan samalla tavalla kuin ne meille annetaankin, ja annettun suhteilla on samanlainen arvo kuin itse annettullakin. Välittömästi annettu ja siihen sisältyvät suhteet muodostavat todellisuudessa ykseyden eivätkä ole irrotettavissa. Kaikilla näillä tiedostamisakteilla on sama luonne ja yhtäläinen arvo...

4. § EREHDYKSEN ONGELMA

réalisme
absolu*
(= historiallinen materialismi)

[336—347]... [Absoluutisessa realismissa], jossa tähän asti olemme liikkuneet, ei tunnu olevan tilaa erehdykselle. Mutta muistakaamme, että samastimme kokemuksen ja tiedon ainoastaan lähtökohdassa. On aika osoittaa, mitä tämä rajoitus merkitsee.

* — absoluuttinen realismi. Toim.

Kokemus todistaa, että eri yksilöiden saama tietous ei ole täsmälleen samanlaista. Tämä voidaan selittää kahdella tavalla: joko on olemassa yhtä paljon erilaisia todellisuuksia kuin on yksilöitäkin (mikä on järjetöntä: vajoaisimme subjektivismiin) tai — ja tähän vaihtoehtoon meidän on siis pakko turvautua — koska annettu on ainoa ja yksi ja sama kaikille, niin ero yksilöiden siitä hankkimissa tiedoissa johtuu olosuhteista, joissa he olivat ja ovat, toisin sanoen, eräistä yksilöllisistä suhteista, jotka ovat olemassa heidän ja annetun välillä ja jotka tieteellinen analyysi voi selvittää. Tämä on johtopäätös, johon muut näkökohdat ovat meidät johtaneet tajunnan ongelmaa pohtiesamme. Olemme nähneet annetun sisältävän suhteita, jotka eivät ole riippuvia tiedostavasta yksilöstä — objektiivisia suhteita —

ja suhteita, joiden vuoksi annettu on riippuvainen tiedostavasta elimistöstä — subjektiivisia suhteita.

Näin edellyttäessämme näemme, että kokemuksessa eikä enää lähtökohdassa tapahtuu sitä mukaa kuin sitä analysoimme kahtiajakautuminen tiedostamisen tekijän ja tiedostamisen kohteen välillä. Tällä suhteella on sanomamme mukaan sama arvo kuin itsellään annetulla. Se pakottautuu meille samanlaisella oikeudella kuin annettukin; siitä johtuukin, että hengen ja kohteen välistä eroa ei ole otettava minään alkuperäisenä, vaan analyysin aikaansaannoksena, kahtena hyvin yleisenä suhteena, jotka analyysi löytää annetussa (W. James); ja tämä ero ammentaa arvonsa siitä arvosta, mikä alun perin on annettu kokemukselle kokonaisuudessaan, yhtenäiselle ja jakamattomalle kokemukselle.

Mutta siinä tapauksessa hairahdus ja erehdys saavat mitä luonnollisimman selityksen: ne ovat tiedostamisen yksilöllisistä ja subjektiivisista ehdoista riippuvia muutoksia, vääristymiä. Kokemuksen ansiosta annettua yhä täydellisemmin analysoivan tieteen täytyy, niin pitkä ja raskas kuin tämä työ lieneekin, vähitellen eliminoida kaikki nuo »yksilölliset yhtälöt», jotka ovat paljon komplisoidumpia kuin ne, joita tähtitieteilijät suvaitsevat olettaa kunkin tarkkailijan näköhavaintojen kohdalla. Tieteen on suoritettava jako objektiivisten ja subjektiivisten suhteiden välillä. Sitä varten se on luotukin.

Eivätkö nämä näkökohdat johdatta meitä mukavaa ja käytännöllistä totuuden määritelmää kohteen? Totuus on objektiivinen. Objektiivinen on tarkkailijasta riippumattomien suhteiden kokonaisuus. Käytännöllisesti se on sitä, minkä kaikki tunnustavat, mikä muodostaa yleisen kokemuksen kohteen ja on yleisesti sovittua näiden sanojen tieteellisessä mielessä. Analysoimalla tämän yleisesti sovittujen ehtoja, etsimällä tämän tekijän takaa sen hakemaa oikeutta, sen pohjana olevaa syytä, tulemme seuraavanlaiseen johtopäätökseen: tieteen

Reyn tietoteoria
= häpeilevää materia-
lismia

harjoittamisen tarkoituksena on tehdä kokemus »subjektittomaksi», persoonattomaksi sitä järjestelmällisesti venyttämällä ja jatkamalla. Tieteellinen koe on siis brutaalin kokemuksen jatkamista. Ja tieteellisen tosiasian ja brutaalin tosiasian välillä ei ole luonne-eroa.

Toisinaan kuulee sanottavan, että tieteellinen totuus on vain abstraktio. Tietysti se on vain abstraktio, mikäli tarkastellaan brutaalia kokemusta, s.o. subjektiivista tai yksilöllistä, sillä sehän sulkee tämän kokemuksen ulkopuolelle kaiken, mikä riippuu ainoastaan yksilöstä, joka tiedostaa kokemuksen välityksellä. Mutta sitä vastoin tämän abstraktion tarkoituksena on löytää annettu jälleen sellaisena kuin se on sitä muuntelevista yksilöistä ja olosuhteista riippumatta, paljastaa objektiivinen,

NB

ensisijaisesti konkreettinen, todellinen.

Olisi kiintoisaa koettaa tarkastaa tätä yleisteoriana analysoimalla eräitä kuuluksi tulleita erehdyksiä. Esimerkiksi Ptolemaioksen järjestelmä esittää meille kokemuksen, johon on kasautunut maapallon oloissa tapahtuneista tähtitieteellisistä havainnoista riippuvia yksilöllisiä käsityksiä: se on tähtijärjestelmä sellaisena kuin se näkyy maasta. Kopernikuksen-Galilein järjestelmä on paljon objektiivisempi, koska se

eliminoi ehdot, jotka riippuvat siitä tosiasiasta, että tarkkailu tapahtuu maasta käsin. Yleisemmässä mielessä Painlevé on tehnyt huomautuksen, että renessanssikauden mekaniikassa ja tieteessä sekä meidän aikamme tieteessä syysuhde sulki piiriinsä fenomeenin ilmestymisehdot, jotka eivät riipu avaruudesta eivätkä ajasta. Asianlaita on kuitenkin siten, että avaruudessa ja ajassa sijaitsemisen ehdot koskevat varsinkin mekaniikassa melkein kaikkia subjektiivisia ehtoja, jotka eivät ole niin karkeita, että ne suljettaisiin pois alkeellisista syistä.

Tärkeä päätelmä: erehdys ei ole totuuden ehdo-

totuus ja
erehdys
(lähentymistä
dialektiseen
materia-
lismiin)

ton antiteesi. Kuten hyvin monet filosofit ovat väittäneet, erehdyksellä ei ole positiivista luonnetta, se on pikemminkin negatiivista ja osittaista, se on eräässä mielessä pienempi totuus. Kun kokemuksen avulla riisumme sen edellyttämästään subjektiivisesta tulemme vähitellen totuuteen. Totuus taas, sanan täydessä merkityksessä, on kerran saavutettuna absoluuttinen ja ääriraja, sillä se on objektiivinen, välttämätön ja yleinen. Mutta tuo ääriraja on miltei kaikissa tapauksissa kaukana meistä. Se tuntuu meistä miltei matemaattiselta ääreltä, jota me yhä enemmän lähennymme voimatta sitä koskaan saavuttaa. Ja tieteen historiakin näyttää meille totuuden kehitymisprosessin;

totuus ei ole kehittynyt valmiiksi, vaan se kehittyy.

[[On mahdollista,]] että se ei kehity valmiiksi koskaan, mutta se tulee kehittymään yhä enemmän.

Lopuksi voidaan asettaa vielä kysymys, eikö meitä yhäkin riivaa sama iänikuinen metafyyminen illuusio — pyrkimys saada selville, miksi oliot ovat olemassa — sen sijaan että tyytyisimme siihen mitä on. Miksi kokemuksen ehdot ovat subjektiivisia? Miksi tieto siitä ei ole kaikille välittömästi yhtä ja identtistä? Meillä tuntuisi olevan oikeus kieltäytyä vastaamasta; mutta psykologian ansiosta tässä voitaisiin kai antaa myönteinen viite. Jos täysi kokemus omaksi jossain määrin tietoa omasta itsestään panteistien jumalan malliin, tämä tieto olisi todellakin välittömästi yhtä ja identtistä. Mutta kokemuksessa, sellaisena kuin se meille esiintyy, tieto

kokemuksesta annetaan katkonaisena, ja ainoastaan näille kokemuksen katkelmille me olemme oma itsemme.

Biologia ja psykologia opettavat, että me muovauduimme tai oikeammin olemme muovautuneet siksi, mitä olemme, mukautumalla ympäristöön, olemalla keskeytymättä tasapainossa sen kanssa. Tästä voidaan yleensä ottaen päätellä, että tietomme tulee ennen kaikkea vastata orgaanisen elämän tarpeita. Lisäksi se on alussa rajoitettua, hämärää, varsin subjektiivista kuten vaistoelämässä. Mutta tajunnan kerran ilmaannuttua maailmankaikkeuden energiain kisaleikkiin se säilyy ja vahvistuu käytännöllisen hyödyllisyytensä vuoksi. Kehittyy ja varttuu yhä komplisoidumpia olentoja. Tajunta tulee tarkemmaksi, määrätymmäksi. Se muodostuu älyksi ja järjeksi. Ja samalla enemmän täydelliseksi tulee sopeutuminen kokemukseen, yhtäpitäväksi sen

kanssa. Tiede on vain tämän prosessin korkein muoto. Sillä on *oikeus* toivoa sellaista tietoa — vaikka se ei koskaan sitä saavuttaisikaan —, joka muodostaisi enää vain yhden kokonaisuuden annettun kanssa, olisi ehdottoman yhtäpitävä kohteen

kanssa: objektiivinen, välttämätön ja universaalinen. Teoreettisesti sen tavoite on oikeutettu, sillä se vastaa tähänastisen kehityksen suuntaa. Käytännössä tämä tavoite ei todennäköisesti tule koskaan saavutettua, sillä se merkitsee kehityksen äärirajaa.

?

sanahaureutta
"kokemuksen"
parissa

"kokemus"

l'expérience =
le milieu? *

* — kokemus = ympäristö? Toim.

ja sen saavuttamiseksi tarvittaisiin nykyisestä ker-
rassaan eroava maailmanjärjestys sekä tämän
maailmanjärjestyksen ja tiedostamiskokemuksen
identifioimisen laji.

Joka tapauksessa esille pyrkii seuraava johtopäätös: tieteeseen
kohdistuva skeptisismi verhoaa täydellisintä ja puhtainta metafysisistä
illuusiota, mikä on koskaan huiputtanut filosofista ajattelua. Tuo skep-
tismi piilee olemattomien ongelmien asettamisessa, olemattoman
todellisuuden etsimisessä todellisuuden takaa viimeksi mainitun selit-
tämiseksi. Se on tulosta dualistisista abstraktioista, joihin filosofia on
aina liian alttiisti antautunut.

Eikö esimerkiksi Bergsonin, Le Royn ja eräiden pragmatistien tai-
pumus nähdä alkuperäinen ja todellinen kokemus alkioimisessa ja
vaistomaisessa, hämärässä, miltei täysin subjektiivisessa ja silmänrä-
päyksellisessä tiedossa merkitse koko kokemuksen kumoamista. Primi-
tiivinen kokemus on kokonaan subjektiivisuuden sävyttämää — niin on,
mutta se on myös kokonaan erheiden ja epätodellisuuden sävyttämää.
Tämä hatara ja hämärä kokemus on vain kokemuksen ulkokuorta.
Todellisen oikea kokeminen on päinvastoin alati valoisammaksi
tulevalla äärellä, jota kohden ihmishenki pyrkii, ja yhä rationalisem-
massa muodossa, jonka se pyrkii omaksumaan, järjessä. Kaikista
abstraktioista keinotekoisin on se, joka syrjäyttää kokemuksesta jär-
jellisen työn tulokset ja kehityksen saavutukset.

Tätä kehitystä on eittämättä suunnannut käytäntö ja itseään käy-
töntöä silmälläpitäen, sillä se periytyy ja on seurauksena olioiden lak-
kaamattomasta sopeutumisesta ympäristöönsä. Kukapa rupeaisi kieltä-
mään sitä meidän päivinämme? Sehän on eräs pragmatismien ratkaise-
vimpia voittoja nyt haudatusta rationalismista. Mutta se ei
merkitse, että hyödyn ja menestyksen tehtävä määritteli totuuden.
Päinvastoin se merkitsee, että hyöty ja menestys ovat totuuden omak-
sumisen seurauksia. Miksi ja miten tieto syntyi luonnossa? Siksi, että
eräät oliot eivät voineet toimia sokeasti. Niiden täytyi tuntea toimin-
tansa olosuhteet. Ja tässä kohden, otettuamme pragmatismilta kaiken
mikä sen vanhoihin metafysiikkoihin kohdistamassa arvostelussa on
mielestämme oivallista, käänänämme sille päättäväisesti selkämme abso-
luuttisen positivismin nimessä.

häpeilevää
materialismia

Jotta käytännön ja totuuden keskinäiset suhteet
voitaisiin ilmaista tajuttavasti ja täsmällisesti ei
siis ilmeisestikään pitäisi sanoa: totta on se, mikä
onnistuu, vaan — onnistuu se, mikä on totta, t.s. se,
mikä vastaa todellisuutta, mikäli kysymyksessä on
yritys toimia. Suoranainen toiminta on seurausta
niiden realiteettien tarkasta tuntemisesta, joiden
keskellä se tapahtuu. Menettelemme oikein sitä
mukaan kuin meillä on todellista tietoa.

5. § TIETOTEORIA

Oletan kaikkien myöntävän, että pidämme totuudellisenä ja objektiivisena sitä, mikä ei ole riippuvainen kunkin individuumin tiedostamistoiminnoissa esiintyvistä yksilöllisistä osatekijästä. Mutta eroavuuksien ilmetessä on sanottava, missä vaiheessa yksilöllinen osatekijä katoaa. Voinko minä jonkin kokeellisen väitteen yhteydessä tehdä jaon sen välillä, mitä on todettu yleisesti, ja sen välillä, mikä on ainoastaan minun toteamaani?

Yleisessä mielessä puhuen sanoimme, että tiede onkin kaikissa tapauksissa pyrkinyt tekemään tämän jaon. Itse asiassa tieteellä ei ole muuta tarkoitusta. Se voisi määrittää itsensä tämän tunnusmerkin mukaan. Käytännöllisesti meillä on jo ensimmäinen keino erottaaksemme sen, mikä on totuudellista ja objektiivista, siitä, mikä on subjektiivista ja kuvitteellista.

Totuudellista on se, mikä saadaan täsmällisten tieteellisten menetelmien avulla. Tiedemiesten tehtävänä on laatia, täsmentää ja määrittellä näitä menetelmiä. Tämä ensimmäinen kriteeri on tarkempi tähän asti antamaamme liian hämärää sääntöä: yleisesti sovittu. Sillä yleisesti sovittu voi olla vain pelkkää yleistä ennakkoluuloakin. Ja mikään ei ole apriorisesti kieltämässä meitä olettamasta, että tuollaiset ennakkoluulot voivat jonkin ajanjakson kuluessa vallita todella yleisesti, vaikka emme voikaan luetella niitä monia. Mutta jos asetamme »yleisesti sovittun» tilalle sanonnan *tieteellisesti valvottu*, vastaväite raukeaa, sillä ennakkoluulosta puheenollen emme voi esittää sen aiheuttaneita syitä, kun taas tieteellinen valvonta vallitsee vain siinä tapauksessa, kun nämä syyt ovat ilmeiset. On ymmärrettävää, että tieteellisen valvonnan tapaamme vain siellä, mistä hypoteesit ovat poissuljettuja, ja oletamme, että se voi yhtä hyvin määrittää lähen-
tymisen puitteet kuin täsmällisen tarkka totuuskin.

sotkee

Eivätkä tiedemiehet oikeastaan ryhdykään etsiskelemään muuta kriteeriä. Ja käytännöllisesti katsoen he ovat siinä aivan oikeassa. Mutta spekulatiiviselta ja teoreettiselta kannalta voidaan havaita — ja sitä mieltä ovat kaikki metafysikot, jotka ovat työskennelleet tietoteorian luomiseksi —, että kyseinen kriteeri on riittämätön. Tehkäämme yleisimmässä muodossa yhteenveto kaikista vastaväitteistä, jotka voidaan esittää tästä uudesta näkökulmasta: eikö koko tiede, sen menetelmät ja sen valvonta ole puolestaan yleistä ennakkoluuloa ja, Baconin sanontaa käyttäksemme, idola tribus? * Voidaan tosiaan kuvitella, että ponnistelimme kuinka tahansa tehdäksemme jaon subjektiivisen ja objektiivisen välillä, jäämme iäti subjektiivisen sisään, ainakin tietyssä määrin. Tietomme tulisi aina riippumaan yksilöllisestä rakenteestamme ja niin muodoin myös aina vääristelemään kohdettaan. Jos otamme tajuntaa koskevan psykologisen hypoteesimme, niin emmekö voisi sanoa, että koska tieto on tulosta olemuksemme soveltautumisesta toimintoihin, joita sen on suoritettava ympäristössään,

* — suvun epäjumalia. *Toim.*

niin kaikinainen tiedostaminen tulee aina olemaan — ja ilman että voisimme olla siitä selvillä — eräänlaista ympäristön vääristelyä ihmissuvun rakenteen mukaisesti ja tämän suvun tarpeita varten?

Tuntuu kuin voitaisiin selvästi vastata: kyllä. Mutta nimenomaan sen vuoksi, ettemme voi olla siitä selvillä, ongelma osoittautuu ratkaisemattomaksi ja turhanaikaiseksi. On sovittava, että totuus,

minkä ihminen voi tavoittaa, on inhimillistä totuutta. Emme halua sanoa tällä, että se on rela-

relatiivista
skeptillisessä
mielessä!!!

tiivista sanan skeptillisessä mielessä. Mutta ha-
luamme sanoa, että se riippuu ihmislajin rakenteesta ja pätee vain kun on kysymyksessä tämä laji.

Tässä kohdin täytyy hiukan korjaten toistaa Gorgiaan kuuluja sanoja: emme tiedä mitään, mikä ei olisi inhimillistä. Jos sattumalta tietäisimme jotain sellaista, mikä ei ole yleensä ihmiselle ominaista, emme voisi päästä siitä selville; ja jos pääsisimme siitä selville — mikä on mahdottomuus — niin emme voisi ilmoittaa siitä toisille. Kun siis etsiskellään totuuden tunnusmerkkiä ja määritelmää, kysymys ei ole sellaisen tunnusmerkin tai määritelmän löytämisestä, jotka pätsivät muille kuin ihmisrodulle, vaan yksinkertaisesti tunnusmerkistä ja määritelmästä, jotka pätsivät absoluuttisesti ja yhtäläisesti ihmissuvun kaikille edustajille. Tässä mielessä kriteeri, johon vetoamme — tieteellinen valvonta —, on riittävä.

hal (Kesken kaiken, on tehtävä kertakaikkisesti loppu eräistä
sofismeista: koko ihmissuvulle pätevä totuus, inhimillinen
||| totuus, on ihmiselle absoluuttinen totuus, sillä jos yli-inhimillisen
||| absoluuttisen kannattajien tavoin oletetaan, että se ei ole todelli-
||| suuden jäljennös, se on ainakin ihmiselle sen ainoa mahdollinen
||| tarkka käänös, sen absoluuttinen ekvivalentti...

[351]... On mahdollista, että henkilöt, jotka pyrkivät löytämään aiheita epäilläkseen tieteen tuloksia, sanovat vielä: olemme valmiit edellyttämään, että asianmukaisesti valvottu koe osoittaa meille pätevällä ja täydellisellä tavalla synn muuttumisen tietyksi seuraukseksi ja niin muodoin edellytyksen eittämättömän suhteen edellytettyyn. Mutta mitä todistaa meille, jos tämä suhde tulee identtisenä toistamiseen esille kokeessa? Leibniz väitti, että kaikki tosiasiat eroavat, vaikkapa vain vähänkin, toisistaan, sillä voimme erottaa ne toisistaan (erottamattomien periaate: mistään maailman metsistä ei löydy kahta täysin samanlaista lehteä). Eräs aikamme tiedemies, Poincaré, on niin ikään väittänyt, että fysiikka ei ole koskaan tekemisissä täysin samanlaisten, vaan ainoastaan suuresti toisiaan muistuttavien tosiasioiden kanssa. Mitä teemme siinä tapauksessa tieteellä, sillä jos se haluaa olla ankaran täsmällistä, niin jokainen uusi tosiasia vaatii uutta lakia?

Tämä vastaväite on luonteeltaan samanlainen kuin seuraavakin: jokainen tosiasia sulkee piiriinsä äärettömän. Niin muodoin tarvitsimme täydellistä tiedettä saadaksemme vähimmästäkin esineestä vähimmässäkään määrässä tarkan tiedon. Se saa ratkaisunsa samalla tavalla ja miltei itsestään...

[352]... Lopputulokseksi saadaan, että annettu on tieteellinen kohde, sillä sitä voidaan analysoida, ja tämä analyysi paljastaa meille sen olemassaolon ehdot. Tiede on luotettavaa siksi, että jokainen sen suorittama analyysi johdattaa meidät vähitellen kokeellisiin intuitioihin, joilla on sama arvo kuin annettulla; niin että tieteen luotettavuusaste on sama kuin sen selittämän maailmankaikkeuden olemassaolo ja minun oma olemassaoloni, jonka minä myös tiedostan kokeellisen intuition kautta.

finaali = häpeilevää materialismia

VIII LUKU

YLEISPÄATELMÄ: KOKEMUSFILOSOFIA

[353—357]... Filosofia on ollut näihin asti, varsinkin jos käytetään muotisanontaa, *arvojärjestelmä*. Se on pyrkinyt hierarkisoimaan olioita ja tämän hierarkian nimessä säätämään lakeja hyvästä, todesta ja kauniista. Yleisessä mielessä voidaan sanoa, että se ei ole koskaan tarkastellut luonnonfaktoja *samalla* tasolla eikä myöskään puolueettomasti ja objektiivisesti; vaan päinvastoin, aivan subjektiivisten henkilökohtaisten sympatioiden tai kollektiivisten ennakkoluulojen — tietenkin inhimillisten, mutta siksi yhtä subjektiivisten ennakkoluulojen — vuoksi se on sijoittanut ne eri tasoille.

Kreikkalainen filosofia kokonaisuudessaan samoin kuin aristotelelaisuuden perijä, skolastiikka, tarjoaa meille niiden mittasuhteiden varsinaisen tyyppin, joilla olioiden arvoa mitataan. Ja renessanssijan filosofia ja koko nykyaikainen filosofia on kiteytynyt samaan muotoon huolimatta sanokaamme Spinozan erillisistä ponnisteluista. Siispä jättäessämme sivuun Spinozan järjestelmän, sillä sehän on oivallinen yritys tavoittaa oliot vähemmän inhimilliseltä ja mikäli mahdollista objektiiviselta näkökannalta, me helteenisen filosofisen ajattelun alusta lähtien tapaamme tuon tuosta samat kaksi tai kolme metafyyssisen hengen yleissuuntausta. Ne ovat suuntauksia, joiden mukaan kaikki oppikirjat tavallisesti yhäkin luokittavat filosofiset järjestelmät materialismiksi, spiritualismiksi ja idealismiksi.

Itse asiassa jos olioita tarkastellaan siltä hyvin yleiseltä kannalta, jolle me tässä asetumme, s.o. sen »erikoisen arvoasteikon» kannalta, jonka kukin näistä suuntauksista meille antaa — koska spiritualismi ja idealismi edustavat useasti mitä

NB ||| läheisintä analogiaa — voidaan sanoa, että metafysiikka on aina asettanut eteemme kaksi suurta arvoasteikkoa: materialistisen asteikon ja idealistis-spiritualistisen asteikon. Nämä kaksi asteikkoa ovat toisilleen vastakkaisia ja kumpikin on melkein pä ylösalainen kuva toisestaan.

arvostelma
idealismista
ja materia-
lismista

pöytä!

Idealistis-spiritualistisen asteikon ylimmällä askelmalla on henki; se antaa sisällön ja arvon kaikelle muulle, joko idealismin mukaan edustaen ainoaa realiteettia, koska materiaaliset näennäisyydet ovat hengen luomia eli ovat olemassa vain sitä varten, tai spiritualismin mukaan ilmentäen — yläpuolella aineellista todellisuutta, joka muodostaa vain hengen tuen eli sen ympäristön — korkeampaa todellisuutta, johon luonto päättyy ja jolla se selittyy.— Materialistisessa asteikossa sitä vastoin

||| kaikki on peräisin materiaista ja kaikki palaa siihen. Se on maailmankaikkeuden kaikkien näytelmien, siinä joukossa myös elämän ja tajunnan näytelmän ikuinen ja pysyvä luoja. Elämä on vain yksi erityinen muoto loputtoman monien muiden yhdistelmien joukossa, joita sokea sattuma vetää esille alkumateriaista. Tajunta ja ajatus ovat ainoastaan elämän ilmiötä; aivot erittävät niitä kuten maksa sappea. Itse asiassa kaikki ilmiöt, jotka voimme todeta: meripihkan sähköistyminen, raudan kuumeneminen, höyryn tiivistyminen, nesteen jäähmettyminen, valo ja ääni, elämä ja ajatus — kaikki ne ovat vain näennäisyyksiä, joita sävyttävät koko avaruuden täyttävän homogeenisen fluidumin eli äärettömässä tyhjyydessä toisiinsa törmäilevien atomien erilaiset pyörremuodostumat.

Luullakseni melkein samalla tavalla voidaan kuvitella myös spiritualismin ja idealismin ajattelu-tapaa: liike ei ole käsitettävissä ilman voimaa, joka elollistaa liikkuvan kappaleen. Voima ei ole ymmärrettävissä muutoin kuin suhteessa ponnistukseen, jonka tunnemme itessämme, lihasten liikkeessä, elämistendenssissä; ponnistus edellyttää siis elämän olemassaoloa. Mutta elämisponnistus tähtää puolestaan aina tarkoitusperään; tarkoitusperäisyyden sävyttämänä sen voi tavoittaa vain tajunta, joka sitä johtaa. Ajatus eli ainakin jonkinlainen aineeton ja vapaa henki on niin muodoin välttämätön sekä korkeimpana selitysperiaatteena että olemisen ja luomisen olennaisena alkuna. Edellyttäkää henki, ja kaikki luonnossa käy ymmärrettäväksi. Hävittäkää se, ja luonto käy käsittämättömäksi. Se haihtuu olemattomiin.

Materialismi sitä vastoin väittää — mikäli saan käyttää samaa yksinkertaistettua menetelmää —, että jokainen sielullista tapahtumista valaiseva kokemus palauttaa sen orgaaniseksi tapahtumiseksi. Orgaaninen materia palautuu vähitellen epäorgaaniseksi materiaksi. Voima ei ole muuta kuin systeemisen virike; se on muuhun yhteytyvää liikettä. Olio-den perustana havaitsemme siis olevan vain brutaalin ja sokean liikunnan.

Ja kohta lähes kolmen tuhat vuoden ajan on jokainen sukupolvi ottanut nämä arvojärjestelmät, kehittänyt niitä, toisinaan täsmentänyt ja hyvin usein hämähännänytkin niitä mutkistamalla ajatusta, joka ei mitenkään halua tunnustaa itseään voiteuksi. Ja me emme ole päässeet paljon alkua pitämälle.

Eikö tämä siinä tapauksessa merkitse, että näiden ristiriitaisten järjestelmien käsittelemät kysymykset ovat tyhjänä aikaisia ja huonosti asetettuja? Eikö pyrkimys säätää olioiden välille selittävä hierarkia ole kerrassaan antropomorfinen ennakkoluulo? Ja eikö tämä ennakkoluulo kuulu enemmänkin yksilöllisten tunnepyrkimysten kuin järkipärisen keskustelun piiriin? Itse asiassa nämä järjestelmät esitetään ja asetetaan toistensa vastakohtiksi tarkoituksiin, jotka ovat varsin kaukana objektiivisesta tiedostamisesta ja joiden hoidamisella ei ole mitään tekemistä ennakkoluulottoman totuudenetsinnän kanssa. Ja koska niillä ei ole tekemistä positiivisen keskustelun kanssa, emme tule enempää kosketelemaan niiden käsittelyä.

Joko olen suuresti erehtynyt tai nykyaikainen filosofia sellaisissa elävissä ja väkevässä virtauksissaan kuin positivismi ja pragmatismi kallistuu tähän johtopäätökseen *...

[358—362]... Kaikki yllä esitetty tuntuu näin muodoin osoittavan paitsi sitä, että nykyaikainen filosofia lähenee yhä enemmän tiedettä ja muodostaa yhä viehättävämmän osan siitä, myös sitä, että on mahdollista päätyä filosofian tieteelliseen konseptioon: se olisi vain tieteen välttämätön täydennys. Jättämällä hyvästit yksilöllisen kuvittelun metafyyssille runoelmille se valautuisi tiedemiesten, historioitsijoiden ja kriitikkojen kollektiiviseksi yhteistyöksi.

Kaikki tosiasiat on tieteellisesti selitettävä; mitään niistä ei voida tiedostaa objektiivisella tavalla, s.o. totuudellisesti, muutoin kuin tie-

3 000 vuotta
idealismia ja
materialismia

ha!!

* W. James pitää pragmatismia määriteltessään kiinni ajatuksesta, että pragmatismi on järjestelmä, joka kääntää selkensä apriorisille selityksille, dialektiikalle ja metafyyssikalle vedotakseen jatkuvasti tosiasioihin ja kokemukseen.

W. James
pragmatismista

teellisten menetelmien avulla. Ilmeisesti tiede on vielä hyvin rajoitettua ja pinnallista, mutta jokainen tietoa haluava voi edistyä vain kehittämällä sitä; kaikki sen ulkopuolella tapahtuva järkeily on hedelmätöntä.

Onko filosofia siis tuomittu? Eikö se ole vain sana ilman ajatusta ja sisältöä? Muutama vuosi sitten monet oppineet olisivat väittäneet tällaista. Ja totta puhuen, jos filosofialla käsitetään niitä järkeilyjä, jotka etsivät kokemuksen tältä tai tuolta puolelta olioiden alkua, loppua ja perimmäisluontoa, tieteen tai toiminnan hyödyttämiä perusteita ja kuormittavat sitä, mikä on välittömästi tunnettua, tiedostamattomalla, minkä pitäisi sitä puolustella, sanalla sanoen, jos sillä käsitetään vanhoja dialektikkoja, olivatpa ne sitten rationalistisia tai skeptisiä, idealistisia tai materialistisia, individualistisia tai panteistisia, niin kyseiset oppineet tuntuvat saaneen voiton. Kaikilla noilla metafysiikoilla on enää vain esteettistä mielenkiintoa, joka muutoin saattaa temmata mukaansa niitä, jotka tuntevat vetoa sentapaiseen: ne ovat korkealentoisten ja epäkäytännöllisten älyjen yksilöllisiä kuvitelmia.

Mutta sitä mukaa kuin tämän filosofian kannatus hupeni, oppineet loivat siitä jossain mielessä toisen, ja muutaman viime vuoden aikana filosofisen tiedonalan merkittävimmäksi tapaukseksi onkin muodostunut monilukuisten filosofioiden ilmaantuminen tiedemiesten kaavaillessa niitä oman tieteensä mukaisesti, sen yhteydessä ja sitä varten. Aikaisemminkin on tietysti ollut tiedemiesfilosofia. Melkein kaikki suuret filosofiset järjestelmät ovat heidän luomiaan. Mutta kyseiset järjestelmät ovat jääneet menetelmiensä ja johtopäätöksiensä suhteen tuntuvasti jälkeen, loitonneet tekijöittensä tieteellisistä tutkimuksista. Nykyiset tiedemiehet sitä vastoin — sen sijaan että etsisivät maailman yleisselitystä — pyrkivät yksinkertaisesti täydentämään tai valottamaan tieteen kokemusta paljon täsmällisemmällä osittaihypoteeseilla, jotka punoutuvat kiinteämmin tuohon kokemukseen.

Täten toteutuu — toisella tavalla, mutta miltei samojen tulosten saavuttamiseksi — Comten ajatus sellaisen tieteellisen työlohkon kollektiivisesta luomisesta, jonka tarkoituksena on tieteellisten yleistysten tekeminen ja tieteiden synteesi.

Tieteellisen työn suoritus tapa valaisee ja täsmentää tätä filosofian konseptiota. Tieteet koostuvat yhtäaikaaisesti erinäisten kokeellisten tulosten kokonaisuudesta ja tuota kokonaisuutta koskevista teorioista, jotka ovat aina joltain taholta olettamuksia. Mutta nuo olettamukset ovat tieteelle välttämättömiä, sillä tulevaa kokemusta ja tuntematonta enteilemällä ne juuri vievät tiedettä eteenpäin. Ne systematisoivat kaiken tunnetun valottaakseen siten tuntemattomuutta. Miksi filosofia ei voisi samoin olla kaikkien tieteellisten tietojen yleistä synteisiä, ponnistelua tuntemattoman kuvittelemiseksi tunnetun funktiona, tuntemattoman selvittämisen edistämiseksi ja tieteellisen hengen kannattamiseksi oikeassa suuntauksessaan? Filosofia eroaisi tieteestä vain olettamuksensa suuremmissa yleisyydessä; sen sijaan että filosofinen teoria olisi eristettyjen ja hyvin rajoitettujen tosiasioiden muodostaman ryhmän teoriaa, siitä tulisi luonnon meille antamien

suunsoit-
taja!

tosiasioiden kokonaisuuden teoria, luonnon systeemi, kuten puhuttiin XVIII vuosisadalla, tai ainakin suoranainen lisä tuonkaltaiseen teoriaan.

Filosofinen näkökanta ei ole tieteellisen näkökannan vastakohta; se on sen kanssa rinnakkainen. Silloinkin kun tiedemies ponnistaa kaikki voimansa saavuttaakseen myönteistä, hän on filosofi, sillä itse myönteisyys on filosofiaa...

Tieteen ei ole erottava filosofiasta kohteensa puolesta (se on yksi ja sama: selon saaminen kokemuksesta) eikä metodinsa puolesta (sen on oltava myös samanlainen, sillä tieteellinen menetelmä on itse määritelmänsä puolesta ainoa menetelmä, joka voi tyydyttää järkeämme). Ei, niiden välillä on ero vain näkökohdissa, ja ainoa mikä erottaa ja minkä tulee erottaa tieteellinen näkökohta filosofisesta on se, että viimeksi mainittu on paljon yleisempi ja aina hiukan seikkailunomainen...

[364—369]... Historia todistaa, että kun tiede liiaksi loittonee yleisimmistä inhimillisistä huolista, jotka muodostavat useimpien filosofisten ongelmien olmuksen, kun se välttämättömyyden pakosta tai liiassa varovaisuudessaan jättää noihin asioihin vastaamisen muiden järkeilyjen tai perinteellisten uskomusten tehtäväksi, se alkaa näivettyä ja joutuu rappiolle. On siis tarpeen, on välttämättä tarpeen, että tieteen ja tieteellisen hengen saavutukset suojattaisiin asian sitä

vaatiessa niiden itsensä uhallakin ylettömältä itsevarmuudelta tai seikkailulta niiden ylittäessä oikeutensa. Sillä terveiden ja vilpittömien älyjen yltön rohkeus — jollaista osoittavat esimerkiksi eräät materialistiset yleistyks — on tieteelle ainakin yhtä vaarallista kuin

rahvaalle sen pelokkuus ja arkamielisyys. Tästä seuraa, että eräs filosofian olennaisia tehtäviä on sellaisen yleisilmapiirin ylläpitäminen, joka on välttämätön tieteen kehitykselle, tieteellisen hengen normaalille tukemiselle ja leviämislle...

Mutta filosofia voi tietenkin täyttää kaksinaista tehtävää, mikä mielestämme onkin sen kutsumus: toisaalta koordinoida oppineiden ponnisteluja ja edistää innoittavilla hypoteeseilla oivalluksia, toisaalta luoda tieteen eteenpäinmenolle välttämätöntä ilmapiiriä — vain siinä tapauksessa, jos se pyrkii olemaan ainoastaan organisoiva synteesi tieteistä, jotka otetaan ja ymmärretään sellaisina kuin tiedemiehet ne näkevät ja ymmärtävät, sanalla sanoen yksinomaan tieteellisessä hengessä suoritettava synteesi.

On kuitenkin miellyttävää nähdä — pragmatismissa tietenkin vähemmässä määrin, mutta kuitenkin sentään kyllin suuressa määrin —, että nykyiset filosofiset etsiskelyt, tehtyään päättävästi eron

typerys!

pim, pom!

huh!

|| suojaudutaan materialismilta

(edeltäneen ajan metafyyisisistä harhailuista, osoittavat varsin tunnollista perehymistä tieteellisiin tutkimuksiin, pyrkivät mukautumaan niihin ja ammentavat niistä itselleen innoitusta.

On kiistatonta, että nykyisin on muotoutumassa hyvin elävä ja hyvin selväpiirteinen tieteellinen taju, joka toisilla kehittyy yhden-suuntaisesti uskonnollisen tai moraalisen tajun kanssa ja ikään kuin eri tasolla, missä yhteentörmäys on mahdoton, ja joka on toisilla korvannut tuon uskonnollisen tajun ja täysin tyydyttää heidän tarpeensa. Täten tiede on Renanin oivallisen sanonnan mukaan antanut symbolin ja lain. He ovat ottaneet todella myönteisen asenteen, joka on säilyttänyt antiikin rationalismista sen horjumattoman uskon ihmisjärkeen ja samalla ottanut kokeellisen menetelmän kiistattomasta voittokulusta sen kiistattoman tuloksen, että järki on vain hengen alinomaista ponnistelu kokemukseen sopeutumiseksi ja sen yhä syvempää tiedostamista varten, objektiivisen todellisuuden ja subjektiivisen ajattelun tunkeutumista toisiinsa.

Minusta tuntuu, että filosofian tulevaisuus on tällä taholla, koska tällä taholla on totuus. Kuten kaikki ennusteet, tämä on vain uskon asia. Tulevaisuus on näytävä, toteutuuko se. Ja koska se on uskon asia, pidän oikeutettuna kaikkia muitakin uskon asioita, edellyttäen, että niiden suorittajat menettelevät samoin minun suhteeni. Pidän jopa onnena, että jokin aatteellinen virtaus on tekemisissä lukuisien päinvastaisten aatteiden kanssa; vastustajien suorittaman arvostelun ansiosta se hienostuu, kehittyä, oikaistuu ja tarkistuu.

!!
positivismi,
eksperimen-
talismi, real-
lismi = "absoluuttinen tai
rationalisti-
nen positi-
vismi"

kokemus =
aistimusten
 Σ^*

Tässä lyhyessä esityksessä hahmoteltua filosofista asennetta voitaisiin nimittää rationalistiseksi positivismiksi, absoluuttiseksi positivismiksi tai scientismiksi. Kaikenlaisen kaksimielisyyden välttämiseksi olisi ehkä parasta nimittää sitä eksperimentalismiksi, mikä viittaisi samalla siihen, että se nojaa kokonaisuudessaan kokemukseen — mutta, päinvastoin kuin vanha empirismi, tieteellisen kokeilun tuloksena olevaan valvonnalliseen kokemukseen — ja siihen, että se absoluuttisessa realismissaan ja kokeellisessa monismissaan kieltäytyy ylittämästä kokemuksen puitteita.

Kokemus on ennen kaikkea ja välittömästi aistimustemme yhdelmä, se, mitä kutsumme ilmiöiksi.

Mutta se alkaa oman itsensä analyysistä heti tultuaan huomion, mietiskelyn kohteeksi, sillä tämä aistimusten yhdelmä edustaa vain brutaalia ja hyvin pinnallista näkemystä annetusta. Siinä tai

* — summa. Toim.

sen takaa havaitaan melkein heti eräitä niistä suhteista, jotka sisältyvät siihen ja jotka muodostavat sen todellisen olemuksen. Tiede pyrkii vähitellen suorittamaan tätä analyysia, joka tunkeutuu yhä syvemmälle annetun luontoon. Jos välittömästi annettu tahdotaan esittää pisteenä, niin kuvan saamiseksi todella annetusta on kuviteltava, että tämä piste on vain sen takana jatkuvan suoran projektio.

”chose en soi”? *

Tämä suora saattaa jakautua useampaan janaan, joista jokainen tulee käsittämään, ilman että niiden välillä olisi läpipääsemättömiä väliseiniä, suhderyhmiä, joista välitön annettu riippuu. Jokainen näistä ryhmistä muodostuu tuloksena määräytyksestä, joka pohjautuu näitä suhteita keskenään yhdistäviin luonnollisiin sukulaisuuksiin. Ne ovat

luvun ja aseman suhteita, mekaanisia, fyysillisiä y.m. suhteita ja vihdoin sielullisia suhteita, jotka määrää niiden riippuvuus elimistöstä, mihin annettu kuuluu. Niin paljon kuin on olemassa tuollaisia suhderyhmiä, niin paljon on myös erillisiä tieteitä.

Filosofia sitä vastoin yrittää kuvitella suoran kaikessa pituudessa ja katkeamattomuudessa. Mutta viiva kokonaisuudessaan, samoin kuin piste, jonka avulla se projisioituu, niin välitön annettu kuin myös sitä analyysissa täydentävät suhteet, ovat luonteeltaan samoja.

Ne ovat kokemuksen antamia tietoja. Ja niiden kokonaisuus muodostaa yhden ja saman kokemuksen: inhimillisen kokemuksen. Sielullinen rakenteemme eikä olioiden luonto erottaa siis maailman havainnosta, kaikkeuden tieteestä; ja tämä ero on väliaikainen ja satunnainen.

Näin ollen kokemuksen on vain tultava selitetyksi. Sen selittäminen merkitsee yksinkertaisesti niiden suhteiden esittämistä, jotka se sisältää ja jotka se itsestään tuo tietoomme, mikäli osaamme ottaa vastaan sen opetukset. Ja tiede alkaa käsitellä niitä. Mutta koko todellisuutena kokemus ei tarvitse oikeutusta: se on olemassa.

Loppu

* — »olio sinänsä»? Toim.

SISÄLTÖ *

— 6. § Matematiikka Poincarén ideat. *Poincaré.*

Ss. 6—7; 28—9=kaksi linjaa
 33=totuus=? pragmatismiin kannalta ja 35
 49=tieteen objektiivinen arvo=keskiö
 Matematiikka ja pragmatismi — 62
 80: pragmatistit vetivät puolelleen Poincarén,
 ja Mach 90
 Rey=puhdas agnostikko 94 (93)
 98: Mach+objektiivisuus=Rey?!
 100: Käsitteet=todellisuuden kopioita
 Objektiivisuus 105
 113: vulgääri materialismi

Huomautukset kirjottettu v. 1909

Julkaistu ensi kerran v. 1933
 »*Filosofian viikkoissa*»

Julkaistaan alkuperäiskappaleen
mukaan

---

* V. I. Lenin on kirjoittanut tämän A. Reyn kirjan kanteen. *Toim.*

A. DEBORIN. »DIALEKTINEN MATERIALISMI»¹⁶⁷

[39]... Maailmankatsomuksena dialektinen materialismi antaa vastauksen — ei tietenkään absoluuttista — kysymykseen materian, maailman, raken- teesta; se on perustana historian loistavimmalle teorialle; dialektisen materialismin pohjalla poli- tiikka ja moraali muodostuvat tietyissä mielessä eksaktisiksi tieteiksi. *Vieraana kaikkinaiselle dog- maattisuudelle* dialektinen materialismi — oikein ym- märrettynä tietenkin — tuo kaikkialle tietoteoreetti- sen kritismin raikkaan tuulahduksen.

epätarkkaa

on tarpee-
tonta käyttää
"vieraita"
sanoja!

[40]... Tarkoituksemme on kiinnittää tässä artikkelissa lukijan huo- miota ainoastaan dialektisen materialismin tietoteoreettiseen puo- leen. Tässä tapauksessa — tutkimuksen menetelmänä, johtavana peri- aatteena — dialektinen materialismi ei anna ongelmien absoluuttisia ratkaisuja, vaan edistää ensi tilassa niiden oikeaa asetelua. Tietoteo- riana dialektinen materialismi jakautuu muodolliseen eli loogiseen ja
1) todelliseen eli materiaaliseen osaan.

Alkukantaisen, primitiivisen tiedostamisen kannalta *elämys* on identtinen elämyksen *kohteen* kanssa, ilmiö olemisen, olion sinänsä kanssa. Sisäisten elämysten maailma muodostaa alkuuhmiselle myös olioiden maailman. Hän ei tunne eroa sisäisen ja ulkoisen maail- man välillä. Tämä primitiivinen tiedostusmuoto joutuu kulttuurin tie- tyllä kehitysasteella ristiriitaan luonnonvoimia hallitsemaan pyrkivän yhteiskuntaihmissen päämäärien kanssa, uuden korkeamman kulttuuri- asteen kanssa. Ihmisen tarpeiden laajetessa, kokemus -aineiston lisääntyessä ja karttuessa, havaintojen ja ulkomaailman välisten yhteen törmäysten taajetessa tulee yhä enemmän esille havaintojen ja olioiden välinen vastakohtaisuus, sisäisten elämysten maailman ja olioiden maailman välinen vastakohtaisuus. Silloin kypsyikin uusien tiedostusmuotojen välttämättömyys. ...Välittömästi kiinnostustamme herättää se uudemmassa filosofiassa tapahtunut looginen prosessi, joka on johtanut dialektiseen materialismiin. — Humen, Berkeleyn
? ynnä muiden psykologismi operoi pääasiallisesti psyykillisesti —

aistimaailmalla. Aistikuvat ovat tiedostuksen kohteita. Tulos, mihin englantilaisen empirismin kehitys on johtanut, kuuluu: Esse=pericipi — olemassa on se, mikä on annettu havainnossa, ja kaikki mikä on annettu havainnossa omaa objektiivisen olevaisuuden, on olemassa.

[41]... Kant ymmärsi, että todella tieteellisen tiedon saaminen on mahdollista ainoastaan »matemaattisen tarkastelun» välityksellä. *Aistimellinen tarkastelu* ei sisällä ehtoja, jotka ovat välttämättömät yleispätevälle tiedostukselle. Aistikuvat eivät pysty sulkemaan piiriinsä tiedostettavien ilmiöiden kokonaisuutta. Ja Kant siirtyy psykologismista

? transsendentalismiin...

W [43]... Hegelin filosofia edustaa tämän ketjun viimeistä pääterengasta. Näimme, että Hume, Kant ja Fichte asettivat subjektin objektin yläpuolelle ja julistivat objektin joksikin subjektista erottamattomaksi...

W [48]... Kategoriat, s.o. puhtaat universaaliset käsitteet, kuten aika, avaruus, syysuhde, ovat dialektisen materialismin näkökulmasta toisaalta loogisia määrityksiä, toisaalta olioiden reaalisia muotoja...

katsos tuota! [49]... Transsendentalismin rajoittuneisuus on siinä, että se ei ulota oikeuksiaan olioiden reaaliseen piiriin ja pitää kategorioita pelkkinä tajunnan subjektiivisina ja lisäksi vielä apriorisina muotoina. Sensijaan fenomeenit transsendentalismi sulkee kategoriamuotoihin, s.o. loogisen universaalisiiin muotoihin, jotka suovat mahdollisuuden muotoilla tarkan matemaattisia luonnonlakeja, antaa niille yleisen luonteen. Mutta transsendentalismi, kuten sensualistinen fenomenalismikin, on tekemisissä ainoastaan ilmiöiden kanssa. Oleminen, oliot sinänsä eivät ole niiden tavoitettavissa...

[50]... Dialektinen materialismi saavuttaa tiedon »ehdottomuuden» ja yleisyyden julistamalla muodot universaalisiksi, objektiivisen reaaliksi »kontemplaatioiksi». Tähän perustuu todellisuuden matemaattisen tai sanoisinko »geometrisen», s.o. tarkan tiedostamisen mahdollisuus. »Geometrisen» avaruus ja »puhdas aika» ovat universaalisien reaalisten kontemplaatioita ja aistimaailman »matemaattisen» tiedostamisen edellytyksiä...

[51]... Samalla kuitenkin dialektinen tajunta osoittaa kykyä kohota »tarkastelemaan» luontoa »kokonaisuutena», tarkastelemaan yleisen luonnonjärjestyksen välttämättömyyttä, sisäistä riippuvuutta...

||| [52]... Ihminen tiedostaa siinä määrin kuin hän toimii ja itse joutuu ulkoisen maailman vaikutuksen alaiseksi. Dialektinen materialismi opettaa, että ihminen herää mietiskelemään pääasiallisesti niiden aistimusten tuloksena, joita hän kokee vaikuttaessaan ulkomaailmaan... Lähtien ajatuksesta, että luontoa voidaan hallita vain mukautumalla sen alaisuuteen, dialektinen materialismi opettaa meitä suhteuttamaan toimintamme yleismaailmallisiin luonnonlakeihin, asioiden välttämättömään järjestykseen, maailman yleisiin kehityslakeihin...

[53]... Parmenides näki siis olioiden tosiolemuksen (»ykseyden») siinä, mikä voidaan tiedostaa ajattelulla eli *järjellä* ja mikä on juoksevien ja muuttuvien ilmiöiden takana. Täten hän irrotti aistihavainnot alustastaan, fenomenaalisen maailman metafeno- uh!
menalistisesta...

[54]... Kun rationalisti-metafysikkojen mielestä todellinen reaaliuus on annettu käsitteessä, niin sensualistien mielestä se on annettu aistimuksellisessa havainnossa tai tarkastelussa. Aistien ulkopuolella oleva ei ole tiedostettavissa. Tiedostuksen kohteena ovat fenomenit, jotka ylennetään absoluuttiseksi todellisuudeksi. Empiirisen tajunnan sisältö muuttuu ja virtaa. Fenomenalismi hylkää laatu- ja reaalisen substraatin. On annettu ilmiöiden erilaisuus, on annettu niiden moneus, mutta ei substantiaalista ykseyttä...

[55]... Kant oivalsi sovittaa yhteen fenomenalisin opin, jonka ♀
mukaan olioista sellaisenaan ei voida saada tietoa ja rationalisti-metafysikkojen opin ♀
absoluuttisen reaalisen olemisen, »olioiden sinänsä»
olemassaolosta.

[56]... ranskalaiset materialistit Holbach etunenässä asettivat vastakkain *luonnon* — olion metafyyssisen olemuksen — ja sen *ominaisuudet*. Tämä vastakkainasettelu on tiettyssä mielessä samaa dualismia kuin Kantilla esiintyvä »olion sinänsä» ja »ilmiöiden» välinen dualismi...

valhetta!

[57]... Tekisimme kuitenkin vääryyttä ranskalaiselle materialismille, jos samastaisimme sen kantilaisuuden kanssa. Kahdeksannentoista vuosisadan materialismi sentään tunnustaa jopa olioiden olemuksenkin suhteellisen tiedostettavuuden...

jopa nec plus ultra *
kömpelöä!

Lähtien samasta näkökohdasta, että materia vaikuttaa ulkoisiin aisteihimme, ranskalainen materialismi myöntää kuitenkin, että olioissa sellaisenaan on *eräitä tiedostettavia ominaisuuksia*. Mutta ranskalainen materialismi ei ole riittävän johdonmukainen, sillä se opettaa, että tiedostettavia ovat ainoastaan *eräät* olioiden ominaisuudet, samalla kun niiden varsinainen »olemus» eli »luonto» on meiltä salattu eikä ole täysin tiedostettavissa.

Tämä on seka-sotkua

[58]... Tämän olioiden *ominaisuuksien* asettamisen niiden »luonnon» vastakohdaksi Kant on lainannut agnostikoilta, fenomenalisti-sensualisteilta (välittömästi Humelta)...

×

× Päävastoin kuin fenomenalismi ja sensualismi materialismi antaa *objektiivisen* merkityksen vaikutelmille, joita me saamme olioista sellaisenaan. Kun fenomenalismi (ja kantilaisuus) eivät nähneet vielä mitään kosketuskohtia olioiden ominaisuuksien ja niiden »luonnon»,

* — kerrassaan äärimmäisen. *Toim.*

s.o. ulkomaailman välillä, ranskalaiset materialistit korostivat jo selvästi, että oliot sellaisenaan ovat ainakin osittain tiedostettavissa nimenomaan meihin tekemiensä vaikutelmien pohjalla, että olioiden ominaisuudet ovat tiettyssä määrin objektiivisen todellisia...

[60]... Dialektinen materialismi laskee olemisen perustaksi aineellisen substanssin, reaalisen substraatin. Dialektinen materialismi alkoi tarkastella maailmaa »prosessina, aineena, joka on alituisessa kehitystilassa» (Engels). Metafyysikkojen muuttumaton ja ehdoton oleminen kääntyy muuttuvaksi olemiseksi. Substantiaalinen todellisuus tunnustetaan muuttuvaksi; muutokset ja liikunnat — olemisen todellisiksi muodoiksi. Dialektinen materialismi voittaa »olemisen» ja »olemattomuuden» dualismin, »immanentin» ja »transsendentin», olioiden ominaisuuksien ja itsensä olion metafyysis-absoluuttisen vastakkainasettelun. Dialektisen materialismin pohjalla käy mahdolliseksi tieteellisesti sitoa yhteen olio sinänsä ja fenomeenit, immanentti ja transsendentti sekä voittaa toisaalta olioiden sinänsä tiedostamattomuus ja toisaalta laatujen »subjektiivisuus», koska »olion luonto, kuten Plehanov aivan oikein huomauttaa, tulee esille juuri sen ominaisuuksissa». Nimenomaan niiden vaikutelmien perusteella, joita me saamme olioista sellaisenaan, meillä on mahdollisuus päätellä viimeksi mainittujen ominaisuuksista, objektiivisen reaalista olemisesta...

[60—61]... »Immanentti» saa objektiivis-reaalisen luonteen; »transsendentti», joka on fenomeenien tuolla puolella »tiedostamattoman» piirissä, muuttuu aisteillemme saavuttamattomasta salaperäisestä olemuksesta tajuntamme »immanentiksi» sisällöksi, aistihavainnon kohteeksi. »Immanentti» muuttuu »transsendentiksi» sikäli kuin se saa objektiivis-reaalisen merkityksen, koska se suo mahdollisuuden päätellä vaikutelmien perusteella olioiden ominaisuuksista; »transsendentti» muuttuu »immanentiksi» sikäli kuin se julistetaan olevaksi tiedostettavan piirissä, vaikkakin subjektin tuolla puolella. Saman ajatuksen lausuu myös Beltov. »Tämän teorian mukaisesti», hän sanoo, »luonto on ennen kaikkea ilmiöiden kokonaisuus. Mutta koska oliot sinänsä muodostavat ilmiöiden välttämättömän edellytyksen, toisin sanoen, koska ilmiöt aiheutuvat objektin vaikutuksesta subjektiin, meidän on myönnettävä, että luonnonlaeilla on paitsi subjektiivista myös objektiivinen merkitys, s.o. että ideain keskinäinen suhde subjektissa vastaa, silloin kun ihminen ei erehdy, olioiden keskinäistä

NB
Oikeita
tutuksia
esitetty
hiton
mutkalli-
sessa,
abstrus *
muodossa.
Miksihän
Engels ei
kirjoit-
anut täl-
laista
sian-
saksaa?

* — hämärässä. Toim.

suhdetta hänen ulkopuolellaan.* Se on ainoa oikea ja tieteellinen ratkaisu kysymykseen ilmiöiden ja olioiden sinänsä välillä vallitsevista suhteista — tähän tiedostuksen tärkeimpään kysymykseen, jonka kanssa Kant, metafyy-sikot ja fenomenalistit ovat niin painiskelleet...

[62]... Olemisen ja olemattomuuden ykseys on tulemista — opettaa dialektiikka. Konkreettiselle materialistiselle kielelle käännettynä tämä väittämä merkitsee, että kaiken olevan perustana on aine, materia, joka on keskeytymättömän kehitysprosessin tilassa...

NB

[64]... Kappale ei siis ammennu tyhjiin aistittavuudellaan, kuten olettavat fenomenalisti-sensuaalistit, vaan on olemassa havainnoistamme täysin riippumatta, on olemassa

»itseään varten», »subjektina». Mutta jos kappale on olemassa havainnoistamme riippumatta, niin havainnot sen sijaan ovat

täysin riippuvia meihin vaikuttavasta kappaleesta. Ilman kappaletta ei ole havaintoja, mielteitä, käsitteitä eikä ideoita. Ajattelumme määrää olemisen, s.o. ulkomaailmasta saamamme vaikutelmat. Siitä johtuen myös aatteillamme ja käsitteillämme on objektiivis-reaalinen merkitys.

NB

[65]... Aisteihimme vaikuttavaa kappaletta pidetään sen tekemän vaikutuksen, s.o. havainnon syynä. Fenomenalistit kieltävät jo tuollaisen kysymyksenasettelun mahdollisuudenkin. Ulkoinen maailma, olettavat immanentikot, ei ole ainoastaan havaitsematon, vaan myös käsittämätön — jos sellainen maailma olisikin olemassa...

[67]... on myös todennäköistä, että kahden tekijän — ulkomaailman ja »aistillisuutemme» — vaikutuksen tuloksena havaintomme eivät ole sisällöllisestikään identtisiä ulkomaailman esineiden kanssa, joka ei ole meidän tavoitettavissamme välittömästi, intuitiivisesti **...

NB

?) [69]... Olio sinänsä muodostaa dialektisen materialismin kannalta objektin, joka on olemassa sellaisenaan, »itseään varten». Tässä mielessä Plehanov määrittelee materia: »yhdelmä olioita sinänsä, sikäli kuin nämä oliot ovat aistimustemme lähteenä»***. Tämä olio sinänsä eli materia ei ole abstraktinen käsite, joka olisi olioiden konkreettisten ominaisuuksien takana, vaan se on »konkreettinen» käsite. Materia olemisen ei erotu sen olemuksesta eli päinvastoin sen olemus ei erotu sen olemisesta...

* N. Beltov. »Arvostelijamme arvostelua», s. 199.

** Tämä merkki viittaa sanojen »välittömästi, intuitiivisesti» paikan vaihtamiseen. *Toim.*

*** »Das Bild dieses Seins außer dem Denken ist die *Materie*, das Substrat der Realität», L. Feuerbach. »Werke», Bd. 2, S. 289.

?? [70]... Esine, jolla ei olisi minkäänlaista laatua eli ominaisuuksia, ei ole edes ajateltavissamme, sellaista esinettä ei voi olla olemassa, se ei omaa minkäänlaista olevaisuutta. Me konstruoiimme ulkomaailman havainnoistamme niiden vaikutelmien pohjalla, joita ulkomaailma, esineet sellaisenaan aiheuttavat meissä... Ulkomaailman ja sisäisen maailman välillä on tietty ero, mutta samalla myös määrätty yhtäläisyys, niin että me tulemme tietoon ulkomaailmasta vaikutelmien pohjalla, mutta nimenomaan ulkomaailman esineiden aiheuttamien vaikutelmien pohjalla. Esineen meihin tekemän vaikutuksen aiheuttamien vaikutelmien perusteella me annamme esineelle määrättyjä ominaisuuksia. Vaikutelma on kahden tekijän resultantti ja sellaisena väistämättömästi riippuvainen kummankin tekijän perusluonnosta ja sisältää sellaista, mikä muodostaa kummankin tekijän perusluonnon, mikä on niille yhteistä...

[71]... Ainoastaan nojautumalla ulkomaailman tunnistavaan dialektiseen materialismiin käykin mahdolliseksi rakentaa puhtaasti tieteellinen tietoteoria. Ken hylkää ulkomaailman, hän hylkää myös aistimustemme syyn ja päätyy idealismiin. Mutta ulkomaailma muodostaa myös kömpe-
lö ja
tökerö
sanal
lainmukaisuus-
periaatteen. Ja kun havainnois-
samme kohtaamme niiden määrättyssä järjestyksessä olevan yhteyden, niin tämä johtuu vain siitä, että aistimustemme syy, s.o. ulkomaailma, muodostaa tämän lainmukaisen yhteyden perustan...

[72]... Luonnonilmiöitä ja inhimillistä elämää ei voida tiedostaa tieteellisesti ilman ennalta näkemisen mahdollisuutta. ...Mutta ulkomaailman esineet eivät ole syysuhteessa ainoastaan meihin, vaan myös toisiinsa, s.o. ulkomaailman esineiden välillä on tietty vuorovaikutus, jonka ehtojen tuntemus antaa puolestaan mahdollisuuden nähdä ennalta ja ennustaa ei ainoastaan esineiden vaikutusta meihin, vaan myös niiden objektiivisia, meistä riippumattomia suhteita ja vaikutuksia, s.o. olioiden objektiivisia ominaisuuksia...

Ahaa!
Plehanov
vaikenee
"uudesta

[73]... Dialektinen materialismi ei suinkaan ratkaise ennalta kysymystä materian rakenteesta atomi- tai korpuskeliteorian tai jonkin kolmannen hypoteesin ehdottoman tunnustamisen mielessä. Ja kun uudet opit atomien rakenteesta pääsevät voitolle, niin dialektinen materialismi ei suinkaan romahda, vaan päinvastoin saa mitä loistavimman vahvistuksensa. Mikä on itse asiassa olennaista uudelle luonnontieteelliselle virtaukselle? Ennen kaikkea se, että atomi, jonka fyy-

virtaukses-
ta”, ei
tunne sitä.

Deborin
kuvittelee
sen epä-
selvästi.

Oikein!

sikot olivat kuvitelleet muuttumattomaksi ja yksinker-
taisimmaksi, s.o. elementaariseksi ja jakamattomaksi
»kappaleeksi», osoittautuikin koostuvan vielä elemen-
taarisemmista yksiköistä eli hiukkasista. Oletetaan
elektronien edustavan olemisen viimeisiä aineksia.
Mutta väittääkö dialektinen materialismi, että atomi
on olemisen absoluuttinen raja?..

Typerä
termi!

[74]... Olisi virheellistä ajatella machilaistemme
tavoin, että elektroniteorian tunnustamisen mukana
materia todellisuutena romahtaisi ja että sen mukana
romahtaisi siis dialektinen materialismikin, joka pitää
materiaa ainoana todellisuutena ja ainoana kelvollisena

välikappaleena kokemuksen systematisointia
varten... Koostuvatko kaikki atomit elektroneista, on
ratkaisematon kysymys, se on hypoteesi, joka voi
jäädä vahvistumattakin. Mutta miten hyvänsä, syrjäyt-
tääkö sitten elektroniteoria atomin; se ainoastaan
todistaa, että atomi on suhteellisen pysyvä, jakamaton
ja muuttumaton... Mutta elektroniteoria ei syrjäytä ato-
mia reaalisenä substraattina...

[75]... Tehkäämme yhteenvedot. Kuten näimme muodolliselta puo-
lelta dialektinen materialismi mahdollistaa yleispätevän ja objektiivisen
tiedostamisen siksi, että sen kannalta olemisen muodot ovat myös
ajattelun muotoja, että jokaista muutosta objektiivisessa maailmassa
vastaa muutos havaintojen piirissä. Mitä materiaaliseen momenttiin
tulee, niin dialektinen materialismi lähtee siitä, että tunnustaa oliot
sinänsä eli ulkomaailman eli materian. »Oliot sinänsä» ovat tiedostet-
tavissa. Dialektinen materialismi hylkää ehdottoman ja absoluuttisen.
Luonnossa on kaikki muutoksen ja liikunnan prosessissa, ja tämän
liikunnan ja muutoksen perustana ovat tietyt materiaiyhdistelmät. Dia-
lektiikan mukaisesti yksi olemisen »laji» muuttuu harppausten kautta
toiseksi. Uusimmat fysikaaliset teoriat eivät suinkaan kumoa, vaan
päinvastoin kaikkinaisesti vahvistavat dialektisen materialismin
oikeellisuutta.

Huomautukset kirjoitettu
aikaisintaan v. 1909

Julkaistu osittain v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa

Julkaistaan ensi kerran
kokonaisuudessaan

Julkaistaan alkuperäiskappaleen
mukaan

V. SHULJATIKOV. »KAPITALISMIN PUOLUSTUS
LÄNSIEUROOPPALAISISSA FILOSOFIASSA.
DESCARTESISTA E. MACHIIN»

MOSKOVA 1908

sic! [5]*... Sivistyneistöpiireissä on vakiintunut perinteellinen suhde filosofiaan... Filosofiset aatteet käsitetään liian vähän ja liian heikosti mihinkään luokkaperustaan liittyviksi...

Samaa mieltä ovat hyvinkin monet marxilaiset. He ovat siinä vakauksessa, että proletaarisen etujoukon riveissä voidaan sallia monenkirjavia filosofisia katsomuksia, että ei ole suurtakaan väliä, harrastavatko proletariaatin ideologit materialismia vai energetiikkaa, uuskan-tilaisuutta vai machilaisuutta...

väärin √ [6]... Selostetun katsomuksen kannattaminen merkitsee lankeamista lapselliseen, mitä surkeimpaan virheeseen... Poikkeuksetta kaikki filosofiset termit ja sanonnat, joilla se ** operoi, ...ovat |sille| merkitsemässä yhteiskunnallisia luokkia, ryhmiä, soluja ja niiden keskinäissuhteita. Joutuessamme tekemisiin tämän tai tuon porvarillisen ajattelijan filosofisen järjestelmän kanssa olemme tekemisissä yhteiskunnan luokkarakenteesta

väärin! ||| ehdollisten merkkien avulla piirretyn kuvan kanssa, joka esittää tietyn porvarillisen ryhmän sosiaalista profession de foi...

[7]... Näitä kuvia ei pidä ottaa minään sellaisena, mitä voitaisiin käyttää hyödyksi tai sovittaa työväenluokan maailmankatsomukseen. Se merkitsi lankeamista opportunistiin, yritystä sovittaa sovittamaton...

* V. Shuljatikovin kirjan sivunumerot. Toim.

** filosofia. Toim.

...tuonkaltaisen uudelleenarvioinnin ensimmäinen, loistava sic!
 kokeilu tapahtui jo muutamia vuosia sitten. Tov. A. Bogdanovin kirjoitus »Autoritäärinen ajattelu» * aloittaa epäilemättä uuden ajanjakson filosofian historiassa: kyseisen kirjoituksen ilmestyttyä spekulatiivinen filosofia menetti oikeuden operoida kahdella peruskäsitteellään — »henki» ja »ruumis»; viimeksi mainittujen todettiin syntyneen autoritääristen suhteiden taustalla, ja niiden välinen antiteesi kuvasti sosiaalista antiteesiä — järjestävien »huippukerrosten» ja toimeenpanevien »pohjakerrosten» antiteesiä. Ihmeteltävän johdonmukaisesti porvarillinen arvostelu vaikei venäläisen marxilaisen tutkielmasta... || mil-laista lorua!

[8]... Näissä oloissa filosofisten käsitteiden ja järjestelmien yhteiskunnallisen alkuperän erittely on paitsi toivottava, myös kerrassaan välttämätön. Tehtävä ei ole suinkaan mikään helppo ja mutkaton. ...Nykyiset muotijärjestelmät, esimerkiksi uuskan-tilaisuus tai machilaisuus... ||

[9—10]...Katsauksemme ei ole tarkoitettu rajoitettua asiantuntijapiiriä varten... Filosofiaan osoittaa kiinnostusta demos... esityksemme on luonteeltaan jonkin verran alkeellista... Puolustamamme katsomus... omaksuttaneen helpommin jollemme havainnollista sitä liian suurella vaan säästeliäästi valikoidulla aineistolla... X

I

JÄRJESTÄVÄT JA JÄRJESTETTÄVÄT
 »ALKUTEKIJÄT»

[11]... Ilmaantui taloudellinen eriarvoisuus: järjestäjät muuttuivat vähitellen yhteiskunnalle aikoinaan kuuluneen tuotantokaluston ** omistajiksi...

[11—12]... »Autoritäärisen» yhteiskunnan tuotantosuhteet... Alkukantainen villi-ihminen || ??
alkaa nähdä kaikkialla järjestävän tahdon ilmausta. nyt se loru selvisikin!!
 »...toimeenpanija on ulkoisin aistein havaittavissa — se on fysiologinen organismi, ruumis; järjestäjä ei

* Julkaistu hänen kirjoituskokoelmassaan »Yhteiskunnan mentaliteetista».
 ** Tässä tapauksessa poikkeamme hiukan tov. Bogdanovin ehdottamasta selityksestä: tov. Bogdanov ei anna jälkimmäiselle seikalle merkitystä, mikä sillä on epäilemättä ollut, hän ei edes esitä sitä. Tästä kysymyksestä meillä oli tilaisuus puhua toisessa paikassa: »luokkataistelun historiasta ja käytännöstä» (komentavien luokkien genesistä koskevilla luvuissa). Kust. S. Dorovatski ja A. Tsharushnikov. 168

ole niiden ulottuvilla, se edellytetään ruumiin sisällä olevaksi; se on henkinen yksilö...»

Helppohin-
taista luetta-
vaa ja tyhjää
sanahelinää.

Kovin
”yleistä”!!
Fraaseja.
Villi-ihminen
ja alkukan-
tainen
kommunismi
hämätty.
Kreikan ma-
terialismi ja
idealismi
samoin.

vain idea-
lismi!

[13]... Hengen käsite saa yhä abstraktisemman luonteen.

[14]... Kun Kreikan filosofian historiassa asetet-

tiin kuuluisa kysymys: miten on mahdollista, että aineellisen maailman ohimenevien ilmiöiden moninaisuus on saanut alkunsa puhtaasta, muuttumattomasta, aineettomasta substanssista? minkälaisessa suhteessa »oleminen» on »tulemiseen»? — se ei ollut, vaikka kaikenkarvaiset filosofian historioitsijat niin väittävät, ylevän inhimillisen ajattelun

korkeinta lentoa, pyyteettömistä pyyteettömintä ponnistelua maailmankaikkeuden suurimman salaisuuden ratkaisemiseksi ja ihmissuvun siten onnellistamiseksi ikiajoiksi. Asia oli paljon yksinkertaisempi! Kysymyksen tuollainen asettaminen oli osoituksena ainoastaan siitä, että yhteiskunnallinen

niin, niin.
Ja Kreikan
materialismi?

entä skepti-
tikot??

kerrostumisprosessi oli edistynyt Kreikan kaupungeissa pitkälle ja että yhteiskunnan »huippu-» ja »pohjakerrosten» välinen kulu oli syventynyt ja järjestäjien vanha ideologia, mikä vastasi vähemmän erilaistuneita yhteiskuntasuhteita, oli menettänyt oikeutensa olemassaoloon. Substanssin ja ilmiömaailman kaikesta eroavuudesta huolimatta niiden välitön yhteys ei aikaisemmin herättänyt epäilyjä. Nyt tämän yhteyden olemassaolo kielle-

tään. Substanssi ja ilmiömaailma julistetaan yhteismitattomiksi suureiksi. Niiden kanssakäyminen on mahdollista ainoastaan useiden välirenkaiden kautta. Tai käyttäkösemme filosofisempaa kieltä, niiden keskinäissuhde ei ole todettavissa aistien eikä tavallisen ajattelun avulla: sitä varten tarvitaan jonkin erityisen »idean», erityisen intuition myötävaikutusta.

II

JÄRJESTÄVÄT JA JÄRJESTETTÄVÄT »ALKUTEKIJÄT»
MANUFAKTUURITUOTANNON KAUDELLA

[15]... Tämän saman kysymyksen, kysymyksen henkisen ja aineellisen »alkutekijän» yhteismitattomuudesta, suoranaisen yhteyden puuttumisen niiden väliltä olivat ottaneet esille ja ratkaistavaksi uuden filosofian oppi-isät...

[16]... Renessanssikauden ja sitä seuranneiden ajanjaksojen spirituaalisista sympatioista mainitaan tavallisesti ohimennen, vaikka ne ovat hyvin luonteenomaisia *...

[17]... Keskiajan käsityöläinen oli järjestäjä, joka samanaikaisesti suoritti myös toimeenpanotehtäviä—teki työtä yhdessä kisälliensä kanssa. Manufaktuuri-porvari tuntee ainoastaan yhdenluontoisen tehtävän: hän on puhtasverinen järjestäjä. Edellisessä tapauksessa oli tosin olemassa perusta sille dualistiselle »tosiseikkojen mieltämistavalle», jonka tov. Bogdanov selvitti, mutta järjestäjän ja toimeenpanijan antiteesi oli kuitenkin hiukan verhottu, ja sen vuoksi sitä ideologian alalla vastaava antiteesi, henkisen ja ruumiillisen, aktiivisen ja passiivisen alkutekijän antiteesi, ei voinut valautua selvään muotoon...

[17]... Keskiajan käsityöläisen verstaassa ei ollut tilaa niin sanotuille opinkäymättömille, s.o. ammattitaitoa vaatimattoman työn edustajille. Manufaktuurissa heille löytyy työtä. He muodostavat »alimman kerrostuman». Heidän yläpuolelleen sijoittuvat muut kerrostumat, muut ammattipätevyys mukaan toisistaan eroavat työläisryhmät. Jo heidän keskuudessaan muodostuu erinäisiä järjestäviä väli-kerrostumia. Noustessamme edelleen ylös asteikko-

millaista
lorua

esim. heillä
opissa olevat
ja olleet

* Palautamme muistiin, että Marx »Pääoman» I osassa ja K. Kautsky toteavat abstraktisten uskonnollisten katsomusten ja tavaratuotannon kehityksen välisen riippuvuussuhteen.

ei siinä
hengessä
kuin sinulla

sivulle 19

porrasta tapaamme tuotantolaitoksen teknillisen puolen esimiesten ja toimitsijoiden ryhmiä. Tuotantolaitoksen omistaja on näin ollen »vapautettu» ei ainoastaan kaikesta ruumiillisesta työstä vaan myös monista puhtaasti organisatorisista velvollisuuksista...

[19]... päinvastoin kuin keskiaikaiset ajattelijat uuden filosofian »isät» kiinnittävät järjestelmissään hyvin paljon huomiota ohimenevien ilmiöiden maailmaan, tutkivat seikkaperäisesti sen rakennetta, kehitystä, sen osien keskinäisten suhteiden lakeja, luovat luonnonfilosofiaa. Manufaktuurilaitosten johtajien sama »ylevä» asenne, joka juurrutti uuden filosofian isiin järjestävän tahdon »puhtaan» idean, antoi heille vihjeen myös aineellisen todellisuuden prosessien mekaanisesta selityksestä, s.o. prosessien, joita tapahtuu järjestettävän massan keskuudessa.

Asiallisesti manufaktuurilaitoksen johtaja on vain viimeinen nivel järjestysrenkaiston varsin pitkässä ketjussa. Muut järjestäjät ovat häneen nähden alistettuja ja puolestaan järjestettävänä hänen vastakohtansa. ...Mutta koska heidän osuutensa eroaa ylimmän johtajan osuudesta, koska se rajoittuu teknilliseen työhön, jollaisesta ylin johtaja on »vapautunut», heidän »henkinen» luonteensa hämäytyy ja heidän toimintansa arvostetaan

»materian» toiminnaksi...

[21—22]... Porvarillinen järjestelmä on yleensä kaksikasvoinen Janus... Totta kyllä dualismin päättävän muotoilun tapaamme ainoastaan kartesianismissa — järjestelmässä, joka luotiin juuri uuden taloudellisen aikakauden sarastaessa; tosin seuraavat filosofiset järjestelmät spinozalaisesta alkaen julistavat jumalan ja maailman, hengen ja ruumiin kartesianolaisen vastakkainasettelun ristiriitaiseksi. ...Porvarillisen filosofian materialistiset ja positiiviset järjestelmät eivät vuorostaan ole osoituksena

dualistisen näkökannan voittamisesta. Ero porvarillisen metafysiikan ja porvarillisen »positiivisen maailmankatsomuksen» välillä ei ole niin suuri kuin ensi katsannolta näyttäisi. ...Materialismin hyökkäys ei ole tähdätty metafysiikan esittämää perusedellytystä vastaan: materialismi ei vedä viivaa järjestävä tahto -käsitteen ylitse. Se esiintyy vain muilla nimillä: »henki» korvataan esimerkiksi »voimalla»...

ketkä?
Ks. s. 17

lorua!

NB

[22—23]... XVII vuosisadalla »kiihkomielisyytensä» päivinä Englannin porvaristo saarnasi oppia, jonka mukaisesti kaikki maailmassa selittää materiahiukkasten liikkeeksi, joka tapahtuu mekaanisen välttämättömyyden pakosta. Englannin porvaristo laski silloin suurkapitalistisen talouden perustaa... He esittivät koko maailman immanenttien lakien mukaisesti yhdistyvien materiahiukkasten organisaatioksi...

Tässä filosofian historian madalluksessa on kerrassaan unohdettu porvariston taistelu feodalismia vastaan.

ei tästä

[23—24]... Samantapaisilla traktaateilla täytti Ranskan porvaristo kirjamarkkinat XVIII vuosisadan toisella puoliskolla. ...Ja mitä on tuotantolaitosten sisäinen rakenne, me tiedämme: se on materian ja mekaanisten prosessien valtakunta. Tästä yleistys: ihminen on kone, luonto on kone...

...Materian liike määräytyy siitä itsestään, tarkemmin sanottuna sen omasta voimasta (Holbach). Järjestävä tahto taas on, kuten näette, aika lailla muuttunut, mutta sen olemassaolo todetaan ja tunnustetaan ehdottoman välttämättömäksi.

? ...Manufakturistit |eivät| esiintyneet vallankumouksellisina »sturm-und-drangereina»...

entä heidän taistelunsa pappishapattusta vastaan? Shuljatikov on vääristellyt historiaa!

III

KARTESIANISMI

[25]... Järjestettävät tarvitsevat järjestäjää...

[26]... Järjestävät välirenkaat — »yksilölliset sicut» voivat täyttää järjestäjänosansa ainoastaan jos on olemassa korkein järjestävä keskus. Vain viimeksi mainittu saattaa ne kosketukseen proletariatin — »materian» — kanssa järjestetyn kokonaisuuden, manufaktuuripajan puitteissa...

NB
millaista lorua!
proletariaatti =
materia

lorua

[27]... Descartesin käsitys ihmisestä ei ole mitään muuta kuin tietyn ajattelumuodon, »tosiseikkojen tietyn mieltämistavan, niiden tietyn sieluperäisen yhdistelytyypin» ulottamista laajemmalle. Olemme nähneet, että Descartesin järjestelmässä maailma on järjestetty manufaktuurilaitoksen malliin...

...Olemme tekemisissä älyllisen työn palvomisen kanssa...

[28]... Minä olen järjestäjä ja saatan sellaisena olla olemassa ainoastaan täyttämällä järjestely-eikä toimeenpanotehtäviä: sitä merkitsee Descartesin väite luokkasuhteiden kielelle käännettynä...

...Tavanomainen, naiivi katsanto kuvittelee ulkomaailman sellaiseksi, millaiseksi se piiryy aistien prisman lävitse...

[29]... Käsitys työläisestä pelkkänä satulaseppänä tai pelkkänä verhoilijana antaa tilaa käsitteelle työläisestä yleensä. Ammatti ei enää muodosta työvoiman »olemusta»...

entä Platonin "ideat"

[31]... Descartes selittää, että aikaa ei ole pidettävä materian ominaisuutena: se on »ajattelun modus», ajattelun luoma sukukäsite...

[32—33] Filosofia on tästä lähtien pääoman uskollinen palvelija. ...Filosofisten arvojen uudesti-arviointi johtui järjestävissä huippukerroksissa ja järjestettävissä alakerroksissa tapahtuneista siirtymisistä. Uudet järjestäjät ja uudet järjestettävät — uudet käsitykset jumalasta ja sielusta, uudet käsitykset materiasta...

IV

SPINOZA

[37]... Sielun ja ruumiin kaikkalainen kanssakäyminen tapahtuu ainoastaan jumalan kautta. Järjestävien välirenkaiden kaikkalainen kanssakäyminen järjestettävän massan kanssa tapahtuu ainoastaan ylimmän järjestäjän luvalla! ...

...Materian liike ja sielun toiminta ovat vain saman prosessin kaksi eri puolta. Sielun ja materian välillä ei voi olla puhuttakaan minkäänlaisesta vuorovaikutuksesta.

[41]... Kokemus, aistihavainto on hänen mielestään olioiden tiedostamisen välttämätön ehto...

[42]... Mutta... kun Spinoza kuoli, niin kuten tunnettua hänen jäännöksensä kuljettanutta ruumisvaunua saattoi suurella prameudella Hollannin porvariston fine fleur. Ja tutustuessamme lähemmin hänen tuttava- ja kirjeenvaihtajapiiriinsä tapaamme jälleen sekä hollantilaisen että yleismaailmallisen porvariston fine fleuria. ...Porvaristo kunnioitti Spinozaa bardinaan.

Spinozan maailmankäsitys oli voittoisan pääoman ylistyslaulu, pääoman, joka nielee ja keskittää kaiken. Yhtenäisen substanssin ulkopuolella ei ole olemista eikä olioita: suuren manufaktuurilaitoksen ulkopuolella ei voi olla olemassa tuottajia... ||||| t apsellista

V

LEIBNIZ

[45] Leibnizin jumala on mallikelpoisesti järjestetyn tuotantolaitoksen omistaja ja itse mallikelpoinen järjestäjä...

sanahelinää

VI

BERKELEY

- [51]... Englannin kapitalistisen porvariston Sturm und Drang -kautta vastasi Hobbesin materialismi.
- 1) Maaperä manufaktuuria varten on raivattu, manufaktuuritehtailijalle koittavat levollisemmat ajat: Hobbesin materialismin tilalle tulee Locken puolinainen järjestelmä. Manufaktuurin asemien jatkuva lujittuminen on edellytyksenä antimaterialistisille esiintymisille.
  - 2)
  - 3)

selitys sekin!
primitiivinen
materialismi
à la Loria

[56]... »Veto- ja poistovoiman tulee vaikuttaa työläisiin ilman mitään esteitä»: havaittavissa komplekseissa ei ole kerrassaan minkäänlaisia absoluuttisia aineksia. Kaikki on suhteellista.

entä kreikkalaisten relativismi

VII

HUME

onttoa ja epätarkkaa

Kaikki yhteen kasaan! idealismi ja skeptisismi, kaikki "vastaa" manufaktuuria! Yksinkertainen, kerrassaan yksinkertainen on tov. Shuljattikov.

[61]... Hänen sukulaisuutensa kaikkiin edellisissä luvuissa esiintyneisiin ajattelijoihin on eittämätön...

Filosofisen skeptisismän näkökanta, jolle Hume asettui, vastaa nimenomaisesti tuollaista käsitystä kapitalistisesta elimistöstä.

IX

FICHTE, SCHELLING, HEGEL

? entä

Fichte?

Fichtekö?

lorua

entä "liikkeen" käsite?

millaista

lorua

Fichte —
objektiivinen
idealisti!!!

[81]... Ilmaantuu niin sanotun objektiivisen idealismin järjestelmiä...

× [88]... objektiivisiä idealisteja...

[94]... Mutta tiedämmehän, että porvarillisen maailmankäsityksen kaikissa järjestelmissä »materialia» pidetään alistettuna alkutekijänä (jopa materialisteillakin, jotka, toistamme, toteavat sen alistetun aseman ottamalla käytäntöön »voiman» käsitteen)...

[98]... Fichten antiteettisestä metodista ja Schellingin potensoimisopista on yksi askel Hegelin dialektiikkaan. Ja sen johdosta, kaiken sen jälkeen, mitä tässä luvussa on sanottu antiteettisestä metodista, on tehtävä muutamia lisähuomautuksia. Dialektiikan »todellisen taustan» olemme jo selvittäneet.

Hegel vain perusteli täydellisemmin kahden muun objektiivisen idealistin hahmottelemaa teoriaa »vastakohtien» kautta tapahtuvasta kehityksestä...

[98—99]... Hegelin tekemä uudistus korostaa seuraavaa tosiasiaa »reaalisten» suhteiden alalta. Tehtävien ja osien differentioituminen manufaktuurissa saavuttaa enimmäisasteensa. On käynnissä kunkin erillisen toimeenpanevan ja kunkin erillisen järjestävän ryhmän kerrostuminen. Jollekin määrätyle ryhmälle kuuluneet tehtävät jakautuvat erilaisten vasta muodostuneiden ryhmien kesken. Jokainen ryhmä pirstoutuu ja nostaa keskuudestaan uusia ryhmiä. Ja manufaktuuri-ideologi huomioi kyseisen pirstoutumisprosessin tämän tai tuon »alkutekijän» sisäisen kehityksen prosessina...

millaista
lorua!

X

»MANUFAKTUURI»-FILOSOFIAN ELPYMINEN

[100]... Järkeisjohtoinen filosofia kadottaa luotonsa porvarillisessa yhteiskunnassa. Tosin tämä ei tapahdu heti. Mutta konekaan ei tehnyt heti aluevaltausta teollisuudessa...

#

millaista
lorua!

[101]... Millä on selitettävissä uusien ideologisten järjestelmien positiivinen luonne? yksinkertaisella vastakohtaisuuksien laillako, yksinker-

taisella pyrkimykselläkö »tehdä päinvaltaista» kuin eilispäivän »uskonkappale» edellytti?..

Yksilöllistetyt »kompleksit» — Jussi, Pekka, Jaakko katoavat. Niiden tilalle työpajoihin ilmaantuu työläinen yleensä. »Materia» saa takaisin siltä pakkolunastetut »ominaisuudet»...

[102]... Materia palautetaan entiseen arvoonsa. Porvarillinen yhteiskunta ottaa palvottavaksi uuden epäjumalan — »ympäristön»... Tosin tällöin muistetaan, että materia pysyy sentään materiaana, s.o. järjestettävänä massana, eikä sellaisena voi olla olemassa ilman »johtajaa». Ja materia luokse komennetaan järjestelyspesialistiksi »voima». Kirjoitetaan tutkielmia aiheesta Stoff und Kraft (»aine ja voima»)...

millaista
lorua!

millaista
lorua

[104] Uusimman tehdasorganisaation vertaaminen manufaktuuriin sisäiseen rakenteeseen sanelee jo a priori vastauksen: porvarillisen maailmankäsityksen uuden muunnoksen on toisinnettava manufaktuurikauden maailmankäsityksen oleelliset piirteet...

[106] Uuskantilaisuuden tilalle tuli »kääntymys» »esikantilaisen» ajattelun järjestelmiin.

XI

W. WUNDT

NB

[108] »...objektia ei koskaan voida erottaa mielteestä eikä miellettä objektista...»

[113]... Esitetyt järkeilyt luonnehtivat jo riittävän selvästi Wundtia filosofina, joka pitää tehtävänä taistella materialismia vastaan — tai muotitermiä käyttäeksemme »Überwindung des Materialismus», »materialismin voittamista» — julistautumatta tällöin sen koulukunnan puoltajaksi, jota pidetään materialismin perinteellisenä vastustajana...

[114]... Järjestävien välirenkaiden ja »ruumiillisen» työn edustajien, »alimpien toimeenpanijoiden» tuonkaltaisesta yhtäläistämisestä filosofian alalla puhuu nimenomaan pyrkimys luonnehtia »subjekti» ja »objekti», »psykyllinen» ja »fyysillinen» jonkinlaiseksi »jakamattoman» kokonaisuuden muodostavaksi, pyrkimys pelkistää mainittujen ilmiöiden välinen antiteesi tiedostusfiktioksi. Avenariuksen oppi alkuperuste-koordinaatiosta, Ernst Machin oppi psykyllisen suhteesta fyysilliseen, Wundtin oppi mielle-objekteista — kaikki ne ovat samantapaisia oppeja...

lorua

se on oikein,
mutta huonosti sanottu

ha ha!
eklektikko
ei ole totta

[116]... Wundtin monistisilla katsomuksilla ei voida kieltää olevan tähän saakka tiettyä johdonmukaisuutta. Häntä ei myöskään voida epäillä idealistisista sympatioista...

[118]... Juuri tuontapaisen harppauksen Wundt tekee esittäessään »mielle-objekteja» koskevan oppinsa perään mietteensä »psykofyysisestä parallelismista»...

[121]... »Attribuutit» muutetaan »riveiksi», mutta tämä uudistus on itse asiassa enemmän sanallista laatua...

[123]... Henkinen alkutekijä vahvistetaan ensisijaiseksi...

[123—124]... Kaikella ruumiillisella on ehdottomasti psyykillinen korrelaattinsa. Yksikään työläinen, suorittipa hän miten yksinkertaista tehtävää hyvänsä, ei voi valmistaa mitään tuotteita, ei löytää sovellutusta työvoimalleen eikä tulla toimeen olematta tietyn järjestäjän välittömän ja yksityiskohtaisen »johdon» alaisuudessa...

...Mutta psyykillinen rivi tarkoittaa »järjestäjiä», ja näiden »seuralaisuus» merkitsee »fyysilliselle riville» — se on työläisille — ainoastaan riippuvuutta...

[128]... Filosofian tulee siis Wundtin mielestä ylittää kokemuksen rajat, »täydentää» kokemusta. Filosofista erittelyä on jatkettava kunnes saamme ykseyden idean, joka käsittää molemmat toisistaan riippumattomat rivit. Lausuttuaan tuontapaisen ajatuksen Wundt kiiruhtaa kohta tekemään sille tärkeän varauksen: hän sanoo, että me voimme ajatella maailman ykseyden joko materiaaliseksi ykseydeksi tai henkiseksi ykseydeksi: kolmatta ratkaisua ongelmalle ei ole...

[129]... Yleisen ykseyden ideansa Wundt kieltäytyy nimittämästä substanssiksi. Hän määrittelee sen puhtaan järjen ideaksi, t.s. kantilaisessa hengessä. Kuten Kantin jumala on korkeimman »muotoilevan», epäsubstantiaalisen alkutekijän idea, samoin Wundtin kaikki-ykseys on epäsubstantiaalisen kokonaisuuden idea, kokonaisuuden, jonka ansiosta kaikki ilmiöt saavat elämässä tarkoituksen, eittämättömän arvon. Tämän idean valossa häviää »tyhjä ja lohduton» maailmankatsomus, joka näkee ilmiöiden todellisen olemuksen niiden ulkoisessa järjestyksessä, niiden mekaanisessa yhteydessä. Sen asemesta me omaksumme kosmisesta mekanismista käsityksen, että se on henkisen toiminnan ja luomisen ulkokuori...

[130]... Wundt korostaa tällöin tehostetusti aktuaalisuuden ainesta. Yleisen ykseyden, »maailmanperustan» idean hän huipentaa yleisen tahdon ideaksi...

[131]... Emme ryhdy lähemmin erittelemään hänen ehdottamaansa muotoilua emmekä selvittämään hänen »voluntarismi»-teoriaansa...

...Kapitalistisen porvariston nykyisen etujoukon ideologit eivät siis voi puhua mistään »vakinaisista» järjestettävistä alkutekijöistä, vaan päinvastoin heidän täytyy luonnehtia ne joksikin korkeimmassa määrin muuttuvaksi, ikuisessa liiketilassa olevaksi...

✗ oikein

✗ ?

✗ ?

✗

✗

pötyä!
Entä
Schopenhauer?

XII

EMPIRIOKRITISISMI

epätarkkaa $\sqrt$ [133]... Wundtin harjoittamalla arvostelulla ei
 totta! ollut musertavaa voimaa, se iski kuviteltuun maa-
 oikein liin. Wundtin esiintyminen ja sitä seurannut vas-
 taus Avenariuksen oppilaiden * leiristä eivät mer-
 kinneet kahden eri luokan tai saman luokan kahden
 suuren ryhmittymän maailmankäsitysten yhteentör-
 mäystä. Mainitun filosofisen kilvoittelun yhteis-
 kunnallis-taloudellisena taustana oli tässä tapauk-
 sessa verraten vähäinen ero uusimpien kapitalistis-
 ten organisaatioiden etumaisten ja hiukan vähem-
 män etumaisten tyyppien välillä...

niin se on $\equiv$ [134]... Meidän on sanottava enemmänkin: empi-
 riokritisistinen filosofia on ymmärrettävä ennen
 niinköhän?? kaikkea mainitun idean apologiaksi. Funktionaalisen
riippuvuuden käsite on syysuhteellisen riippuvuuden
kieltämistä...

Tietysti, mutta
 siitä ei seuraa,
 että funktionaali-
 suus ei voi olla
 syysuhteen laji.

totta? || Avenarius teki tässä tapauksessa vain myönny-
 tyksen materialistiselle fraseologialle, sosiaalisesta
 asenteestaan johtuvan myönnytyksen. ...Vulgääriin
 || spiritualismiin verrattuina »parallelistien» katso-
 mukset saattoivat näyttää monista materialistisilla.
 Sama koskee myös empiriokritisismien katsomuksia.
 hm? Niiden lähentyminen materialismiin on varsin mah-
 dollista. ...Ja lukevan yleisön laajoissa kerroksissa
 valhetta! empiriokritisismia pidetään materialistisena koulu-
 kuntana. Ja jopa filosofian erikoistuntijatkin päätte-
 levät siitä väärin: itse uusimman filosofian patri-
 arkka, Wilhelm Wundt, on hänkin nimittänyt sitä
 miksi? »materialismiksi». Ja kaikista kiintoisinta on
 sitä et ole ymmärtänyt!
 aha! lopuksi, että sanoutuessaan irti materialismista

Sitten Willy,
 Petzoldt
 (kahdesti)
 Kleinpeter.

* Ensimmäisenä vastasi Carstanjen.

empiriokritisistit samaan aikaan käyttävät itse toisinaan sen terminologiaa ja toisinaan jopa alkavat osoittaa horjumisen merkkejä materialisminvastaisissa katsomuksissaan...

[137]... Sellainen on se tosiasiallinen tausta, mikä on vihjaissut empiriokritisismille ajatuksen inhimillisen tiedon luokittelusta »biologisen» luokitteluperiaatteen pohjalla. Mutta toistamme, että tuonkaltaisella »biologialla» ei ole mitään tekemistä materialismin kanssa...

[138—139]... Avenarius opettaa, että dualismi on abstrahoivan ajattelumme tietyn prosessin — »introjektion» — hedelmä...

Mutta »ulkoisen» ja »sisäisen» maailman antiteesi on mitä puhtain fiktio.

Tämän antiteesin analyysi on erittäin tärkeä, sen on johdettava monistisen maailmankatsomuksen perusteluun. Avenariuksen filosofisen järjestelmän kommentoijat korostavat tehostetusti tätä seikkaa. »Introjektion luvattomuuden osoittamisen kautta, lausuvat eräät heistä*, saavutetaan kaksi tavoitetta...»

[140] ...alistettu järjestäjä, mikäli asetetaan hänen absoluuttiselle näkökannalleen, s.o. mikäli häntä pidetään häntä ohjaavasta »tahdosta» riippumattomana järjestäjänä, näkee työläisissä niin ikään ainoastaan »olion» tai »kappaleen». Mutta ottakaamme toinen tapaus: alistettu järjestäjä on ylimmälle »tahdolle» ei ainoastaan järjestettävä vaan myös järjestävä... Nyt »subjektiksi» muutettuna entinen »objekti» »järjestää» materiaa: ihminen sisällyttää itseensä puun, mutta muunnetun puun, »mielikuvan» puusta...

[141—142] ...»inhimillisen kokemuksen täydellisyyden» todistaa myös Avenariuksen oppi alkuperuste-koordinaatiosta...

...Avenariuksella, kuten Wundtillakin, »rivit» osoittautuvat itse asiassa »yhteismitattomiksi». Ja materialistisen maailmankäsityksen asemesta, jota käsitystä voisi odottaa ottaen huomioon kategoriset lausunnot »kokemuksen täydellisyydestä», näyttämölle marssitetaan katsomuksia, jotka ovat todistuksena empiriokritisismiin idealistisista syn-
patioista...

Muuta idealististen rakennelmien tiellä Wundt ja Avenarius eroavat. »Filosofian järjestelmän» kirjoittaja osoittaa lukkarinrakkautta »kantilaisia» sävelmiä kohtaan. »Inhimillisen maailmankäsityksen» kirjoittaja ilmaisee katsomuksia, jotka lähentävät häntä Berkeleyyn aikoinaan edustamaan asenteeseen.

Kiiruhdamme esittämään varauksen. Emme suinkaan aio väittää, että Cloynen piispan teokset olisivat määränneet Avenariuksen näkökannan, että ne olisivat välittömästi vaikuttaneet jälkimmäiseen. Mutta molempien filosofien idealististen asenteiden

oi, epäilyttävää! Halpahintaisia selittelyjä ilman oleellisen erittelemistä!

totta!

* Rudolf Wlassak; lainaus Machin kirjassa »Aistimusten analyysi», s. 52

- yhdenkaltaisuus on eittämätön. Tästä yhdenkaltaisuudesta puhuu jo mainitsemamme oppi alkupe-
ruste-koordinaatiosta kokonaisuudessaan.
- totta!
Tässä on
Shuljatiko-
villa väärin-
käsitys.
- bien! *
- hm? hm?
- väärin-
käsitys
- NB
- väärin-
käsitys
ahal
- Berkeleylle ominaisella suoraviivaisuudella Avenarius esittää teesin: subjektin ulkopuolella ei ole objekteja. Jokaisen »olion» on välttämättä »oltava suhteessa» keskushermostoon, joka esittää toiminnallisen keskuksen osaa...
- [144]... Ylimmäinen »ohjaaja» ei esiinny sen paremmin kantilaisen järki-idean asussa, kantilaisen »muodon» asussa kuin wundtilaisen »yleisen ykseyden» asussakaan. Mutta se on kuitenkin olemassa, on kuitenkin tärkein aines filosofisessa järjestelmässä. Kaikkia ilmiöitä tarkastellaan nimenomaisesti sen näkökannalta. Sen »näkömätön» läsnäolo postuloidaan järjestävän alkutekijän tavattoman suurella arvostamisella, mikä tapahtuu järjestettäviä järjestäjiä koskevan käsityksen esittämisen rinnalla. Ja tässä Avenariuksen filosofisten järkeilyjen luomassa maailman yleiskuvassa astuu etutilalle juuri järjestävien tekijäin järjestävä luonne...
- Maailma on Avenariuksella keskushermostojen agglomeraatti. »Materia» on ehdottomasti ilman kaikkia »laatuja», niin »ensisijaisia» kuin »toissijaisiakin», joita on joskus pidetty sille erottamattomasti kuuluvina. Aivan kaiken materiassa määrittää »henki» eli »Puhtaan kokemuksen kritiikin» kirjoittajan sanontaa käyttääksemme keskushermosto...
- [145] »Puhtaan kokemuksen kritiikin» tekijä esittää idealismiin näkökannan Berkeleyyn tyyliin erittäin johdonmukaisesti...
- [146]... Machin oppi »minästä» loogisena symbolina...
- Avenariuksen tavoin Mach tuntee kaksi »riviä» — psyykillisen ja fyysillisen (kaksi alkutekijäin yhdistelmäajia). Kuten Avenariuksellakin nämä rivit ovat yhteismitattomia ja samalla ne ovat pelkkä ajattelumme fiktio. Esille tuodaan vuorottain monistinen ja dualistinen näkökanta; järjestävät välirenkaat luonnehditaan vuorottain järjestettäväksi ja järjestäväksi alkutekijäksi. Ja kuten Avenariuksellakin lopputuloksena on »järjestävän tahdon» diktatuurin julistaminen. Syntyy idealistinen maailmankuva: maailma on »aistimusten» kompleksi.

[147]... Machin vastaväitettä ei voida pitää onnistuneena. Hänen filosofisen järjestelmänsä keskeinen käsite, kuuluissa »aistimus» ei suinkaan ole sen paremmin järjestävän kuin ylimmäkään järjestävän alkutekijän kieltämistä... »Minä» käsityksen arvostelu aiheutuu Machilla alistettujen järjestäjien pitämisestä järjestettävänä »massana»...

vääriin
käsitys

pötyäl

[148—149]... Wundtin, Avenariuksen ja Machin järkeysjohtoisten rakennelmien ohella voisimme käydä erittelemään esimerkiksi uusimman länsieurooppalaisen filosofian sellaisten huomattujen edustajien kuin Renouvierin, Bradleyn tai Bergsonin katsomuksia.

NB

Filosofian alue on porvarillisen ideologian todellinen »Bastilji»... On otettava huomioon, että porvarilliset ideologit eivät puolestaan torku, vaan lujittavat asemiaan. He ovat tätä nykyä jopa varmoja siitä, että heidän asemansa ovat kerrassaan luoksepääsemättömät. Eräiden marxilaisuuden lipun alla esiintyvien kynäilijöiden »idealistiset» sympatiat luovat vuorostaan erittäin otollista maaperää tuonkaltaiselle varmuudelle...

X

SISÄLLYSLUETTELO

XI. Wundt. | Ostwald | ..... 107 | ei ole kirjassa |

Koko kirja on esimerkki materialismin tavattomasta madaltamisesta. Aikakausien, yhteiskuntamuodostumien, ideologiain konkreettisen erittelyn asemesta *pelkkää sanahelinää* ”järjestäjistä” ja naurettavuuteen saakka mielivaltaisia sekä typeryyteen saakka vääriä rinnastuksia.

Irvikuva materialismista *historiassa*.

Ja se on sääli, sillä on havaittavissa pyrkimystä materialismiin.

*Huomautukset kirjoitettu
aikaisintaan v. 1908*

*Julkaistu ensi kerran v. 1937
»Proletarshaja revoliutsija»
aikakauslehden 8. numerossa*

*Julkaistaan alkuperäiskappaleen
mukaan*

G. V. PLEHANOV. »N. G. TSHERNYSHEVSKI»

KUSTANTAMO »SHIPOVNIK». PIETARI 1910¹⁰⁰

JOHDANTO

NB *

[51]... Krimin sodan onneton lopputulos [52] pakotti hallituksen tekemään muutamia myönnytyksiä sivistyneelle yhteiskunnalle ja suorittamaan edes polttavimmat, jo ajat sitten välttämättömiksi käyneet uudistukset. Päiväjärjestykseen asetettiin kohta kysymys talonpoikien vapauttamisesta, joka koski mitä suoranaisimmalla tavalla kaikkien säätyjen etuja. Lieneekö tarpeen mainita, että Nikolai Gavrilovitsh ryhtyi innolla muokkaamaan tätä kysymystä? Hänen erinomaiset artikkelinsa talonpoikaisasiasta ovat peräisin vuosilta 1857—1858. Maaorjuuden hävittämisen kaudella vallinnut yhteiskunnallinen voima-
suhde on nykyisin jo varsin hyvin tunnettu. Siksi tulemme
puhumaan siitä ainoastaan ohimennen, vain sikäli kuin on

tarpeen sen tehtävän selvittämiseksi, minkä tässä asiassa otti täyttäkseen edistyksellinen journalistiikkamme, jonka kärjessä oli silloin N. G. Tshernyshevski. Kaikki tietävät tämän journalistiikan puolustaneen lämpimästi talonpoikien etuja. Tshernyshevski kirjoitti artikkelin toisensa jälkeen puolustaan niissä talonpoikien vapauttamista maapalstoinen ja väittäen, että talonpojille siirtyvien maiden lunastaminen ei voi aiheuttaa hallitukselle mitään vaikeuksia. Hän todisteli tätä väitöstä sekä yleisillä teoreettisilla näkökohdilla että mitä seikkaperäisimmillä havainnollisilla laskelmilla. »Millä tavalla maanlunastus saattaisi tosiaan käydä pulmalliseksi? Miten se voisi ylittää kansan kantokyvyn? Se on epätodennäköistä», hän kirjoitti artikkelissa »Onko maanlunastus pulma?». »Se on ristiriidassa kansantalouden peruskäsitteiden kanssa.

* Tässä ja muissa kohdin NB vinoin polkkiiviivauksin merkitsee sitä, että V. I. Lenin on tehnyt NB merkin sivun kulmaan ilmeisesti tarkoittaen koko sivua. Siksi tällaisissa tapauksissa julkaistaan k.o. sivun koko teksti. Toim.

Kansantaloustiede sanoo suoraan, että kaikki ne aineelliset pääomat, jotka tietty sukupolvi saa perinnöksi edeltäviltä sukupolvilta, eivät muodosta kovinkaan suurta arvomäärää verrattuna siihen arvojen massaan, minkä kyseisen sukupolven työ tuottaa. Esimerkiksi koko Ranskan kansalle kuuluva maa kaikkine rakennuksineen ja kaikkine niissä olevine kalustoineen, kaikkine laivoineen ja lasteineen, kaikkine karjoineen ja rahoineen sekä muine tälle maalle kuuluvine rikkauksineen nousee arvoltaan tuskin sataan miljardiin frangiin, kun taas Ranskan kansan työ tuottaa joka vuosi arvoja viidentoista miljaridin frangin tai enemmänkin edestä, s.o. Ranskan kansalta ei mene kuin seitsemän vuotta sellaisen arvopaljouden tuottamiseen, mikä vastaa koko Ranskaa sellaisena kuin se on Englannin kanaalin ja Pyreneitten välillä. Jos siis ranskalaisten pitäisi lunastaa joltakulta koko Ranska, he voisivat tehdä sen yhden [53] sukupolven aikana käyttämällä lunastukseen ainoastaan viidenneksen tuloistaan. Entä mistä meillä on kysymys? Pitäisikö meidän lunastaa koko Venäjä kaikkine rikkauksineen? Ei, ainoastaan maa. Ja koko Venäjänkö maa? Ei, lunastus koskee ainoastaan Euroopan-puoleisen Venäjän niitä kuvernementteja, joihin on juurtunut maaorjuus» j.n.e. * Osoitettuaan sitten, että lunastettavat maat muodostaisivat korkeintaan kuudenneksen Euroopan-puoleisen Venäjän alueesta, hän esittää lunastustoimitusta varten kokonaista kahdeksan suunnitelmaa. Hänen sanojensa mukaan hallitus voisi, hyväksymällä yhden kyseisistä suunnitelmista, lunastaa osuusmaat rasittamatta talonpoikia ja samalla suureksi eduksi valtion kassalle. Tshernyshevskin kaikkien suunnitelmien perustana oli ajatus »että on noudatettava mahdollisimman suurta kohtuullisuutta lunastussumman määrittelyssä». Tiedämme nyt, missä määrin hallituksemme piti silmällä talonpoikaiston etuja maaorjuutta hävitettäessä ja missä määrin se seurasi Tshernyshevskin kehoituksia kohtuullisuuteen lunastusmaksuja määriteltäessä. Pitäen talonpoikien vapautuksen yhteydessä herkeämättä silmällä valtion raha-asioita hallituksemme sen sijaan ajatteli hyvin vähän talonpoikien etuja. Lunastustoimitusta suorittaessa pidettiin silmämääränä yksinomaisesti valtionrahaston ja tilanherrojen etuja.

...[57] Tshernyshevski joutui käymään kovaa polemiikkia muistakin kuin taloudellisista kysymyksistä. Eivätkä hänen vastustajinaan olleet ainoastaan liberaalit taloustieteilijät. Kuta suuremman vaikutuksen »Sovremennikin»¹⁷¹ kerho sai Venäjän kirjallisuudessa, sitä enemmän hyökkäilyjä sateli mitä erilaisimmilta [58] tahoilta tätä kerhoa

Sotsial-Demokrat
n:o 1,
s. 152

* Teokset, IV osa, ss. 335—336. ¹⁷⁰

- NB // vastaan yleensä ja Tshernyshevskiä vastaan erikoi-
sesti. »Sovremennikin» avustajia pidettiin vaaralli-
sina miehinä, jotka ovat valmiit kumoamaan kaikki
surullisen kuuluisat »perusteet». Eräät »Belinskin
ystävät», jotka olivat aluksi katsoneet voivansa
kulkea Tshernyshevskin ja hänen hengenheimolais-
tensa rinnalla, hylkäsivät »Sovremennikin» »nihilis-
tien» äänenkannattajana ja alkoivat kirkua, että
Belinski ei olisi koskaan hyväksynyt sen ottamaa
suuntaa. Siten menetteli I. S. Turgenev *. Jopa
Herzenkin »Kolokolissaan»¹⁷² murahteli »pajat-
soille». Hän varoitteli heitä siitä, että »haaskates-
saan nauruaan paljastuskirjallisuuteen rakkaat pa-
jatsomme unohtavat, että tätä liukasta 'vihellys'-
tietä kulkien voidaan päätyä ei ainoastaan Bulga-
riiniin ja Gretshiin, vaan myös Stanislauksen ritari-
tähdän ansaitsemiseen». Herzen väitti, että »pajat-
sojen» ivaamassa »paljastuskirjallisuudessa» oli
erinomaisia teoksia. »Kuvitteletteko, että kaikki
Shtshedrinin kertomukset ja eräät muut voidaan
nyt heittää niin vain summamutikassa ja Oblo-
mov¹⁷³ kaulassa veteen? Olette liian tuhlaavaisia,
hyvät herrat!» ** Viittaus Shtshedriiniin oli varsin
epäonnistunut, koska Tshernyshevski osasi itsekin
hyvin arvostaa hänen tuotteitaan. Yleensä kaikesta
näky, että Herzenin liberaaliystävät, sellaiset kuin
NB // Kavelin, johtivat häntä harhaan. »Pajatsot» eli
»alavieheltäjät», kuten heitä Venäjällä nimitettiin,
eivät ivanneet paljastuksia, vaan niitä naiiveja ihmi-
siä, jotka eivät voineet eivätkä halunneet mennä
viattomia paljastuksia pitemmälle ja unohtivat
Krylovin eläintarinan »Kissa ja Kokki» *** ope-
tuksen.
Herzen joutui itse hyvin pian näkemään,
miten kehoja olivat poliittisessa mielessä ne libe-
raaliystävät, jotka penkoivat hänen suhteitaan
NB // Tshernyshevskiin. Joutuessaan tekemään pesäeron
K. D. Kavelinista hän ehkä itsekin sanoi mieles-
sään, että »sapekkaat» eivät olleetkaan aivan väi-
rässä. **** [59]

* Tshernyshevski kertoo, että Turgenev saattoi vielä jossain määrin sietää häntä, mutta sen sijaan ei lainkaan Dobroljubovia. »Te olette tavallinen käärme, mutta Dobroljubov on silmälasikäärme» — hän oli sanonut Tshernyshevskille. (Ks. jo lainattua kirjettä »Kiitollisuuden ilmaukseksi». Teokset, IX osa, s. 103.)

** Artikkelit »Very dangerous!», »Kolokol», n:o 44.

*** Artikkelista »Very dangerous» ja sen enemmän tai vähemmän arvoituksellista seurauksista ks. muun muassa hra Vetrinskin kirjaa »Herzen». Pietari 1908, s. 354.

**** Tämän pesäeron vaiheita voi seurata K. D. Kavelinin ja I. S. Turgenevin A. I. Herzenille lähettämistä kirjeistä; M. Dragomanov julkaisi ne Genèvessä v. 1892.

Hyvin kasvatetuissa liberaaleissa erikoista tyytymättömyyttä herättäneen »Svistokin» kirjoitukset eivät muuten suurimmalta osaltaan olleet lähtöisin N. G. Tshernyshevskin kynästä. Muiden töiden kuormittamana hän osallistui siihen ainoastaan silloin tällöin. Kirjallisen toimintansa viimeisinä vuosina hän kirjoitti säännöllisesti »Sovremennikin» jokaiseen niteeseen, ja useimmiten joka numerossa oli häneltä muutamia artikkeleja. Lehden eri osastojen kesken hänen kirjoituksensa jakautuivat tavalisesti seuraavasti: hän kirjoitti ensiksikin artikkelin jostain yleisteoreettisesta kysymyksestä, sitten laati poliittisen katsauksen, käsittelee muutamia uusia kirjoja ja lopuksi ikään kuin levoksi ja huviksi teki vielä poleemisia hyökkäilyjä vastustajiaan vastaan. Vuoden 1861 »Sovremennikissa» on erikoisen runsaasti hänen väittelykirjoituksiaan. Mainitulta vuodelta ovat peräisin hänen tunnetut »Poleemisia ihanouksia», »Kansallista tahdittomuutta» (Ivovilaista »Slovoa» vastaan), »Kansan tolkkutomuus» (aksakovilaista »Den» lehteä vastaan; tästä kirjoituksesta tulee puhe alempana) ja monet poleemiset kirjoitukset venäläisen ja ulkomaisen kirjallisuuden osastossa.

»Poleemisissa ihanouksissa» erikoisen mielenkiintoinen on nyt Tshernyshevskin näkemys omasta kirjallisesta toiminnastaan. Esitämme sen tässä. Tshernyshevski tietää mainiosti ottaneensa huomattavan paikan Venäjän kirjallisuudessa. Hänen vastustajansa pelkäävät häntä kovasti ja ajoin rupeavat jopa latelemaan hänelle kohteliaisuuksia. Kasvava kuuluisuus ei kuitenkaan vähääkään ilahduta häntä. Hän antaa liian vähän arvoa Venäjän kirjallisuudelle pitääkseen huomattavaa asemaansa siinä minään kunniana. Hän on »täysin välinpitämätön kirjallisen maineensa suhteen». Häntä kiinnostaa ainoastaan yksi kysymys: pystyykö hän säilyttämään ajatuksen ja tunteen tuoreuden siihen parempaan aikaan asti, jolloin kirjallisuudestamme tulee todella yhteiskunnalle hyödyllinen. »Tiedän, että kirjalliselle toiminnalle koittavat paremmat ajat, jolloin se tulee tuottamaan yhteiskunnalle todellista hyötyä, ja kenellä on voimia, hän tulee todella ansaitsemaan hyvän nimen. Ja siksi pä ajattelenkin: kykenenkö minä vielä sen ajan tullessa palvelemaan yhteiskuntaa kuten kuuluu? Sitä varten tarvitaan voimien ja vakaumuksen virkeyttä. Havaitsen kuitenkin alkavani jo kuulua 'arvossapidettyihin' kirjailijoihin, se on nuutuneisiin kirjailijoihin, jotka jäävät jälkeen yhteiskunnallisten tarpeiden liikunnasta. Se on katkeraa. Mutta mitä tehdä? Vuodet ottavat omansa. Kahdesti ei voi olla

NB

nuori. [60] Voin vain kadehtia niitä, jotka ovat minua nuorempia ja virkeämpiä...» *

[61] Sillä välin mieliala kohosi ainakin eräässä osassa venäläistä »yhteiskuntaa». Opiskeleva nuoriso oli levoton, syntyi salaisia vallankumouksellisia järjestöjä, jotka painattivat julistuksiaan ja ohjelmiaan ja odottivat talonpoikaiston kohta noussevan kapinaan. Tiedämme jo Tshernyshevskin täysin tunnustaneen »vakavien aikojen» koittamisen mahdollisuuden ¹⁷⁴ Venäjällä, ja tulemme vielä näkemään miten voimakkaasti yhteiskunnallisen mielialan nousu kuvastui hänen kirjallisessa toiminnassaan. Mutta oliko hänellä minkäänlaisia suhteita salaisiin yhdistyksiin? Tähän kysymykseen ei toistaiseksi voida varmasti vastata, ja kukapa tietää, saammeko milloinkaan tietoja sen ratkaisemiseksi. N. G. Tshernyshevskin oikeusjuttuun erinomaisesti perehtyneen hra M. Lemken mielestä »voidaan olettaa (kursivointi Lemken), että Tshernyshevski oli kirjoittanut 'julistuksen herraskartanoiden talonpojille', jonka laatimiseen oikeus katsoi hänen syyllistyneen». Hra M. Lemke vahvistaa tätä arveluaan viittaamalla kyseisen julistuksen kieliasuun ja sisältöön. Emme pidä noita viittauksia perustelemattomina. Mutta kiiruhdamme toistamaan hra Lemken kanssa, että »kaikki nämä ovat ainoastaan enemmän tai vähemmän todennäköisiä arveluita ja vain sellaisia» **. Verrattain perusteltuna pidämme myös sitä hra Lemken käsitystä, että kuulu lehtinen »Velikoruss» oli osittain Tshernyshevskin käten työtä. Hra Lemke esittää olettamuksensa vahvistukseksi Siperiassa muutamia vuosia yhdessä Tshernyshevskin kanssa asuneen hra Stahevitshin kirjoittamat sanat: »Huomasin Tshernyshevskin suhtautuvan ilmeisen myötätuntoisesti lehtisiin, joita epämääräisin väliajoin ilmestyi nimellä 'Velikoruss'; muistaakseni niitä ilmestyi kolme numeroa. Nikolai Gavrilovitshin puheita kuunnellessani panin toisinaan merkille, että niin ajatusten sisältö kuin niiden ilmaisutapakin [62] muistuttivat hyvin suuresti 'Velikoruss' lehtistä, ja päättelinkin itse mielessäni, että hän joko oli kyseisten perustuslaillisia uudistuksia vaatineiden lehtisten tekijä tai ainakin oli osallistunut niiden kirjoittamiseen» ***. Yhdymme täysin hra Stahevi-

NB

* Teokset, VIII osa, s. 231.

** M. K. Lemke. »N. G. Tshernyshevskin juttu». Byloje, 1906, n:o 4, s. 179.

*** M. K. Lemke. »Velikorussilaisten juttu». Byloje, 1906, n:o 7, s. 92.

Hra Stahevitshin kirjoitus julkaistiin lehdessä »Zakaspiiskoje Obozrenije», 1905, n:o 143.

tshiin: »Velikoruss» muistuttaa tosiaan kielellisesti ja sisällöllisesti suuressa määrin Tshernyshevskin yhteiskuntapoliittisia kirjoituksia. Ja jos Tshernyshevski tosiaan oli sen kirjoittaja, niin sillä luonnollisesti selittyikin, että »Velikoruss» oli muita kaltaisiaan tuon ajan »lehtisiä» paljon älykkäämpi ja tahdikkaampi.

Samaan aikaan kuin Venäjälle ilmaantui äärimäisyyspuolue, vallankumouksellinen liike kasvoi myös Puolassa. Oliko Tshernyshevski jonkinlaisissa asiallisissa suhteissa puolalaisiin vallankumouksellisiin, joita oli silloin runsaasti Pietarissa? Siitäkään ei ole minkäänlaisia viitteitä. Haluamatta lähteä arvailemaan rajoitumme Tshernyshevskin Puolan asiaa kohtaan tuntemaan yleisen myötätunnon selvittämisessä pelkästään niihin tietoihin, joita voidaan saada hänen teoksistaan, mutta sellaisiakaan tietoja ei ole paljon.

Tiedetään, että slavofiilit¹⁷⁵ suhtautuivat erittäin hyväksyvästi Galitsian rusiinien taisteluun puolalaisia vastaan. Tshernyshevski oli aina myötätuntoinen vähävenäläisille. Hän piti Belinskin kielteistä suhtautumista syntymässä olleeseen vähävenäläiseen kirjallisuuteen suurena virheenä. Vuoden 1861 »Sovremennikin» tammikuun vihkossa hän julkaisi erittäin myötätuntoisen kirjoituksen vähävenäläisten äänenkannattajan »Osnovan» ilmestymisen johdosta. Mutta Galitsian rusiinien taisteluun puolalaisia vastaan hän ei voinut suhtautua varauksettoman hyväksyvästi. Häntä ei miellyttänyt ensiksikään se, että rusiinit etsivät tukea Wienin hallitukselta. Häntä ei miellyttänyt myöskään papiston vaikuttava osuus Galitsian rusiinien liikkeessä. »Maallisista asioista olisi huolehdittava maallikkojen», hän kirjoitti. Sitä paitsi Tshernyshevskiä ei miellyttänyt kysymyksen asettaminen yksinomaan kansalliselta kannalta, sillä hän näki siinä ennen kaikkea taloudellisen kysymyksen. Kirjoituksessaan »Kansallista tahdittomuutta» (»Sovremennik», heinäkuu 1861), joka oli suunnattu Lvovissa ilmestynyttä »Slovoa» vastaan, Tshernyshevski [63] ruoski ankarasti kyseisen lehden liiallista kansalliskiihkoa. »Saattaa hyvinkin olla, että tarkastelemalla täsmällisemmin eläviä suhteita», hän kirjoitti, »lvovilainen 'Slovo' näkisi asian ytimenä kysymyksen, joka on kerrassaan vieras heimokysymykselle, nimittäin säätykysymyksen. Saattaa hyvinkin olla, että se näkisi kummallakin puolella sekä rusiineja että puolalaisia — eri heimoon kuuluvia mutta samanlaisessa yhteiskunnallisessa asemassa olevia ihmisiä. Emme

NB

Sotsial-Demokrat
n:o 1,
s. 157

oleta, että puolalainen talonpoika suhtautuisi vihamielisesti rusiinitalonpoikien räsittusten ja yleensä elinehtojen helpottamiseen. Emmekä oleta, että rusiiniheimoisten maanviljelijäin tunteet tässä asiassa suurestikaan eroaisivat puolalaisten maanviljelijäin vastaavista tunteista. Jollemme erehdy, niin Galitsian kysymyksen alkujuuri on sääty- eikä heimosuhteissa.»

Itävaltaan kuuluvien kansallisuuksien keskinäisen vihamielisyyden täytyi tuntua Tshernyshevskistä sitäkin tahdittomammalta, koska Wienin hallitus silloin kuten ennenkin hyötyi siitä suuresti. »Kun oikein ajattelee, niin ei ihmettelekään Itävallan keisarikunnan pitkäikäisyyttä», hän kirjoitti poliittisessa tilannekatsauksessaan »Sovremennikin» samassa vihkossa, missä julkaistiin artikkeli »Kansallista tahdittomuutta», »kuinka se voisikaan olla pysymättä pystyssä, kun sen rajojen sitomat kansallisuudet osoittavat näin mainiota poliittista tahdikkautta.» Itävallan saksalaiset, tshekit, kroaattit ja kuten näimme myös rusiinit vaikuttivat Tshernyshevskistä yhtäläisen »jäykkä-älyisiltä». Hän pelkäsi, että slaavilainen »jäykkä-älyisyys», jota saatiin kokea eritoten vv. 1848—1849, menisi jälleen hyvin pitkälle. Unkari kävi 60-luvun alussa sitkeää taistelua Wienin taantumuksellisia sentralisteja vastaan. Unkarilaisten tyytymättömyys saavutti sellaisen asteen, että yhteen aikaan heidän maassaan voitiin odottaa vallankumouksellista purkausta. Kirjoittajamme ilmaisi poliittisissa katsauksissaan useamman kerran pelkonsa, että vallankumouksellisen liikkeen puhjetessa Unkarissa Itävallan slaavilaisista saattoi taasen tulla taantumuksen kuuliaisista välikappaleita. Itävallan monien slaavilaisheimojen silloinen taktiikka saattoi vain lisätä tuonkaltaista pelkoa, sillä Itävallan slaavilaiset suvaisivat ylvästellä sillä häpeällisellä osuudella, jota he olivat esittäneet vuosien 1848—1849 tapahtumissa. Tuomiten ankarasti tuollaisen taktiikan Tshernyshevski todisteli, että heille olisi päinvastoin edullisempaa tukea Wienin hallituksen vihoilisia, joilta he voisivat saada hyvin oleellisia myönnytyksiä. Hän puhui siitä kosketellessaan kroaattien suhdetta unkarilaisiin, [64] ja hän toisti samia rusiineille. »Rusiineille vihamielinen säätypuolue», voimme lukea artikkelista »Kansallista tahdittomuutta», »on nyt valmis myönnytyksiin... Sitä lvovilaisen 'Slovon' sietäisikin ajatella; ehkäpä myönnytykset, joihin siitä vihollisilta näyttävät ihmiset ovat vilpittömästi valmiita, ehkäpä nuo myönnytykset ovatkin niin suuria, että ne kerras-

saan tyydyttäisivät rusiinitalonpojat, ja joka tapauksessa on epäilemätöntä, että nuo myönnytykset ovat paljon enemmän ja paljon tärkeämpää kuin kaikki se, mitä rusiinitalonpojat voivat saada itävaltalaisilta...»

Tähän saakka
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 158

[65]... Vielä mainittakoon, että »Prologi» romaanin¹⁷⁶ ensimmäisessä osassa kuvataan Volginin ystävyyssuhdetta Sokolovskiin (Sierakowskiin?). Volginia miellyttää Sokolovskin tinkimätön uskollisuus [66] vakaumuksilleen, itserakkaan pikkumaisuuden puuttuminen sekä itsehallinta yhdistyneenä todellisen agitaattorin tuliseen intoon. Volgin sanoo häntä todelliseksi ihmiseksi ja ajattelee, että liberaalimme voisivat oppia hänestä paljon. Se on kaikki hyvin kiinnostavaa*, mutta sekään ei missään määrin selvitä Tshernyshevskin käytännöllisiä suhteita Puolan asiaan.¹⁷⁷

NB

NB

Tshernyshevski oli silloin suunnilleen 34-vuotias. Hänen älylliset voimansa olivat täydessä kukoistuksessaan, ja kuka tietääkään, miten pitkälle hän olisi voinut päästä kehityksessään! Mutta hän ei saanut olla enää kauan vapaana. Hän oli äärimmäisyyspuolueen tunnettu johtaja, tavattoman vaikutusvaltainen materialismin ja sosialismin julistaja. Häntä pidettiin vallankumouksellisen nuorison »pääpukarina», häntä syytettiin sen kaikista mielenpurskauksista ja levottomuuksista. Kuten aina tuollaisissa tapauksissa kulkupuheet paisuttelivat asioita ja panivat Tshernyshevskin tilille sellaisiakin aikeita ja tekoja, joita hänellä ei ollut koskaan ollutkaan. »Prologin prologissa»¹⁷⁸ Tshernyshevski itse kuvailee niitä myötätuntoisen vapaamielisiä

idem
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
ss. 165—166

juoruja, joita Pietarissa kierteli Volginin (s.o. hänen itsensä) oletetuista suhteista venäläisten maanpakolaisten Lontoon kerhoon.¹⁷⁹ Nuo juorut lähtivät liikkeelle aivan mitättömistä aiheista, joilla ei ollut kerrassaan mitään tekemistä politiikan kanssa. Ja kuten kuuluu, asia ei rajoittunut juoruihin. »Suojelushenkilinen» lehdistö oli jo kauan harjoittanut Tshernyshevskiä koskevaa kirjallista ohranointia. Vuonna 1862 »Sovremennik» väliaikaisesti lakkautettiin. Sitten alkoi ilmaantua myös kanteluja, jotka eivät koskeneet kirjallisuutta.

* Volgin arvosti erityisesti Sokolovskin »h a r k i n t a k y k y ä», mikä ilmeni siinä, että hän yksin säilytti v. 1848 malttinsa Volyniassa hengenhelmolaistensa keskellä ja punnitsi kylmäverisesti aseellisen kapinan mahdollisuudet, jotka osoittautuivat melkein nollan arvoisiksi.

»H. K. M. erikoiskanslian Kolmannen Osaston päällikkö», sanotaan Tshernyshevskin syytekirjelmässä, »on saanut nimettömän kirjeen, missä hallitusta varoitetaan Tshernyshevskistä, 'tuosta nuorukaisten pääpukarista, viekkaasta sosialistista'; hän on itse sanonut, että häntä ei saada koskaan kiinni'; häntä nimitetään vahingolliseksi kiihottajaksi ja viranomaisia pyydetään pelastamaan tuollaiselta mieheltä; kaikki Tshernyshevskin entiset ystävät, vapaamieliset ihmiset, ovat loitonneet hänestä nähtyään hänen pyrkimyksensä teoissa eikä enää vain sanoissa. Jollette karkota Tshernyshevskiä, sanoo [67] kirjeen lähettäjä, tapahtuu pahoja, veri tulee vuotamaan; se raivotautinen villitsijäkopla on yltiöpäistä väkeä... Heidät ehkä lyödään, mutta miten paljon viatonta verta vuotakaan heidän tähtensä... Voronezhissa, Saratovissa, Tambovissa — kaikkialla on tuonkaltaisista sosiaalisista muodostuvia toimikuntia, kaikkialla he kiihottavat nuorisoa... Toimittakaa Tshernyshevski minne haluate, mutta riistäkää pikemmin häneltä toimintamahdollisuus... Vapauttakaa meidät Tshernyshevskistä yleisen rauhallisuuden vuoksi...»

[71]... Missä piili romaanin »Mitä on tehtävä?»¹⁸⁰ tavattoman menestyksen salaisuus? Samassa missä yleensä kirjallisten tuotteiden menestyksen salaisuus, siinä, että tämä romaani antoi elävän ja yleisesti ymmärrettävän vastauksen kysymyksiin, jotka askarruttivat voimakkaasti lukevan yleisön huomattavaa osaa. Siinä lausutut ajatukset eivät olleet sinänsä uusia; Tshernyshevski otti ne kokonaan länsieurooppalaisesta kirjallisuudesta. George Sand Ranskassa oli häntä paljon aikaisemmin julistanut miehen ja naisen vapaita sekä ennen kaikkea vilpittömiä rehellisiä rakkaussuhteita.* Lucretia Floriani ei rakkaudelle esittämiensä siveysvaatimusten puolesta eronnut mitenkään Vera Pavlovna Lopuhova-Kirsanovasta. Ja mitä tulee romaaniin »Jacques», niin olisi helppo [72] lainata siitä kokonainen sarja otteita, jotka osoittavat, että romaanissa »Mitä on tehtävä?» toistetaan useinkin miltei täydellisesti George Sandin vapaudentahtoisen ja uhrautuvaisen sankarin ajatukset ja mieli-

* Huomautettakoon muuten, että Goethen Wahlverwandschaften ovat myös sana sellaisten suhteiden puolesta. Tämän ymmärtävät hyvin eräät Saksan kirjallisuuden saksalaiset historioitsijat, jotka rohkenematta haukkua niin arvovaltaista kirjailijaa ja samanaikaisesti rohkenematta pikkuporvarillisen säädyllisyytensä tähden yhtyäkään häneen, lepertelevät tavallisesti jotain kerrassaan käsittämätöntä saksalaisen suurmiehen muka kummallisista paradokseista.

piteet*. Eikä tämántapaisten suhteiden vapautta ole julistanut yksistään George Sand. Niiden julistajia olivat tunnetusti myös Robert Owen ja Fourier, joilla oli ratkaiseva vaikutus Tshernyshevskin maailmankatsomukseen.** Ja kaikki nämä aatteet saivat meillä jo 40-luvulla lämmintä myötätuntoa. Belinski kannatti kirjoituksissaan moneen otteeseen innokkaasti rakkaussuhteiden vapautta ja vilpittömyyttä. Lukija muistaa tietenkin, miten katkerasti »vihainen Vissarion» moitti Pushkinin Tatjanaa siitä, että tämä — vaikka rakastikin Oneginia — ei »toiselle» annettuna seurannut sydämensä kutsua, vaan jatkoi avioelämäänsä vanhan miehen kanssa, jota ei rakastanut. »40-luvun» parhaimmisto noudatti suhteissaan naiseen samoja periaatteita kuin Lopuhov ja Kirsanov. Mutta ennen romaanin »Mitä on tehtävä?» ilmestymistä kyseisiä periaatteita kannatti vain kourallinen »valioita»; lukevan yleisön enemmistö ei niitä lainkaan käsittänyt. Ei edes Herzen rohjennut lausua niitä täydellisesti ja selvästi julki [73] romaanissaan »Kuka on syyppä?». A. Druzhinin ratkaisee tämän kysymyksen selvemmin novellissaan »Polenka Saks»***. Kyseinen novelli on kuitenkin liian väritön ja sen henkilöt, jotka kuuluvat niin sanottuun ylhäiseen, s.o. virka-

NB

21* * Tshernyshevski kirjoitti 26. maaliskuuta 1853 päiväkirjaansa seuraavan keskustelun, joka hänellä oli ollut morsiamensa kanssa: »Ajatteletteko todella, että pettäisin teitä?» — »En ajattele siten, en odota sitä, mutta olen harkinut sellaistaikin tapausta.» — »Mitä tekisitte silloin?» — Kerroin hänelle George Sandin Jacquesista. »Ampuisitteko tekin sitten itsenne?» — »Enpä luule» — ja sanoin yrittäväni hankkia hänelle George Sandin (hän ei ole lukenut sitä tai ei ainakaan muista sen perusajatusta)» (Teokset, X nidos, 2. osa, 3. osasto, s. 78). Katsomme sopivaksi mainita vielä erään kohdan Tshernyshevskin keskusteluista morsiamensa kanssa: »Hän sanoi toissa päivänä, millaisia nämä suhteet tulevat olemaan: meillä tulee olemaan omat puolemmet, ja teidän ei pidä tulla minun puolelleni ilman lupaa; haluaisin itsekin järjestää siten, ja ajattelen sitä ehkä vakavammin kuin hän; — hän nähtävästi ymmärtää vain sen, ettei halua minun kyllästyttävän häntä, mutta minä ymmärrän tällä sitä, että jokaisen miehen on yleensä oltava hyvin hienotunteinen aviosuhteissaan vaimoon» (sama, s. 82). Miltei kirjaimelleen samanlainen keskustelu on Vera Pavlovnalla ja Lopuhovilla romaanissa »Mitä on tehtävä?».

40 ** Tuskin tarvinnee muistuttaa, miten tarmokkaasti Robert Owen puhui tähän suuntaan. Mitä tulee Fourieriin, niin lainaamme tähän hänen seuraavat syvämieliset sanansa: »les coutumes en amour... ne sont que formes temporaires et variables, et non pas fond immuable» (Oeuvres complètes de Ch. Fourier, t. IV, p. 84).

41 *** »Sovremennik», 1847, n:o 12.

* Nämä V. I. Leninin kirjoittamat numerot vastaavat rivien järjestysnumeroita Plehanovin kirjan 72. sivulla. Toim.

NB

kuntaiseen ja tituloituun seurapiiriin, eivät olleet lainkaan kiinnostavia »raznotshinetsille»*, jotka

Nikolain aikaisen komennon kukistuttua muodostivat lukevan yleisön vasemmistolaisen siiven. Kun

»Mitä on tehtävä?» oli ilmestynyt, kaikki muuttui, kaikki kävi selväksi, ilmeiseksi ja määritetyksi. Ei ollut enää tilaa millekään epäilyksille. Ajattelevien ihmisten valittavaksi jäi: joko noudattaa Lopuhovin ja Kirsanovin periaatteita rakkaudessa tai taipua avioliiton pyhyyden edessä ja turvautua uuden tunteen ilmetessä salaisten rakkausseikkailujen vanhaan koeteltuun keinoon tai sitten kerrassaan tukahduttaa kaikki rakkauden tunteet *kuulumisen* vuoksi toiselle, jota ei enää rakasta. Ja valinta oli tehtävä täysin tietoisesti. Tshernyshevski selitti tämän kysymyksen siten, että rakkaussuhteissa aikaisemmin luonnollisena vallinnut harkitsemattomuus ja välittömyys kävivät kerrassaan mahdottomiksi. Tajunnan valvonta levittäytyi rakkauteen, tietoinen näkemys miehen ja naisen suhteista valtasi laajan yleisön. Ja se oli erityisen tärkeää meillä 60-luvun kaudella. Venäjän kokemat uudistukset mullistivat paitsi yhteiskunnallisia myös perhesuhteitamme. Valonsäteet tunkeutuivat sellaisiin sopukoihin, jotka olivat niihin asti olleet aivan pimennossa. Venäläisten oli pakko silmäistä itseään, selkein silmin tarkastella suhteitaan lähimmäisiinsä, yhteiskuntaan ja perheeseen. Perhe-, rakkaus- ja ystävyysuhteissa astui entistä enemmän etualalle uusi tekijä: *vakaumukset*, joita oli aikaisemmin ollut ainoastaan aniharvoilla »idealisteilla». Vakaumuseroavuudet muodostuivat aiheiksi aivan odottamattomille välirikoille. Jollekin nimekkäälle henkilölle »annettu» nainen saattoi useinkin kauhukseen havaita, että hänen laillinen »omistajansa» onkin valistumaton, lahjustenottaja ja päällystää kumarteleva makeilija. Aviomies, joka oli nauttinut ennen kaunottarena pitämänsä vaimon »omistamisesta», saattoi uusien aatteiden virran koskettamana yllätyksekseen ja usein jopa epätoivokseen havaita, että hänen kaunis leikkikalunsa ei ollut lainkaan kiinnostunut »uusista ihmisistä» eikä »uusista aatteista», vaan ainoastaan uusista hepeneistä ja tanssiaisista sekä vielä [74] miehensä virka-arvosta ja palkasta...

[75]... Vera Pavlovan unikuivissa esitetyistä Tshernyshevskin sosialistisista katsomuksista löy-

* — Venäjän yhteiskuntapiirien sivistyneitä edustajia, jotka eivät olleet lähtöisin aatelistosta, vaan pikkuporvaristosta, papistosta, kauppiaista tai talonpoikaistosta. *Toim.*

dämme piirteen, johon venäläiset sosialistit eivät valitettavasti ole näihin asti kiinnittäneet riittävää huomiota. Noissa unikuissa meitä viiehtää Tshernyshevskin täysin omaksuma tietoisuus, että sosialistinen järjestelmä voi pohjautua ainoastaan porvarillisella aikakaudella kehitettyjen teknillisten voimien laajaan soveltamiseen tuotantoon. Vera Pavlovnan unikuissa valtaiset työn armeijat harjoittavat tuotantoa yhdessä siirtyen Keski-Aasiasta Venäjälle, kuman ilmanalan maista viileisiin maihin. Kaikki tämä olisi tietysti voitu kuvitella myös Fourierin avulla, mutta Venäjän lukeva yleisö ei tiennyt sitä, kuten niin sanotun venäläisen sosialismin myöhempikin historia osoittaa. Sosialistista yhteiskuntaa koskevissa käsityksissään vallankumouksellisemme päätyivät useinkin kuvittelemaan sitä talonpoikaisyhteisöjen liitoksi, yhteisöjen, jotka muokkaavat peltojaan samalla aataminaikaisella aatralla, jolla he olivat tonkineet maata jo Vasili Tjomnyin (Sokean) aikoina. Mutta on itsestään selvää, että sellaista »socialismia» ei mitenkään voida tunnustaa socialismiksi. Proletariaatin vapautuminen voi tapahtua ainoastaan siten, että ihminen vapautuu »maan vallasta» ja yleensä luonnon vallasta. Ja tätä jälkimmäistä vapautusta varten ovat ehdottoman välttämättömiä ne [76] työn armeijat ja se nykyaikaisten tuotantovoimien laaja soveltaminen tuotantoon, mistä Tshernyshevski puhui Vera Pavlovnan unikuissa ja minkä me »käytännöllisyys»-pyrkimyksessämme olemme kerrassaan unohtaneet.

Tshernyshevski oli näkemässä, kun meillä syntyi

1

»uusien ihmisten» uusi tyyppi. Hän on hahmotellut tämän tyyppin Rahmetovin persoonassa. Tshernyshevski tervehti ilolla tämän uuden tyyppin ilmestymistä eikä voinut kieltäytyä nautinnosta piirtää vaikkapa epäselvästikin sen profiili. Samanaikaisesti hän ikäväkseen näki jo etukäteen, miten paljon tuskia ja kärsimyksiä onkaan koettava venäläisen vallankumousmiehen, jonka elämä on oleva täynnä ankaraa taistelua ja vaikeaa uhrautumista. Ja Rahmetovin hahmossa Tshernyshevski tuo etemme todellisen askeetin. Rahmetov suorastaan kiduttaa itseään. Asuntoemäntänsä lausuman mukaan Rahmetov on aivan »säälimätön itseään kohtaan». Hän päättää jopa kokeilla, voiko hän kestää kidutusta, ja siinä tarkoituksessa makaa koko yön huovalla, jonka lävitse on pistelty nauloja. Monet, muun

NB
vrt. Sotsial-
Demokrat-
tin I. nu-
meroa

1 — "vallan-
kumous-
miehen",
Sotsial-
Demokrat
(n:o 1,
s. 173)¹⁸¹

2 — ”venäläisessä vallankumousmiehessä”
 3 — ”tavan” (Sotsial-Demokrat n:o 1, s. 174)

muassa Pisarev, pitivät sitä pelkkänä hupsuutena. Myönnämme, että eräät yksityiset piirteet Rahmetovin luonteessa olisi voitu kuvata toisin. Mutta hänen luonteensa koko yleiskuva vastaa kuitenkin täysin todellisuutta: melkein jokaisessa huomatta-

2

vassa 60- ja 70-luvun sosialistissamme oli
 3
melkoinen annos rahmetovilaisuutta.

NB

Johdantomme päätteeksi sanomme, että Tshernyshevskin merkitys Venäjän kirjallisuudessa ei ole tähän mennessä saanut vielä sille kuuluvaa arvostusta. Niinpä V. G. Korolenkon muistelmia Tshernyshevskistä osoittaa miten huomosti häntä ymmärtävät meillä monet sellaisetkin, jotka suhtautuvat häneen varsin suopeasti. Tämä lahjakas ja älykäs kirjailija on kuvannut hänet jonkinlaiseksi »rationalistiseksi ekonomistiksi», joka uskoo samalla »järjestävän järjen voimaan Comten tapaan»*. Jos sanoilla »järjestävästä järjestä» on jotain sisältöä, niin ne merkitsevät, että Tshernyshevski tarkasteli yhteiskunnallisia ilmiöitä idealistisesta näkökulmasta kuten itse Comtekin. Mutta henkilöä, joka tarkastelee yhteiskunnallisia ilmiöitä idealismin näkökulmasta, ei voida nimittää ekonomistiksi siitä yksinkertaisesta syystä, että tätä nimitystä käytetään — vaikka ei tällöinkään aivan oikein — henkilöistä, jotka uskomatta [77] järjestävän järjen voimaan uskovat talouden järjestävään voimaan. Järjestävän järjen voimaan uskova »ekonomisti» muistuttaisi Moosexen kosmogoniaa kannattavaa darvinistia. Tämä ei kuitenkaan ole tärkeintä. Tärkeintä tässä on se, että hra Korolenko asettaa Tshernyshevskin »ekonomismin» vastakohtaksi »subjektivistiemme»¹⁸² sosiologiset katsomukset. »Lakattuamme olemasta 'rationalistisia ekonomisteja' mekään emme ole pysähtyneet paikoillemme. Kirjallinen suuntaus, jonka tärkein edustaja on N. K. Mihailovski, levitti puhtaasti taloudellisten kaavojen asemesta etemme luonteeltaan biologisten lakien ja rinnakkaisuusien kokonaisperspektiivin, kun taas taloudellisten etupyrkimysten leikille varattiin alistettu asema.»**

* Korolenko. »Edesmenneitä». S. 78.

** Sama, ss. 79—80.

Tosiaankaan »emme ole pysähtyneet paikoillemme!» Mihailovskin löytämä »luonteeltaan biologisten lakien ja rinnakkaisuuksien perspektiivi» oli tavaton takaa-askel verrattuna Tshernyshevskin yhteiskunnallisiin katsomuksiin. * N. K. Mihailovski oli P. L. Lavrovin oppilas, ja tämä puolestaan — kuten olemme osoittaneet kirjassa »Monistisen historiankäsitteiden kehityksestä» — oli yhteiskunnallisen kehityksen kulkua koskevilta katsomuksiltaan Bruno Bauerin seuraaja. Joka tahtoo päästä selville, miten N. G. Tshernyshevskin maailmankatsomus suhtautuu »subjektivistiemme» maailmankatsomukseen, hänen täytyy sen vuoksi ennen muuta koettaa päästä selville, miten Tshernyshevskin kannattama Feuerbachin filosofia suhtautuu Bruno Bauerin katsomuksiin. Ja se asia on selvä ja yksinkertainen: Feuerbach oli pitkästi edellä Bruno Bauerista.

Ensimmäisen Tshernyshevskiä käsittelevän, hänen kuolinsanomansa välittömän vaikutuksen alaisena kirjoittamamme ja tähän painokseen täydellisesti uudestimuoikkaamamme artikkelin mottona olivat seuraavat sanat hänen kirjeestään vaimolleen: »Meidän molempien elämä kuuluu historiaan, on menevä satoja vuosia mutta nimemme tulevat pysymään rakkaina ihmisille, ja niitä tullaan muistamaan kiitollisuudella silloinkin, kun ei enää tule olemaan niitä, jotka elivät kanssamme.» Tämä kirje on päivätty 5. lokakuuta 1862, s.o. aikana, jolloin sen kirjoittaja oli jo vangittuna.

NB

* Ei ole ihme, että Tshernyshevski samaisen hra Korolenkon todistaman mukaan suhtautui kerrassaan kieltäen mainittuihin »lakeihin ja rinnakkaisuuksiin».

ENSIMMÄINEN OSA
 N. G. TSHERNYSHEVSKIN
 FILOSOFISET, HISTORIALLISET JA KIRJALLISET
 KATSOMUKSET

ENSIMMÄINEN JAKSO
 N. G. TSHERNYSHEVSKIN FILOSOFISET KATSOMUKSET

Ensimmäinen luku
 TSHERNYSHEVSKI JA FEUERBACH

[8] [81]... Tämän teoksen ensimmäisessä painoksessa — sen ensimmäinen kirjoitus, jossa kosketeltiin muun muassa Tshernyshevskin filosofisia katsomuksia, oli kirjoitettu vuoden 18[9]9 lopulla — lausuimme vakaumuksen, että käsittelemämme tekijä oli filosofisilta katsomuksiltaan Feuerbachin seuraaja. Tämä vakaumuksemme nojautui luonnollisestikin ennen kaikkea filosofiaa enemmän tai vähemmän sivuavien Tshernyshevskin ajatusten vertailuun Feuerbachin ajatuksiin...

Kolmas luku
 POLEMIIKKI JURKEVITSHIA YNNÄ MUITA VASTAAN

...[101] Jurkevitch panee Tshernyshevskin tilille ajatuksen, että aineellisten ja sielullisten ilmiöiden välillä ei ole mitään eroa, ja kysyy voittoa ilme in, millä tavoin aistimukset syntyvät hermon liikunnan tuloksena. Se on vanhaa höpötystä, jolla on jo kauan kiusattu materialisteja ja josta ilmenee ainoastaan, että materialismia »arvostelemaan» pyrkivät henkilöt eivät tunne edes sen aakkosia. Tshernyshevski ei sano artikkelissaan missään, etteikö niin sanottujen [102] fyysillisten ja psyykillisten ilmiöiden välillä olisi mitään eroa. Päinvastoin hän tunnustaa varauksetta tämän eron; mutta hän ajattelee, että se ei lainkaan oikeuta panemaan sielullisia ilmiöitä erikoisen aineettoman tekijän tilille. Tunne me jo hänen huomautuksensa, jonka mukaisesti jokaisella esineellä on hyvin paljon erilaisia ominaisuuksia. Nyt selostamme sitä yksityiskohtaisemmin. »Esimerkiksi», Tshernyshevski sanoo, »puu kasvaa, palaa; me sanomme että sillä on kaksi ominaisuutta: kasvuvoima ja palavuus. Missä on noiden ominaisuuksien välinen yhtäläisyys? Ne ovat kerrassaan erilaisia; ei ole sel-

laista käsitettä, johon nuo molemmat ominaisuudet voitaisiin sisällyttää, paitsi yleiskäsitettä ominaisuus; eikä ole sellaista käsitettä, johon voitaisiin sisällyttää molemmat kyseisiä ominaisuuksia vastaavat ilmiösarjat, paitsi käsitettä ilmiö. Tai esimerkiksi jää on lujaa ja kiiltävää; mitä yhteistä on lujudella ja kiillolla? Looginen välimatka toisesta ominaisuudesta toiseen on mittaamattoman pitkä tai oikeammin sanoen niiden välillä ei ole mitään loogista välimatkaa, ei läheistä eikä kaukaista, sillä niiden välillä ei ole mitään loogista suhdetta. Tästä näemme, että kerrassaan erilaatuisten ominaisuuksien yhtyminen samassa esineessä on olioiden yleinen laki.» Sama koskee sitä ominaisuutta, jota me nimitämme aistimis- ja ajatuskyvyksi. Sen välimatka elollisen elimistön niin sanottuihin fyysillisiin ominaisuuksiin on mittaamattoman pitkä. Se ei

kuitenkaan estä sitä kuulumasta ominaisuutena samalle elimistölle, jolla on myös ulottuvuus ja liikuntakyky...

ei mittaamattoman (vaikka emme vielä tunne tuota "mittaa")

NB

[103]... Jo J. Priestley sanoi tutkielmissaan »Disquisitions», että olisi materialistisen opin hyvin suurta väärinkäyttöä ajatella, että aivovärähtelyt olisivat samaa kuin aistihavainto. Hän sanoi: »On helppo kuvitella värähtelyjä, joihin ei liity aistihavaintoa. Mutta oletamme (it is supposed), että aivoilla on värähtelykykynsä ohella myös havainto- eli tuntokyky; emme kerta kaikkiaan tiedä, miksi sillä ei voisi olla sellaista kykyä.» * Tämä onkin uuden ajan kaikkien etevimpien materialistien näkökanta mukaan luettuna tietysti myös Feuerbach ja Tshernyshevski. Materialistien vastustajien — johdonmukaisten ja epäjohdonmukaisten, tietoisten ja epätietoisten idealistien — tulisi tätä oppia arvostellessaan saada meidät ennen muuta vakuuttumaan siitä, että he tietävät tästä asiasta enemmän kuin Priestley, ja osoittaa meille, mitkä nimenomaiset perusteet estävät heitä tunnustamasta yhdessä Priestleyn kanssa, että aivoilla saattaa värähtelykyvyn lisäksi olla myös aistihavainnon vastaanottokyky. Tällaisia perusteita heillä epäilemättä on. Ne rajoittuvat kuitenkin siihen spiritualistiseen ennakkoluuloon, että materia sellaisenaan, s.o. ilman hengen elävöittävää vaikutusta, on kuollutta ja kykenemätöntä paitsi vaikutusten vastaanottoon jopa liikuntaankin. Vetoami-

* Disquisitions relating to Matter and Spirit. By Joseph Priestley. Vol. I. The second edition. Birmingham, MDCCLXXX, II, p. 121.

nen tuonkaltaisiin perusteluihin kiistassa materialisteja vastaan merkitsee selvää petitio principii, s.o. nojautumista sellaiseen väittämään, mikä juuri onkin todistettava. Materialismin vastustajat tuntevat tämän itsekkin enemmän tai vähemmän hämärästi. Sen tähden he tavallisesti tarkoin varovat nostamasta esille perusteluja, jotka estävät heitä tunnustamasta vaikutusten havaintokykyä erääksi materian ominaisuudeksi ja katsovat paremmaksi kumota sellaista, mitä yksikään huomattava materialisti ei ole sanonut ainakaan uudella ajalla, s.o. että havainto on samaa kuin liikunta *. Jätämme lukijan tehtäväksi langettaa arvio tuollaisesta arvostelusta, joka on meillä nykyisin muodissa enemmän kuin missään on milloinkaan ollut...

[105]... »On luonnollista», myöntää Tshernyshevski, »että kun puhumme kappaleiden olotilan erilaisuudesta kemiallisen prosessin aikana ja sellaisena aikana, jolloin ne eivät ole prosessissa, me puhumme ainoastaan määrällisestä erosta prosessin voimakkaan, nopean kulun ja sen hyvin hitaan, heikon kulun välillä. Itse asiassa jokaisessa kappaleessa on alituisesti käynnissä kemiallinen prosessi; esim. hirsi, vaikka sitä ei sytytetä eikä polteta pesässä, vaan se makaa rauhallisesti ja ikään kuin ilman mitään muutoksia talon seinässä, päätyy kuitenkin lopulta samaan, mihin johtaa sen palaminen: se lahoaa vähitellen ja siitä jää jäljelle myös vain tuhkaa (lahopölyä, josta jää entiselle paikalle ainoastaan tuhkan kivennäishiukkasia). Tämän prosessin tapahtuessa hyvin hitaasti ja heikosti, kuten on laita esimerkiksi seinähirren tavallisessa lahoamisessa, myös prosessissa olevalle kappaleelle ominaiset kvaliteetit ilmentyvät mikroskooppisen heikosti, niin että sitä ei tavallisessa elämässä voida lainkaan havaita. Esimerkiksi seinähirren hitaasti lahotessa syntyy myös lämpöä; mutta sama lämpömäärä, joka palaessa keskittyisi muutamien tuntien aikajaksoon, tässä tapauksessa venyy (mikäli niin voidaan sanoa) useiksi vuosikymmeniksi, niin että se ei saavuta mitään käytännöllisesti havaittavaa tulosta: kyseisen lämmön esiintyminen on käytännöllisesti katsoen mitätön. Se on yhtä kuin viininmaku kokonaisessa vesilammikossa, johon on tipautettu yksi pisara viiniä: tieteelliseltä kannalta tämä lammikko sisältää veden ja viinin sekoitusta; mutta käytännöllisesti katsoen siinä ei ole lainkaan viiniä.»

[106] Nämä mainiot rivit suovat mahdollisuuden ajatella, että Tshernyshevski ei tältäkään puolelta nähnyt mitään kuilua järjestyneen ja järjestymättömän materian välillä. Eläimen elimistö — erittäinkin eläintieteellisen portaikon korkeimmalla askelmalla seisovan eläimen, ihmisen, elimistö — ilmentää tietenkin meitä kiinnostavassa suhteessa sellaisia ominaisuuksia,

* Pidämme mahdollisena, että antiikin materialisteilla, esimerkiksi Demokritoksella ja Epikuroksella, saattoi olla tiettyä eneselvyyttä lässä suhteessa, vaikka se ei ole vielä läheskään todistettua; onhan muistettava, että noiden ajattelijain katsomukset ovat säilyneet meidän päiviimme epätäydellisinä

jotka ovat kerrassaan vieraita järjestymättömälle materiaalille. Mutta puun palamisprosessiakin säästävät monet ilmiöt, jotka eivät ole ominaisia sen hitaalle lahoamisprosessille. Näiden kahden prosessin välillä ei kuitenkaan ole olennaista eroa. Päinvastoin se on itse asiassa yhtä ja samaa prosessia; edellisessä tapauksessa se vain tapahtuu hyvin nopeasti, jälkimmäisessä taas tavattoman hitaasti. Sen tähden tässä prosessissa olevalle kappaleelle ominaiset kvaliteetit omaavat edellisessä tapauksessa isomman voiman ja jälkimmäisessä tapauksessa esiintyvät »mikroskooppisen heikosti, niin että sitä ei tavallisessa elämässä voida lainkaan havaita». Psykyllisiin ilmiöihin sovellettuna se merkitsee, että materiaalta ei järjestymättömässäkään muodossa puutu sitä perusuuntuista »aistimis»-kykyä, mikä tuottaa niin runsaasti »henkisiä» hedelmiä korkeimmilla eläimillä. Mutta järjestymättömässä materiassa tämä kyky on äärimmäisen heikko. Siksi se on tutkijalle kerrassaan tavoittamaton, ja me voimme, pelkäämättä lankeavamme mitenkään huomattavampaan virheeseen, pitää sitä nollan arvoisena. Ei kuitenkaan ole unohdettava, että tämä kyky on yleensä ominaista materiaalille ja ettei sitä sen vuoksi ole syytä pitää minään ihmeellisenä siellä, missä se ilmenee erityisen voimakkaana, kuten havaitsemme esimerkiksi korkeimmilla eläimillä yleensä ja ennen kaikkea ihmisellä. Lauseessaan tuollaisen ajatuksen — lehdistömme silloisille olouksille välttämättömällä varovaisuudella — Tshernyshevski tuli lähelle sellaisia materialisteja kuin La Mettrie ja Diderot, jotka puolestaan olivat tarpeettomista teologisista lisäkkeistä vapautetun spinozalaisuuden kannalla...

NB

[107]... Jurkevitch väitti myös, että määrällisten erojen muuttuminen laadullisiksi ei tapahdu itsessään objektissa, vaan objektin suhteessa aistivaan subjektiin. Se on kuitenkin hyvin karkea looginen virhe. Muuttuakseen suhteessaan aistivaan subjektiin objektin on sitä ennen muututtava

ei looginen,
 vaan gnoseo-
 looginen

itsessään.

Kun jäällä ei ole samoja ominaisuuksia kuin vesihöyryllä, niin se selittyy sillä, että vesihuikkasten keskinäiset suhteet eivät edellisessä tapauksessa ole lainkaan samanlaiset kuin jälkimmäisessä. Mutta riittääköön tästä asiasta...

Tiedetään, miten halveksuvasti Tshernyshevski suhtautui Jurkevitchin perusteluihin. Hän ei ryhtynyt — eikä sensuuriolojen vuoksi voinutkaan ryhtyä — erittelemään kyseisiä perusteluja, vaan julisti ne yksinkertaisesti vanhentuneiksi ja kaikkea vakuuttavuutta vailla oleviksi.

»Olen itse seminaarilainen», hän kirjoitti »Poolemissa ihanuoksissaan». »Tiedän kokemuksesta sen, millainen on Jurkevitchin tavoin kasvatettujen henkilöiden asema. Olen nähnyt samanlaisessa ase-

massa olevia ihmisiä. Siksi minun on vaikea ilkkua hänelle: se merkitsisi ilkkumista mahdottomuudelle saada käsiinsä kunnan kirjoja, ilkkumista täydelliselle avuttomuudelle saada kehittää itseään, ilkkumista kaikissa mahdollisissa suhteissa tavattoman tukalalle asemalle.

En tiedä, minkä ikäinen on hra Jurkevitch; jollei hän ole enää mikään nuori mies, hänestä on myöhäistä huolehtia. Mutta jos hän on vielä nuori, ehdotan mielihyvin hänelle pientä kirjavarastoa, joka on käytettävissäni.»

Hra Volynski pitää vieläkin tuota vastausta mitä suurimmassa [108] määrin epätydyttävänä. Hänestä tuntuu, että Tshernyshevski vastasi siten vain siksi, koska ei pystynyt kumoamaan perustelusti Jurkevitchia. Kuten saattaa havaita, samoin arvelivat myös eräät 60-luvun alkuvuosien lehtimiehet. Niinpä Dudyshkin »Otetshestvennyje Zapiski» palstoilla luetteli kohta kohdalta Jurkevitchin muka kumoamattomat perustelut ja kirjoitti Tshernyshevskin puoleen kääntyen:

»Tuntuu olevan selvää; puhe ei ole enää mistään muusta kuin teistä, ei filosofiasta eikä fysiologiasta yleensä, vaan siitä, että te ette tunne näitä tieteitä. Mitä tekemistä siinä on seminaarilaisfilosofiaa koskevalla ukkosenjohdattimella? Miksi pitää sekoittaa kerrassaan erilaisia asioita ja sanoa, että tiesitte tuon kaiken jo seminaarissa ja että muistatte sen nytkin ulkoa?»

Tähän Tshernyshevski vastasi, että Dudyshkinin perehtymättömyys seminaarilaisten vihkoihin esti tätä käsittämistä, mistä on kysymys. »Jos vaivautuisitte käymään lävitse nuo vihkot», hän jatkaa, »näkisitte, että kaikki puutteet, jotka hra Jurkevitch löytää minussa, kyseiset vihkot löytävät Aristote-

NB

leessa, Baconissa, Gassendissa, Lockessa j.n.e j.n.e.,
kaikissa filosofeissa, jotka eivät ole olleet idealis-
teja. Nämä moitteet eivät siis suinkaan koske mi-
nua yksityisenä kirjailijana; ne koskevat itse asiassa
teoriaa, jonka tunnetuksi tekeminen on mielestäni
hyödyllistä työtä. Jollette usko, silmäiskää hra
Jurkevitchin edustamaan suuntaan kuuluvaa 'Filo-
sofian sanastoa', jota julkaisee hra S. G., ja näette,
että siinä sanotaan samaa jokaisesta ei-idealistista:
että hän ei tunne muka psykologiaa, että luonnon-
tieteetkin ovat hänelle hepreaa, että hän muka hyl-
kää ihmisen sisäisen kokemuksen, että hän lankeaa
tomuun tosiseikkojen edessä, että hän sekoittaa
keskenään metafysiikan ja luonnontieteet, että hän
alentaa ihmistä j.n.e. j.n.e...

Neljäs luku

SIVEYSOPPI

[11]... Tshernyshevskin mielipiteessä järkevistä egoisista saattaa yleensä ottaen hyvin havaita kaikille »valistuskauksille» (Aufklärungsperioden) ominaisen pyrkimyksen etsiä järjestä tukea moraalille ja erillisen ihmisen enemmän tai vähemmän perusteellisesta laskelmallisuudesta selitystä hänen luonteelleen ja teoilleen. Toisinaan Tshernyshevskin ajatukset sekä Helvétiusen ja tämän hengenheimolaisten katsomukset tästä asiasta muistuttavat toisiaan kuin vesipisarot. Melkein yhtä suuresti ne muistuttavat muinaisen Kreikan valistuskauden tyyppillisen edustajan Sokrateen mietteitä tämän esiintyessä ystävyiden puolustajana ja todistellessa, että on edullista omistaa ystäviä, koska he voivat olla hyödyksi [12] onnettomuuden hetkellä. Tuollainen |järjellisyys-den äärimmäinen korostaminen | selittyy siitä, että valistajat eivät tavallisesti osanneet asettua kehityksen näkökannalle.*

NB

Me tiedämme, että Tshernyshevskin teorian mukaan ihminen ei ole luonnostaan hyvä eikä paha, vaan tulee hyväksi tai pahaksi olosuhteiden mukaan.** Jos myöntäisimme ihmisen menettelyn johtuvan aina laskelmoinnista, niin meidän olisi muotoiltava toisin Tshernyshevskin ajatus ihmisen perusluonnosta: meidän olisi sanottava, että ihminen ei ole luonnostaan hyvä eikä paha, vaan ainoastaan laskelmoiva, ja tämä ominaisuus saavuttaa suuremman tai pienemmän voiman olosuhteista riippuen. Muuta tuonkaltainen muotoilu tuskin miellyttäisi käsittelemäämme kirjoittajaa.

Mitä on hyvä ja mitä on paha hänen teoriansa mukaan? Tähän kysymykseen vastaa sama, kuten lukija saattaa havaita, varsin sisällökäs kirjoitus »Antropologinen periaate filosofiassa». Siinä Tshernyshevski kirjoittaa: »Yksityinen ihminen sanoo hyväksi teoiksi toisten ihmisten sellaisia tekoja, jotka ovat hänelle hyödyksi; yhteiskunnan mielestä hyvää on se, mikä on hyödyksi koko yhteiskunnalle tai sen jäsenten enemmistölle; vihdoin

* Yksityiskohtaisemmin tätä asiaa ks. kirjastamme: »Belträge zur Geschichte des Materialismus — Holbach, Helvétius und Karl Marx». Stuttgart, 1896.

** Ei muutoin ole pahitteeksi huomauttaa, että kirjoittajamme on esittänyt aikaisemmin toisenlaisen katsomuksen ihmisen perusluonnosta. Sen mukaan on »olento, joka on luonnostaan taipuvainen kunnioittamaan ja rakastamaan totuutta ja hyvää sekä inhoamaan kaikkea pahaa, olento, joka saattaa rikkoo hyvyiden ja totuuden lakeja ainoastaan tietämättömyyden, erehdyksen tai sellaisten seikkojen vaikutuksesta, jotka ovat voimakkaampia kuin hänen luonteensa ja järkensä, mutta hän ei voi koskaan vapaaehtoisesti ja vapaasti asettaa pahaa hyvän edelle» (ks. artikkella, joka koskee Shchedrinin teosta »Kuvauksia maaseudulta», Sovremennik, 1857, n:o 6, julkaistu »Kootujen teosten» III osassa. Lainatut rivit ovat mainitun osan ss. 221—222). Se on lähempänä Sokratesta kuin nykyistä kehitysoppia.

ihmiset yleensä kansallisuus- ja säätyeroista riippumatta sanovat hyväksi sitä, mikä on hyödyksi ihmiselle yleensä.» Useasti sattuu, että eri kansakuntien ja säätyjen edut ovat vastakkaisia toisilleen tai yleisinhimillisille eduille; yhtä useasti sattuu, että yhden säädyn edut ovat vastakkaisia koko kansakunnan eduille. Miten tässä tapauksessa on ratkaistava, mikä on hyvä ja mikä paha?

II JAKSO

N. G. TSHERNYSHEVSKIN HISTORIALLISET KATSOMUKSET

Toinen luku

MATERIALISMIN ILMENEMINEN TSHERNYSHEVSKIN HISTORIALLISSA KATSOMUKSISSA

[159]... Tshernyshevski sovelsi Feuerbachin katsomuksia estetiikkaan ja kuten jäljempänä näemme hän saavutti siinä määrättyssä mielessä varsin mainioita tuloksia. Mutta hänen johtopäätöksensä eivät olleet tässäkään täysin tyydyttäviä, sillä kerrassaan oikea käsitys ihmiskunnan esteettisestä kehityksestä edellyttää yleisen historiankäsitteksen alustavaa kehittelyä. Mitä tulee tähän yleiseen historiankäsitteeseen, niin Tshernyshevskin onnistui ottaa sen kehittelyn suuntaan ainoastaan muutamia askelia — tosin aivan oikeita. Esimerkiksi tuollaisista askelista kelpaavat juuri esittämämme [160] pitkät otteet hänen teoksistaan...

Kolmas luku

IDEALISMIN ILMENEMINEN TSHERNYSHEVSKIN HISTORIALLISSA KATSOMUKSISSA

V. P. Botkinin tunnettua kirjaa »Kirjeitä Espanjasta» käsittelevästä Tshernyshevskin artikkelista (Sovremennik, 1857, 2. vihko) saamme lukea seuraavaa:

»Kansan jakautuminen vihamielisiin kasteihin on usein eräs sen tulevaisuudenehtojen parantumisen suurimpia esteitä. Espanjassa ei ole tätä turmiollista jakautumista, siellä ei ole sovittamatonta vihaa säätyjen välillä, joista kukin olisi valmis uhraamaan kalleimmatkin historialliset saavutukset vain vahingoittaakseen toista säätyä; Espanjassa koko kansakunta tuntee itsensä yhdeksi kokonaisuudeksi. Tämä erikoinisuus on niin harvinainen Länsi-Euroopan kansojen keskuudessa, että se ansaitsee mitä suurinta huomiota ja voidaan jo sinänsä katsoa maan onnellisen tulevaisuuden takeeksi.»*

Tämä ei ole lapsus, sillä samassa artikkelissaan muutamia sivuja jäljempänä Tshernyshevski sanoo: »Sivistyskansojen enemmistöön verrattuna Espanjan kansalla on kiistaton etu eräessä tavattoman tärkeässä suhteessa: Espanjan [161] säätyjä ei erota toisistaan syvälle

* Teokset, III osa, s. 38

juurtunut viha eivätkä oleelliset etuvastakohdat; ne eivät muodosta toisilleen vihamielisiä kasteja, kuten saatamme havaita monissa muissa länsieurooppalaisissa maissa; päinvastoin, Espanjassa kaikki säädetyt voivat yksissä tuumin pyrkiä samaan päämäärään...» *

[163]... Utopistisocialistit katselivat aikansa yhteiskunnan koko tulevaa kohtaloa idealistiselta kannalta. He olivat varmoja siitä, että tuon yhteiskunnan kohtalon tulisi ratkaisemaan »mielipide», s.o. sen jäsenen asenne tämän tai tuon reformaattorin ehdottamaan yhteiskunnalliseen uudistussuunnitelmaan. He eivät kysyneet itseltään, mistä johtuu, että asianomaisessa yhteiskunnassa ovat vallitsevina juuri ne eivätkä toisenlaiset katsomukset. Siksi heillä ei myöskään ollut halua muokata pitemmälle niitä materialistisen historianselityksen aineksia, joita heidän opeissaan oli epäilemättä suuressa määrässä. Päinvastoin he olivat taipuvaisia tarkastelemaan idealistiselta kannalta myös ihmiskunnan mennyttä historiaa. Siitä johtuu, että heidän järkeilyissään, jotka koskevat tätä historiaa, tavataan hyvin usein mitä selvimpiä ja näköjään mitä ilmeisimpiä ristiriitoja: näköjään aivan materialistisessa mielessä tulkitut tosiasiat saavat yhtäkkiä kerrassaan idealistisen selityksen; ja päinvastoin — idealistisiin selityksiin tuppautuu tuon tuosta täysin materialistisia kohtia. Tämä epävakaisuus, tämä nykyiselle lukijalle havaittava mutta tekijälle huomaamaton alituinen hyppelehtiminen materialismista idealismiin ja idealismista materialismiin tuntuu myös Tshernyshevskin historiallisissa mietteissä; tässä suhteessa hän muistuttaa hyvin paljon länsimaiden suuria utopisteja. Samoin kuin he, toistamme tämän, hän kallistuu viime kädessä idealismiin.

Se näkyy hyvin Tshernyshevskin mielenkiintoisesta kirjoituksesta »Rooman kukistumisen syistä (Montesquieun jäljittelyä)», joka painettiin v. 1861 »Sovremennikissa» (5. vihko). Siinä hän vastustaa tarmokkaasti sitä hyvin laajalle levinnyttä mielipidettä, että Länsi- [164] Rooman valtakunnan tuhoutuminen oli seurausta sen sisäisestä kyvyttömyydestä kehittyä eteenpäin, samaan aikaan kun sen olemassaolon lopettaneet barbaarit toivat tullessaan usia edistyksen siemeniä...

Tässä ei ole puhuttakaan Rooman sisäisistä sosiaalisista suhteista, jotka aiheuttivat sen heikkouden ja jotka jo samainen Guizot osoitti kirjansa »Essais sur l'histoire de France» ensimmäisessä artikkelissa, eikä niistä yhteiselon muodoista, jotka määräisivät germaanisten barbaarien voiman Länsi-Rooman valtakunnan kukistumisen kaudella. Tshernyshevski on unohtanut jopa Pliniuksen kuuluisat sanat, joita hän oli itse lainannut toisessa yhteydessä: latifundia perdidere Italiam (latifundiumit tuhosivat Italian). Hänen »edistyksen kaavassaan» — kuten meillä on nyttemmin alettu sanoa — [165] ei osoitaudu olevan tilaa kyseisen maan sisäisille suhteille. Koko asia pelkistetään älylliseen kehitykseen. Tshernyshevski lausuu päättävästi, että edistys nojautuu älylliseen kehitykseen ja että »sen peruspuolena onkin suoraan naisesti tietouden menestys ja kehitys». Hänen päähänsäkään ei juolahda, että »tietouden menestys ja kehitys» saattavat riippua yhteiskunnallisista suhteista, jotka toisissa tapauksissa edistävät tuota menestystä ja tuota kehitystä, mutta toisissa tapauksissa häiritsevät sitä. Hän esittää sosiaaliset suhteet tiettyjen mielipiteiden levinneisyyden yksinkertaiseksi seuraukseksi. Me juuri luimme tämän: »muokkautuu

* Teokset, III osa. s. 44.

historiallinen tietous; se vähentää ihmisten yhteiskunnallisen elämän järjestämistä häiritseviä vääriä käsityksiä, ja tuo elämä alkaa järjestyä entistä menestyksellisemmin». Tämä eroaa suuresti siitä, mitä Tshernyshevski sanoi kirjoittaessaan Roscherin teoksesta. Siellä hänen ajatuksenjuokustaan seurasi, että on mahdotonta ja naurettavaakin pääteellä tiedemiehistä kuten koulupojista: ettei tämä muka tuntenut sitä ja sitä tiedettä ja muodosti sen vuoksi itselleen virheellisen katsomuksen. Siellä hänen mukaan kysymys ei ole asianomaisen tiedemiehen tietouden määrästä, vaan siitä, millaiset ovat hänen edustamansa ryhmän etupyrkimykset. Sanalla sanoen, siellä hänen ajatuksensa mukaan seurasi, että yhteiskunnalliset edut määräävät yhteiskunnalliset katsomukset, yhteiskunnallinen elämä yhteiskunnallisen ajattelun. Nyt ilmeneekin, että asia on päinvastoin. Nyt ilmenee, että yhteiskunnallisen elämän määrää yhteiskunnallinen ajattelu ja että jos yhteiskuntarakenteessa on tiettyjä puutteita, niin se johtuu siitä, että yhteiskunta on koulupojan tavoin huonosti ja vähän lukenut läksyjään ja sen tähden muodostanut itselleen virheellisiä käsityksiä. Hämmästyttävämpää ristiriitaa on mahdoton kuvitella...

[170]... Herzenin mielipide Venäjän suhteesta »vanhaan maailmaan» muodostui slavofiilien voimakkaan vaikutuksen alaisena ja oli virheellinen. Mutta virheelliseen katsomukseen voidaan päätyä vaikka noudatetaan jotakuinkin oikeaa menetelmää, aivan samoin kuin oikea katse voi syntyä vaikka käytetäänkin enemmän tai vähemmän virheellistä menetelmää. Siksi sallittaneen kysyä, miten se menetelmä, jonka avulla Herzen kehitti virheellisen katsomuksensa, suhtautuu siihen menetelmään, joka johdatti Tshernyshevskin kyseisen katsomuksen ansaittuun kieltämiseen ja ivaamiseen...

Viides luku

TSHERNYSHEVSKI JA MARX

[188]...Meille voidaan muistuttaa, että — kuten itse huomautimme — käsittelemämme Tshernyshevskin kirja-arvostelut ilmestyivät vasta sen jälkeen, kun Marxin ja Engelsin historialliset katsomukset olivat jo muovautuneet johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Emme unohtakaan sitä. Mutta arvelemme, että asiaa ei ratkaista tässä tapauksessa pelkillä kronologisilla todistuksilla. Lassallen pääteokset ilmestyivät nekin vasta sen jälkeen, kun Marxin ja Engelsin historialliset katsomukset olivat saaneet johdonmukaisen asun, mutta kuitenkin kyseiset teokset kuuluvat aatteelliselta sisällöltään niin ikään ajanjaksoon, jolloin siirryttiin historiallisesta idealismista historialliseen materialismiin. Kysymys ei ole siitä, milloin jokin teos ilmestyi, vaan siitä, millainen oli sen sisältö.

Jos kerran edeltäneinä historiallisina kausina tiedon kehityksen määräsi taloudellisten suhteiden rakenne, niin meidän aikakauteemme siirtyessään Tshernyshevskin olisi pitänyt kysyä itseltään, mitkä tämän aikakauden taloudelliset erikoisuudet ovat johtaneet sosiaalisen totuuden oivaltamiseen ja turvanneet sen tulevan toteutumisen elä-

mässä. Mutta tämän kysymyksen asettamiseksi olisi pitänyt tehdä päättävä pesäero idealismista ja asettua molemmiin jaloin materialistisen historianselityksen maaperälle. Emme käy toistamaan, että Tshernyshevskillä oli vielä pitkä matka pesäeroon idealismista ja että hänen käsityksensä yhteiskunnallisen kehityksen tulevasta kulta oli kerrassaan idealistinen. Pyydämme vain lukijaa panemaan merkille, että historiallinen idealismi pakotti Tshernyshevskin varaamaan tulevaisuudenkuvitelmissaan ensimmäisen tilan »eturivin» ihmisille — i n t e l l e k t u e l l e i l l e , kuten meillä nykyisin [189] sanotaan —, joiden tulee levittää joukkoihin lopultakin oivallettua yhteiskunnallista totuutta. Joukoille hän jättää eteenpäin menevän armeijan jälkeenjääneiden sotamiesten osuuden. Yksikään ymmärtävä materialisti ei tietenkään käy väittämään, että keskinkertainen »rahvaanmies» tietää jo ainoastaan sen tähden, että hän on rahvaanmies, s.o. »massaihminen», ainakin yhtä paljon kuin keskinkertainen »intellektuelli». Hän tietää luonnollisesti tätä vähemmän. Mutta kysymyksen ei ole »rahvaanmiehen» tiedoista, vaan hänen teoistaan. Ihmisten teot eivät aina määräydy heidän tiedoistaan, mutta määräytyvät aina ei ainoastaan tiedoista, vaan myös — ja pääasiallisesti — heidän asemastaan, jota heille ominaiset tiedot vain valottavat ja tekevät ymmärrettäväksi. Tässä on jälleen muistettava materialismin perusteesiä yleensä ja materialistisen historianselityksen perusteesiä erityisesti: ei tajunta määrää olemista, vaan olemisen tajunnan. »Älymystöstä» peräisin olevan ihmisen »tajunta» on kehittyneempi kuin »massaihminen» tajunta. Mutta massaihminen »oleminen» sanelee hänelle paljon määrätymmän toimintatavan kuin se, minkä intellektuellille sanelee hänen yhteiskunnallinen asemansa. Sen vuoksi materialistinen historianselitys suo ainoastaan tietystä ja hyvin rajoitetussa mielessä mahdollisuuden puhua »massaihminen» jäämisestä jälkeen älymystöihmiseen verrattuna: tietystä mielessä »rahvaanmies» jää eittämättä jälkeen »intellektuellista», mutta toisessa mielessä hän eittämättä ohittaa tämän. Ja juuri koska näin on, materialistisen historianselityksen kannattaja — lainkaan toistamatta mustasotnialaisen ja syndikalistisen leirin typeriä hyökkäilyjä älymystöä vastaan — ei koskaan suostu suomaan älymystölle sitä historian demiuurigin osaa, jonka idealistit sille tavallisesti antavat. Aristokratismia on erilaatuista. Historiallinen idealismi tekee »tiedon aristokratismia» syntiä.

Se, mikä Tshernyshevskin historiallisissa katsomuksissa oli Feuerbachin materialismin keskeneräisyyden aiheuttamaa puutteellisuutta, muodostui myöhemmin perustaksi subjektivismillemme, jolla ei ole mitään yhteistä materialismin kanssa ja joka nousee päättävästi sitä

NB

NB

NB

vastaan ei ainoastaan historian vaan myös filosofian alalla. Subjektivistit kehuiivat olevansa 60-luvun parhaiden perinteiden jatkajia. Itse asiassa he jatkoivat ainoastaan tälle kaudelle ominaisen maailmankatsomuksen heikkoja puolia [190]...

Kuudes luku

TSHERNYSHEVSKIN

VIIMEISET HISTORIALLISET TEOKSET

[199]... Jos Tshernyshevski olisi johdonmukaisesti kehitellyt tässä lausuttua ajatusta, niin hänen olisi täytynyt kerrassaan luopua siitä idealistisesta katsomuksesta, jonka hän ilmaisi jo tuntemasamme Rooman kukistumisen syitä koskevassa kirjoituksessa. Mutta asia onkin juuri siinä, että hän esittää tuonkaltaisia ajatuksia vain ohimennen eikä kehittle niitä pitemmälle. Niitä esittäessään hän ei näe lainkaan tarvetta kieltäytyä historiallisesta idealismista eikä tämä aiheudu kiintymyksestä idealismiin filosofisena teoriana. Kyseiseen teoriaan Tshernyshevski suhtautuu yleensä hyvin kielteisesti. Esittäessään idealistisen käsityksen historian kehityskulusta hän pitää itseään edelleen johdonmukaisena materialistina. Hän erehtyy. Mutta hänen virheensä juuret ovat Feuerbachin materialistisen järjestelmän eräässä pääpuutteessa. Marx huomautti erittäin osuvasti: »Feuerbach haluaa olla tekemisissä konkreettisten objektien kanssa, jotka todella eroavat pelkästään ajatuksissamme olevista objekteista. Mutta hän ei pääse niin pitkälle, että näkisi inhimillisen toiminnan esineellisenä toimintana. Juuri siksi hän 'Kristinuskon olemuksessa' pitää todella inhimillisenä toimintana ainoastaan teoreettista toimintaa...» * Opettajansa tavoin Tshernyshevskikin keskittää huomionsa miltei yksinomaisesti ihmiskunnan »teoreettiseen» toimintaan, mistä sekasta johtuen älyllinen kehitys muuttuikin hänen silmissään historiallisen liikunnan syvimmäksi syyksi.

Sama puute on Tshernyshevskiä käsittelevällä Plehanovin kirjalla

[205]... Tshernyshevskin ajatuksenjuoksusta seuraa, että pahe saa historiassa aina ansaitsemansa rangaistuksen. Todellisuudessaahan tuntemamme historialliset tosiasiat eivät anna minkäänlaista perustetta tälle ehkä lohdulliselle mutta vähintään naiiville katsomukselle. Meitä saattaa kiinnostaa ainoastaan kysymys, miten se on voinut syntyä käsittelemällämme kirjoittajalla. Ja tähän kysymyksen voidaan vastata viittaamalla siihen aikakauteen, jolloin Tshernyshevski eli. Se oli yhteiskunnallisen nousun kautta, minkä voidaan sanoa moraalisesti tarvinneen sellaisia katsomuksia, jotka vahvistaisivat uskoa pahan väistämättömään tappioon...

* Ks. hänen jo keväällä 1845 kirjoittamiaan teesejä Feuerbachista.

KOLMAS JAKSO

N. G. TSHERNYSHEVSKIN KIRJALLISUUTTA
KOSKEVAT KATSOMUKSET

Ensimmäinen luku

KIRJALLISUUDEN JA TAITEEN MERKITYS

[221]... Käsitys, että taide on leikkiä, täydennettynä käsityksellä, että leikki on »työn lapsi», valottaa tavattoman kirkkaasti taiteen olemusta ja historiaa. Se tekee ensimmäisen kerran mahdolliseksi tarkastella niitä materialistiselta kannalta. Tiedämme, että aivan kirjallisen toimintansa alussa Tshernyshevski teki tavallaan hyvin onnistuneen yrityksen soveltaa Feuerbachin materialistista filosofiaa esteetiikkaan. Tätä hänen yritystään olemme käsitelleet erityisessä tutkielmassa*. Siksi sanomme fässä yhteydessä ainoastaan, että vaikka tuo yritys tavallaan onnistuikin erinomaisesti, siinä kuvastui — aivan samoin kuin Tshernyshevskin historiallisissakin katsomuksissa — Feuerbachin filosofian peruspuute: sen historiallisen eli tarkemmin sanoen dialektisen puolen keskeneräisyys. Ja ainoastaan siksi, että tämä puoli hänen omaksumassaan filosofiassa oli keskeneräinen, Tshernyshevski saattoi jättää huomiotta sen, miten tärkeä on leikin käsite taiteen materialistiselle selitykselle...

Toinen luku

BELINSKI, TSHERNYSHEVSKI, PISAREV

[236]... »Pysyvää nautintoa ihmiselle antaa ainoastaan todellisuus; vakava merkitys on vain niillä mielihaluilla, jotka pohjautuvat todellisuuteen; menestystä voidaan [237] odottaa ainoastaan niille toiveille, joita herättää todellisuus, ja vain niille toimille, jotka tapahtuvat sitä edustavien voimien ja seikkojen avulla.»**

Sellainen oli uusi käsitys »todellisuudesta». Sanoessaan nykyaikaisen ajattelijain kehittäneen sen transsendentaalisen filosofian hämäristä viitteistä Tshernyshevski tarkoitti Feuerbachia. Ja hän esitti täysin oikein Feuerbachin käsityksen todellisuudesta. Feuerbach sanoi, että aistimellisuus eli todellisuus on identtistä totuuden kanssa, s.o. että totuudellisessa mielessä esine tavoitetaan ainoastaan aistimuksessa. Spekulatiivinen filosofia oletti, että pelkkään aistimelliseen kokemukseen nojautuvat käsitykset esineistä eivät vastaa näiden todellista luontoa, vaan ne on tarkistettava puhtaan ajattelun avulla, s.o. aistimelliseen

NB

* Ks. kirjoitusta »Tshernyshevskin esteettinen teoria» kokoelmassa »Kahdenkymmenen vuoden ajalta».

** N. G. Tshernyshevskin teokset, II osa, s. 206.

2 kokemukseen perustumattoman ajattelun avulla. Feuerbach nousi päättävästi vastustamaan tätä idealistista katsomusta. Hän väitti, että aistimelliseen kokemukseemme perustuvat käsitykset esineistä vastaavat täysin näiden luontoa. On vain paha, että mielikuvituksemme usein väärentää näitä käsityksiä, jotka joutuvat sen vuoksi ristiriitaan aistimellisen kokemuksemme kanssa. Filosofian on kar-
kotettava käsityksistämme niitä väärentävä mieli-
kuvituksellinen aines; sen on saatettava ne sopu-
sointuun aistimellisen kokemuksen kanssa. Sen on
 palautettava ihmiskunta sellaiseen todellisten esineiden tarkasteluun, mitä mielikuvitus ei väärennä ja mikä oli vallitsevana muinaisessa Kreikassa. Ja sikäli kuin ihmiskunta siirtyy tuollaiseen tarkasteluun, se palaa omaan itseensä, sillä kuvitelmia totelevat ihmiset voivat itsekin olla ainoastaan kuvitteellisia eivätkä todellisia olentoja. Feuerbachin
sanojen mukaan ihmisen olemuksena on aistimelli-
suus, s.o. todellisuus, eikä kuvitelma tai abstrak-
tio. Filosofian ja yleensä tieteen tehtävänä on pa-
 lauttaa todellisuus arvoonsa. Mutta jos asia on siten, niin siitä seuraa itsestään, että tieteen eräänä alana estetiikankin on palautettava todellisuus arvoonsa ja taisteltava inhimillisten käsitysten kuvitteellista ainesta vastaan. Tälle Feuerbachin filosofiasta seuraavalle päätelmälle rakentuivatkin Tshernyshevskin esteettiset katsomukset; se muodosti hänen väitöskirjansa perusajatuksen. Ja epäilemättä samaa päätelmää tarkoitti Belinski nimitäessään [238] viimeisen edellisessä kirjallisuuden vuosikatsauksessaan käsitystä »todellisuudesta» uudeksi käsitykseksi...

[242]... Kaikki tietävät, että 60-luvun kirjallisuusarvostelu, esimerkiksi Dobroljubovin harjoittama, muuttui useastikin yhteiskuntapoliittiseksi kirjoitteluksi. Siksi puhuessamme Tshernyshevskistä emme käykään niin paljon esittämään todisteita tälle ajatukselle kuin valaisemaan sitä esimerkein. Vuonna 1858 »Athenain» 3. numeron arvosteluosastossa julkaistiin Tshernyshevskin kirjoitus: »Venäläisen rendez-vous. Mietteitä Turgenevin pienoisromaanista 'Asja'». Kyseinen kirjoitus on selvimpiä esimerkkejä yhteiskuntapoliittisesta kirjallisuusarvostelusta. Itsestään Turgenevin teoksesta, jota Tshernyshevski sanoo »miltei ainoaksi hyväksi uudeksi pienoisromaaniksi», kirjoituksessa puhutaan hyvin vähän, tuskin mitään. Arvostelija kiinnittää huomiota ainoastaan kohtaukseen, missä tarinan sankari tunnustaa rakkautensa Asjalle, ja

ryhtyy »mietiskelemään» mainitun kohtauksen johdosta. Lukijat tietysti muistavat, että ratkaisevalla hetkellä Turgenevin sankari pelästyi ja luopui aikomuksestaan. Ja juuri tämä seikka saa Tshernyshevskin »mietiskelemään». Hän huomauttaa, että päättämättömyys ja pelkuruus ei ole tunnusmerkillistä ainoastaan tälle sankarille, vaan parhaiden kaunokirjallisten teostemme useimmille sankareille. Hän muistuttaa Rudinista, Beltovista, Nekrasovin Sashan opastajasta ja näkee kaikissa saman ominaisuuden. Hän ei syytä siitä kirjailijoita, koska nämä olivat panneet merkille ainoastaan sen, mitä tavataan joka askeleella todellisuudessa. Venäläisissä ei ole miehuutta, ja siksi sitä ei ole myöskään kaunokirjallisten tuotteiden henkilöissä. Ja venäläisissä ei ole miehuutta sen tähden, että he eivät ole tottuneet osallistumaan yhteiskunnallisiin rientoihin. »Kun tulemme seuraan, näemme ympärillämme virkapukuisia ja virkapuvuttomia tai hännystakkeja miehiä; he ovat viiden ja puolen tai kuuden jalan pituisia ja toiset pitempiäkin; he kasvattavat tai ajelevat poskipartaa, huulipartaa ja [243] leukapartaa; ja kuvittelemme näkevämme edessämme miehiä. Se on täysi erehdys, harhanäky, hallusinaatio, ei enempää. Ilman omintakeista osallistumista kansalaisrientoihin, ilman kansalaistuntoa miespuolinen lapsukainen muuttuu kasvaessaan keski-ikäiseksi ja sitten iäkkääksi miespuoliseksi olenoksi, mutta miestä hänestä ei tule koskaan, ei ainakaan jaloluontoista miestä.»* Humaanisilla ja sivistyneillä ihmisillä tämä jalon miehuuden puuttuminen pistää silmään vielä enemmän kuin sivistymättömillä, sillä humaninen ja sivistynyt ihminen puhuu mielellään tärkeistä aiheista. Hän puhuu viehättyneesti ja kaunopuheisesti, mutta ainoastaan niin kauan kuin olisi aika siirtyä sanoista tekoihin. »Niin kauan kuin ei ole puhetta teoista, vaan on ainoastaan kulutettava joutilasta aikaa, viihdyttävä joutilasta päätä tai joutilasta sydäntä puheilla ja haaveilla, sankari on hyvin rohkea; kun tullaan siihen, että olisi suoraan ja tarkalleen ilmaistava tunteensa, enemmistö sankareista alkaa jo horjua ja tuntee jo eräänlaista kankeutta kielessä. Muuttamat, kaikkein rohkeimmat, ehtivät vielä joten kuten kerätä kaikki voimansa ja ilmaista kangertelulla kielellä jotain, mikä antaa hämärän aavistuksen heidän ajatuksistaan. Mutta jos joku aikoo ottaa todesta heidän mielitekonsa ja sanoa: te tah-

Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 143

* Teokset, I osa, ss. 97—98.

Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 144 —
"pureva ja
osuva luonne-
kuva venäläi-
sestä libera-
lismista" 183

NB

dotte siis sitä; olemme kovasti hyvillämme; käykää-
hän toimeen, me puolestamme tuemme teitä — tuol-
laisen kehotuksen kuullessaan puolet rohkeimmista
sankareista pyörtyy, toiset ryhtyvät hyvin karkeasti
morkkaamaan teitä siitä, että asetitte heidät epä-
mukavaan asemaan, he alkavat puhua, että he eivät
olleet odottaneet teiltä sellaisia ehdotuksia, että
heidän päänsä on aivan pyörällä, että he eivät voi
mitään käsittää, sillä kuinka voidaankaan näin
pian, ja lisäksi heidän ovat rehellisiä miehiä, eikä
vain rehellisiä, vaan myös hyvin vakavia eivätkä he
halua tuottaa teille ikävyyksiä, ja yleensä voi-
daanko tosiaan tehdä kaikkea sitä, mistä ajan
kuluksi puhutaan ja että parasta on olla ryhtymättä
mihinkään, sillä kaikki aiheuttaa huolia ja ikävyyk-
siä, eikä mitään hyvää voi toistaiseksi ollakaan,
koska, kuten tuli jo sanottua, he eivät olleet miten-
kään odottaneet eivätkä uskoneet y.m.s.» *

Voidaan sanoa, että tämä on mestarin kädellä
piirretty muutokuva. Mutta sen piirtänyt mestari ei
ollut kriitikko, vaan yhteiskuntapoliittinen kirjailija.

[245]... Ajan vaatimuksena taas oli hänen mie-
lestään [246] myönnytysten tekeminen talonpoikaistol-
le. Tshernyshevski kolkuttaa »kunnianarvoisten»
tilanherrojen omaatuntoa evankeliumin sanoin: »Ole
taipuvainen pian sopimaan riitapuolesi kanssa, niin
kauan kuin vielä olet hänen kanssaan matkalla, ettei
riitapuolesi vetäisi sinua tuomarin eteen ja tuomari
antaisi sinua oikeudenpalvelijalle, ja ettei sinua
pantaisi vankilaan. Totisesti minä sanon sinulle:
et pääse sieltä, ennen kuin maksat viimeisenkin
rovon.» (Matt., V luku, säkeet 25 ja 26.) **

On selityksittäkin selvää, että jokainen teoreettinen
johtopäätös jonkin yhteiskuntaluokan tai -kerroksen
kykenevyydestä määrättyyn käytännölliseen toimintoon
kaipaa aina tietyissä määrin kokemukseen perustuvaa
todennusta ja että sen vuoksi sitä voidaan pitää luotetta-
vana a priori ainoastaan tietyissä enemmän tai vähemmän
laajoissa puitteissa. Niinpä voitiin aivan varmasti
ennustaa, että aateliston sivistyneinkään osa ei olisi suos-
tunut uhraamaan etujaan talonpoikaiston hyväksi. Tuol-
lainen ennustus ei kaivannut lainkaan käytännöllistä to-
dennusta. Mutta kun piti selvittää, missä määrin sivistynyt
aatelisto on kykenevä tekemään talonpojille myönnytyksiä
o m i e n etujensa mukaisesti, silloin kukaan ei enää voi-
nut aivan varmasti ennakoita sanoa: se ei mene sii-

NB ×

* Teokset, I osa, ss. 90—91.

** Sama, s. 102.

hen suuntaan sitä ja sitä rajaa pitemmälle. Tällöin voitiin aina olettaa, että tietyissä olosuhteissa se menee sitä hiukan pitemmällekin osoittaen hiukan oikeampaa oman käytönsä ymmärtämistä. Käytännön miehenä, jollainen Tshernyshevski oli meitä nyt kiinnostavassa tapauksessa, hän ei ainoastaan saattanut, vaan hänen täytyikin yrittää saada aateliset vakuuttuneiksi, että heidän omat etunsa vaativat tekemään vapautettaville talonpojille erinäisiä myönnytyksiä. Näin ollen se, mikä hänen kirjoituksessaan saattoi vaikuttaa ristiriidalta — järkevän ja päättävän askeleen vaatiminen ihmisiltä, joiden kyvyttömyys päättävyyteen ja järkevyyteen samassa yhteydessä myönnetään ja selitetään olosuhteiden välttämättömäksi tuotteeksi —, ei itse asiassa sisältänyt ristiriitaa. Tuollaisia näennäisiä ristiriitoja voidaan löytää sellaistenkin henkilöiden poliittisessa toiminnassa, jotka nojaavat materialistisen historiankäsityksen vankkaan perustaan. Mutta samalla on tehtävä eräs varsin oleellinen varaus. Kun materialisti tietyllä varovuudella soveltaa teoreettisia johtopäätöksiään [247] käytäntöön, hän voi sentään taata, että näissä hänen johtopäätöksissään on jokin määrä mitä kiistattominta todenmukaisuutta. Ja näin on siksi, että sanoessaan »kaikki riippuu olosuhteista» hän tietää, miltä taholta hänen on odotettava niiden uusien olosuhteiden ilmaantumista, jotka muuttavat ihmisten tahtoa hänen toivomaansa suuntaan; hän tietää vallan hyvin, että niitä on viime kädessä odotettava »ekonomian» taholta ja että kuta oikeampi on hänen analyysinsä yhteiskunnan sosiaalitaloudellisesta elämästä, sitä luotettavampi on hänen ennakoarvionsa yhteiskunnan tulevasta kehityksestä. Toisin on idealistin, joka on vakuuttunut siitä, että »mielipiteet hallitsevat maailmaa». Jos »mielipiteet» ovat yhteiskunnallisen liikunnan syvin syy, niin olosuhteet, joista yhteiskunnan jatkuva kehitys riippuu, yhdistetään pääasiallisesti ihmisten tietoiseen toimintaan, ja mahdollisuus vaikuttaa käytännöllisesti tuohon toimintaan riippuu ihmisten suuremmasta tai pienemmästä kyvystä loogiseen ajatteluun ja filosofian tai tieteen löytämien uusien totuuksien omaksumiseen. Mutta itse tämä kyky riippuu olosuhteista. Näin ollen idealisti, joka myöntää sen materialistisen totuuden, että ihmisen luonne sekä tietenkin myös hänen katsomuksensa riippuvat olosuhteista, joutuu noidankehään: katsomukset riippuvat olosuhteista, olosuhteet katsomuksista. Tästä noidankehästä ei teorian alalla toimivan »valistajan» ajatus ole päässyt koskaan ulos. Käytännössä sen sijaan ristiriita on tavallisesti ratkaistu vetoamalla pontevasti kaikkiin ajatteleviin ihmisiin riippumatta siitä, millaisissa olosuhteissa nuo ihmiset ovat eläneet ja toimineet. Se, mitä nyt puhumme, saattaa tuntua tarpeettomalta ja sen vuoksi ikävältä sivuharppaukselta. Itse asiassa tämä sivuharppaus on kuitenkin meille välttä-

NB

NB

NB

mätön. Se suo mahdollisuuden ymmärtää 60-luvun yhteis-
kuntapoliittista kirjallisuusarvostelua.

Jos »valistajan» käytännölliset toiveet yhdistetään ajattelevien ihmisten, s.o. itse asiassa samaisten »valistajien» älyyn ja hyvään tahtoon, niin on ilmeistä, että kyseisiä ihmisiä tukemaan pyrkivä arvostelu vaatii kaunokirjallisuudelta ennen kaikkea yhteiskunnan elämän tarkka kuvaamista kaikkein etuineen ja puutteineen, »myönteisine» ja »kielteisine» ilmiöineen. Ainoastaan elämän kaikkien puolten täsmällinen kuvaaminen voi antaa »valistajalle» tarpeellisen tosiasia-aineiston, jotta hän voisi langettaa tuomionsa tuolle elämälle...

[253]... N. Uspenski tuli esittäneeksi ajatuksensa vielä päättävämmin. Niinpä hän kirjoitti: »Nykyisiltä talonpojilta, maaorjuuden askeisiltä uhreilta, ei ole mitään odotettavissa: — he eivät virkoa uuteen elämään!... lääketiede tulee tuskin koskaan parantamaan atrofiaa, sillä kyseinen tauti perustuu elimelliseen surkastumiseen...»* »70-luvun ihmisten» oli kovin vaikea yhtyä tähän. Siitä etupäässä joutuikin tämän aikakauden kirjallisuusarvostelun epäsuopea suhde N. V. Uspenskiin.

NB

Lukija saattanee kysyä: oliko sitten itsensä Tshernyshevskin, joka ilmeisesti piti silloin mahdollisena laajaa liikehtimistä maaorjuuden poistamiseksi tyytymättömän kansan keskuudessa, helppo suostua N. V. Uspenskin kerrassaan toivottomiin ajatuksiin »nykyisistä talonpojista». Vastaamme tähän, että se ei tietysti olisi ollut hänelle helppoa, jos hän olisi pitänyt velvollisuutenaan olla ehdottomasti yhtä mieltä N. V. Uspenskin kanssa. Mutta kysymys onkin siitä, että hän ei yhtynyt Uspenskiin varauksettomasti. Hän piti N. V. Uspenskin kertomuksia täysin totuudellisina, mutta ei tehnyt niistä toivotonta johtopäätöstä. Hän sanoi: »Rutiini hallitsee tusinaihmisten tavanomaista elämäntapoa niin rahvaan keskuudessa kuin kaikissa muissakin säädyissä, rahvaan rutiini on yhtä tylsää ja ällöttävää kuin kaikkien muidenkin säätyjen. Hra Uspenskin ansiona on, että hän on rohjennut salailematta ja kaunistelematta kuvata meille rahvaanmiesten rutiiniluontoisia ajatuksia ja tekoja, tunteita ja tapoja. Se ei ole suinkaan mikään viehättävä kuva: joka askeleella pötyä ja likaa, pikkumaisuutta ja tylsyyttä.

Mutta älkää kiiruhtako johtamaan tästä mitään päätelmiä toiveitten kestävyydestä tai kestämyydestä, mikäli haluatte kansan kohtalon kohentumista, paremmin kuin epäilysten aiheellisuudesta tai aiheettomuudesta, mikäli kiinnostuksenne on näihin asti kohdistunut kansan tylsyyteen ja veltouteen. Ottakaa keskinkertaisin, värittömin, heikkoluonteisin ja tylsin ihminen: olipa hänen elämänsä miten apaattista ja joutavaa tahansa, siinäkin sat-

* N. V. Uspenskin teokset, II osa, 1883, s. 202.

tuu kerrassaan toisensävyyisiä hetkiä [254], tarmokkaiden ponnistelujen ja rohkeiden ratkaisujen hetkiä. Samanlaista tapaa myös jokaisen tarkasteltavaksi otetun kansan historiassa.»*

NB

NB

Olosuhteet, joista kaikki loppukädessä riippuu, voivat muodostua sellaisiksi, että apaattinenkin joukko tulee kykeneväksi tarmokkaiisiin ponnistuksiin ja rohkeisiin ratkaisuihin. Ja odoteltaessa hetkeä, jolloin nämä olosuhteet saavat suotuisan käänteen, on tarkkaavaisesti tutkittava takapajuista joukkoa. Rohkeiden ratkaisujen aloite ei tule koskaan kuulumaan rahvaan joukalle; mutta on välttämätöntä tuntea tuon joukon muodostavien ihmisten ominaisuudet »jotta tiedettäisiin, minkälaisin herättein aloite voi vaikuttaa heihin.»** Ja kuta tarkemmin kau nokirjallisuus tulee kuvastamaan kansanjoukkojen ominaisuuksia, sitä enemmän se helpottaa niiden ihmisten työtä, joiden on suotuisten olosuhteiden koittaessa otettava vastuulleen suurten ratkaisujen aloite.

Nyt pyydämme lukijaa muistamaan, että eräässä väitöskirjansa teessissä Tshernyshevski, mainittuaan taiteen päätuntemerkiksi elämän kuvastamisen, lisää: »useasti taidetuotteilla on toinenkin merkitys — elämän selittäminen; niillä on useasti myös elämän ilmiöille langetetun tuomion merkitys». Se mitä olemme esittäneet yksistään artikkelista »Muutoksen alkuko», osoittaa selvästi, missä määrin Tshernyshevskin kirjallisuusarvostelu oli taipuvaista huolehtimaan elämän kuvastamisesta pääasiallisesti aineistona elämän selittämiseksi ja arvostelminen tekemiseksi siitä (tuomion langettamiseksi elämän ilmiöistä). Ja samaa taipumusta Tshernyshevski osoittaa aivan kaikissa muissakin kirjallisuutta koskevissa artikkeleissaan. Niinpä hän arvostelee esimerkiksi A. N. Pleshtshejevin runokokoelmaa seuraavaan tapaan (Sovremennik, 1861, n:o 3).

Hän muistelee tyytymättömänä aikaa, jolloin arvostelumme suhtautui Pleshtshejeviin ylenkatsovasti vieläpä pahansuovasti. »Sitä on nyt surkea muistellakin», hän sanoo. »Olivatko ne jalot tunteet ja ylevät ajatukset, jotka uhkuivat hra Pleshtshejevin pienen kirjasen jokaiselta sivulta, tosiaan niin jokapäiväinen ilmiö Venäjän silloisessa runoudessa, että niille voitiin halveksuvasti kääntää seikä? Ja onko sellainen yleensä koskaan mahdollista ja sallittua?» Tshernyshevskin sanojen mukaan Pleshtshejevillä ei ollut suurta runollista voimaa ja hänen pyrkimyksensä [255] ja toiveensakin olivat aika tavalla epämääräisiä. Mutta Pleshtshejevissä oli paljon vilpittömyyttä, ja hänestä riippumattomista seikoista johtui, ettei hän voinut ilmaista toiveitaan täsmällisemmin.

[262]... Pisarevilla oli tavattomat kirjalliset lahjat. Mutta niin suurta nautintoa kuin ennakkoluuloton lukija saakin hänen artikkeleittensa kirjallisesta loistosta, on kuitenkin tunnustettava, että »pisarevilaisuus» oli eräänlaista »valistajiemme» idealismin huipentamista järjettömyyksiin...

[266]... Eräitä Mihailovskin sosiologisia kirjoituksia on nyttemmin käännetty ranskaksi ja jollemme erehdy myös saksaksi. On uskottavaa, että ne eivät tuota koskaan hänen nimelleen suurtakaan kuuluisuutta Euroopassa. Mutta on hyvin mahdollis-

* N. G. Tshernyshevskin teokset, VIII osa, s. 357.

** Sama, s. 346.

NB

ta, että ne saavat kiitosta yhdeltä ja toiselta sellaiselta eurooppalaiselta ajattelijalta, jotka vihasta marxilaisuutta kohtaan perääntyvät »takaisin Kantiin!». Tuollaisissa kiitoslauseissa ei voi olla mitään imartelevaa vastoin uudemman kirjallisuuden historioitsijamme luuloa. Mutta varsin huomionarvoista on se historian ironia, joka muuttaa taantumuksen aseeksi sen, mikä oli jotakuinkin edistyksellisen utopismin viaton teoreettinen erehdys.

TOINEN OSA

N. G. TSHERNYSHEVSKIN POLIITTISET JA
TALOUSTIETEELLISET KATSOMUKSET

ENSIMMÄINEN JAKSO

N. G. TSHERNYSHEVSKIN POLIITTISET KATSOMUKSET

Ensimmäinen luku

UTOOPPINEN SOSIALISMI

[280].. Sitten hänen artikkelissaan kerrotaan, millaisiin omituisuuksiin ja usein naurettavuuksiinkin saint-simonistit päätyivät äärimmäisessä hurmiossaan. Hän nimittää heitä filantropismikohtauksen saaneiksi salonkisankareiksi. Mutta langettaessaan heille tämän ankaran tuomion, hän esittää samalla varauksen. Saint-simonistinen liike oli yhteiskunnan uudistamisajatuksen ensimmäinen ilmaus, ja tällä sen ensimmäisellä ilmauksella on suuri [281] historiallinen merkitys. Se osoittaa, että yhteiskunnan on jo aika käydä käsiksi niihin uudistusaatteisiin, jotka ensimmäisen kerran pulpahtivat esille saint-simonismin epätydyttävässä muodossa.

NB

Lopuksi Tshernyshevski puhuu uudistusaatteista: »Näemme kohta, että ne alkoivat ilmetä järkevämmissä muodoissa ja tavoittaa ihmisiä, joille ne eivät ole enää haltioittavaa ajavietettä, vaan oman tarpeen sanelema asia, ja kun se luokka,

jolla saint-simonistit halusivat leikkiä nukketeatteria, alkaa harkiten huolehtia hyvinvoinnistaan, silloin todennäköisesti sen tulee parempi elää maailmassa kuin nykyisin.» * Tämä on

NB

mitä tärkein huomautus. Se osoittaa, että länsieurooppalaisen sosialismin tulevaisuutta koskevissa mietteissään Tshernyshevski tuli hyvin lähelle luokkataisteluteoriaa. Me tiedämme jo kuitenkin, mikä osuus tällä teorialla oli hänen historiallisissa katsomuksissaan. Toisinaan se auttoi häntä hyvin onnistuneesti selittämään eräitä yksityisiä historiallisia ilmiöitä; mutta hän piti sitä pikemminkin merkittävänä haittana edistykselle kuin edistyksen välttämättömänä edellytyksenä luokkiin jakautuneessa yhteiskunnassa. Lukija

* N. G. Tshernyshevskin teokset, VI osa, s. 150.

muistaa, että Espanjan luokkataistelun heikossa kehityksessä Tshernyshevski näki eräänlaisen takeen tuon maan tulevalle edistykselliselle kehitykselle. Vuoden 1848 Ranskan tapahtumia koskeissa mietteissään, samoin kuin juuri esittämässämme lainauksessa hän tuntuu kallistuvan ajatukseen, että proletariaatin vapautusliike on nyt muuttumassa yhteiskunnallisen kehityksen tärkeimmäksi liikkeellepanijaksi Länsi-Euroopassa. Mutta tämä ajatus jää hänellä erääksi niistä materialistisen historianselityksen oraista, joihin olemme useampaan otteeseen kiinnittäneet lukijan huomiota puhuesamme Tshernyshevskin historiallisista katsomuksista...

[282]... Eurooppalaisen »rahvaan» takapajuisuus selittyy hänen mukaan sillä, että määrättyt tieteelliset käsitukset eivät ole vielä tavoittaneet kansaa. Kun ne tavoittavat sen; kun »rahvas» tutustuu filosofisiin katsomuksiin, »jotka vastaavat sen tarpeita», silloin uusien alkuperusteiden voittoon länsimaiden yhteiskunnallisessa elämässä ei ole enää pitkälti.* Tshernyshevski ei aseta vastattavakseen kysymystä, onko tuossa elämässä sellaisia ilmiöitä, jotka takaisivat objektiivisesti, että uudet filosofiset aatteet todellakin lopulta tavoittavat »rahvaan». Hän ei tarvitse tuollaista taetta, koska uusien alkuperusteiden voiton riittävänä takeena hänen mielestään on kyseisten perusteiden sisin luonto, myös ihmisen perusluonto...

NB

Toinen luku

UTOOPPINEN SOSIALISMI

(Jatkoa)

[289]... Tshernyshevski tarkastelee kysymystä sosialismista, kuten kaikkia muitakin historiallisen kehityksen yleisiä kysymyksiä, idealismin näkökulmasta. Ja tämä idealistinen suhtautuminen mitä tärkeimpiin historiallisiin ilmiöihin oli ominaista kaikkien maiden sosialismille sen utooppisella kehityskaudella. Tämä utooppisen sosialismin piirre on niin tavattoman tärkeä, että siihen on pysähdyttävä pelkäämättä eräitä tässä tapauksessa täysin mahdollisia toistoja.

liikaa!

Kolmas luku

TSHERNYSHEVSKIN »OMA» SUUNNITELMA JA KYSYMYS MAAYHTEISOSTA

[313]... »Olettakaamme», hän sanoo turvautuen mielimenetelmänsä, selittämiseen »paraabelien» avulla, »olettakaamme, että olisin kiinnostunut toimenpiteistä sen muonavaraston säilyttämiseksi, josta päivälli-

* Teokset, VI osa, ss. 205—206.

senne valmistetaan. On itsestään selvää, että jos tekisin tämän nimenomaan myötätunnosta teitä kohtaan, niin virkaintoni pohjautuisi olettamukseen, että muona kuuluu teille ja että siitä valmistettava päivällinen on terveellinen ja edullinen teille. Kuvitelkaa sitten tunteitani, kun saankin tietää, että muona ei yleensä kuulukaan teille ja että jokaisesta siitä valmistettavasta päivällisestä teiltä peritään sellainen hinta, jota ateria ei läheskään maksa ja jota ette kykene suorittamaan ilman äärimmäisiä vaikeuksia. Mitä ajatuksia päähäni tuleekaan tällaisista kummallisuuksista havaitessani?.. Miten typerä olinkaan touhutessani asiassa, jonka hyödyllisyydellä ei ollut taattuakaan edellytyksiä! Kuka muu kuin typerys voi touhuta säilyttääkseen omaisuuden tietyissä käsissä varmistumatta ennalta siitä, että kyseinen omaisuus todellakin joutuu noihin käsiin ja joutuu niihin edullisilla ehdoilla?.. Menköön mieluummin hukkaan koko muona, josta on rakastamalleni ihmiselle ainoastaan vahinkoa! Menköön mieluummin hukkaan koko asia, joka tuottaa teille vain häviötä! Harmi teidän vuoksenne ja häpeä oman typeryyteni vuoksi — siinä tunteeni.» *

[315]... Tshernyshevskille on annettava tunnustus siitä, että hän jo aivan kirjallisen toimintansa alussa osoitti yhteisöä koskevissa mietteissään paljon enemmän harkintaa kuin monen monituiset »venäläiset sosialistit» vielä 90-luvun puolivälissä, jolloin vain sokea saattoi enää olla näkemättä, että surullisen kuuluisat »ikuiset perusteet» ovat hajoamisillaan. Hän kirjoitti jo huhtikuussa 1857: mutta »ei ole salattava itseltään, että taloudelliseen liikkeeseen näihin asti vähäisessä määrin osallistunut Venäjä joutuu siihen nopeasti mukaan ja että elämänmenomme, joka on tähän saakka pysynyt miltei vieraana niiden taloudellisten lakien vaikutukselle, joiden mahti pääsee ilmenemään ainoastaan taloudellisen ja kaupallisen toiminnan voimistuessa, alkaa nopeasti alistua niiden valtaan. Pian mekin ehkä joudumme kilpailun lain täyden vaikutuksen piiriin.» **

Tämä on juuri se, mitä narodnikkilaisuutemme teoreetikot ovat hänen jälkeensä niin kauan ja huolellisesti salanneet itseltään ja lukijoiltaan. On totta, mitä Sanassa sanotaan: tähti tähdestä eroaa kirkkautessa... Vakuututtuaan siitä, että meillä ei ole olemassa sellaisia edellytyksiä, jotka tekisivät yhteisöllisen maanomistuksen kansan hyvinvoinnin lähteeksi, Tshernyshevskin täytyi havaita, että hänen myötämielisyytensä yhteisöä kohtaan todellisuudessa hyvin vähän muistuttaa slavofiilien myötätuntoa sitä kohtaan. Artikkelissaan »Rooman kukistumisen syistä» hän sanoo, että vaikkakin yhteisö voisi tuottaa tiettyä osahyötyä Venäjän tulevassa kehityksessä, sillä olisi kuitenkin naurettavaa ylpeillä, koska se [316] on sitenkin taloudellisen takapajuisuutemme merkki. Hän ottaa esimerkin: eurooppalaiset insinöörit, hän sanoo, käyttävät nykyisin riippusiltojen rakentamisessa sovellettua mekaniikkaa. Mutta jossain takapajuisessa Aasian maassa, hän ei oikein itsekään muista missä, maikalaiset insinöörit ovat kuulemma jo kauan rakennelleet sopiville paikoille riippusiltoja. Merkitseekö tämä, että aasialaisen sovelletun mekaniikan voi asettaa samalle tasolle eurooppalaisen kanssa? On ero sillalla ja sillalla, ja aasialaisten insinöörien

* Teokset, IV osa, s. 307.

** Teokset, III osa, s. 185.

riippusilta on loputtoman kaukana eurooppalaisesta riippusillasta. On tietenkin ymmärrettävää, että kun riippusilltoihin vanhastaan tottuneeseen aasialaiseen maahan saapuu eurooppalaisia teknikkoja, niin heidän on helpompi saada jokin mandariini uskoinaan, että uusimmat riippusillat eivät ole mikään jumalaton elje. Ja siinä kaikki. Riippusilloistaan huolimatta aasialainen maa on kuitenkin edelleen takapajuinen maa, ja Eurooppa tulee kuin tuleekin opettamaan sitä. Samoin on laita venäläisen yhteisön. Se voi mahdollisesti helpottaa kotimaamme kehitystä; mutta pääasiallisen sysäyksen se saa sittenkin Lännestä, ja ihmiskunnan uudistaminen, yhteisönsäkin avulla, ei toki ole meidän osamme...

Neljäs luku

SOSIALISMI JA POLITIIKKA

[317]... Se joka yrittää Tshernyshevskin teosten pohjalla saada käsitystä hänen poliittisista mielipiteistään, joutuu ensi alussa hiukan hämilleen, mikäli ei itse ole välinpitämätön [318] politiikkaa kohtaan. Sillä mies, joka oli Belinskiin jälkeen edistyksellisten pyrkimysten selväpiirteisin edustaja kirjallisuudessamme, tuntuu alussa poliittisesti indifferentiltä. Ei suinkaan siksi, että hänen kynänsä on lähtenyt eräitä epäonnistuneita sanontoja; eikä minkään kirjoitusvirheen seurauksena, vaan niistä yleisperiaatteista johtuen, joiden perusteella hän tekee toisinaan päätelmiä Länsi-Euroopan elämän tärkeimmistä ilmiöistä. Todistukseksi viittaamme kirjoitukseen »Puolueiden taistelu Ranskassa Ludvig XVIII ja Kaarle X aikana» (»Sovremennik», 1858, n:ot 8 ja 9). Siinä sanotaan:

»Liberaalien ja demokraattien peruspyrkimykset, syvimmat herätteet, eroavat olennaisesti. Demokraatit pyrkivät mikäli mahdollista hävittämään valtiojärjestelmästä ylempien luokkien valta-aseman alempiin nähden, vähentämään toisaalta ylempien säätyjen voimaa ja rikkautta sekä antamaan toisaalta enemmän painoa ja hyvinvointia alemmille säädyille. Heille on melkein samantekevää, millä tavoin lakeja olisi tässä mielessä muutettava ja uutta yhteiskuntajärjestystä ylläpidettävä. Liberaalit sitä vastoin eivät mitenkään suostu myöntämään ylivaltaa yhteiskunnassa alemmille säädyille, koska nämä säädyt ovat sivistymättömyytensä ja aineellisen ahdinkonsa vuoksi välinpitämättömiä liberaalipuolueen eniten arvostamille eduille, nimittäin sananvapaudelle ja perustuslailliselle järjestykselle. Demokraatti arvostaa paljon korkeammalle meidän Siperiamme, missä rahvas on hyvinvoinpaa, kuin Englannin, missä kansan enemmistö kärsii kovaa puutetta. Kaikkien poliittisten laitosten joukosta demokraatti vihaa leppymättömästi ainoastaan yhtä—aristokratiaa; liberaali on miltei aina sitä mieltä, että yhteiskunta voi saavuttaa vapaamielisen järjestyksen vain omaamalla tietyn määrän aristokratismia. Sen tähden

vrt.
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 124

liberaalit tavallisesti aivan kuolemakseen vihaavat demokraatteja ja sanovat, että demokratismi vie despotismiin ja vapauden perikatoon...»*

[319]...Sen jälkeen Tshernyshevski selittää ajatustaan sellaisin perusteluin, jotka entistä enemmän vahvistavat olettamustamme, että demokraateilla hän tarkoittaa sosialisteja. Hän sanoo: »Teoreettiselta kannalta liberalismi saattaa viehättää ihmistä, jonka onnellinen kohtalo on vapauttanut aineellisesta puutteesta: vapaus on hyvin miellyttävä asia. Mutta liberalismi ymmärtää vapauden hyvin ahtaalla, puhtaasti muodollisella tavalla. Se merkitsee hänelle abstraktista oikeutta, paperille pantua lupaa, juridisen kiellon puuttumista. Hän ei halua käsittää, että juridisella luvalla on arvoa ainoastaan silloin, kun ihmisellä on aineelliset mahdollisuudet käyttää tätä lupaa.** Kansalla ei ole aineellista mahdollisuutta käyttää poliittista vapautta. Melkein kaikissa maissa kansan enemmistö on lukutaidotonta. Miksi se rupeaisi vaalimaan sananvapautta? Puute ja takapajuisuus tuomitsevat sen täydelliseen [320] tietämättömyyteen valtiollisista asioista. Miksi se kiinnostuisi parlamenttikeskusteluista?» Tshernyshevski lausuu varauksettomasti, että »Euroopassa ei ole sellaista maata, missä kansan valtaenemmistö vähääkään välittäisi niistä säännöksistä, jotka ovat liberalismin toiveiden ja puuhien kohteena...»***

[329]... Ilmoittaessaan vuoden 1859 »Sovremennikin» 6. vihkon poliittisessa katsauksessa, että Saksassa voimistuu liikehtiminen, joka vaatii Saksan [330] Liiton puuttumista asioihin Itävallan hyväksi, hän huomauttaa: »emme puhuneet rahvaasta, vaan varsinaisesti niistä luokista, joihin yleinen mielipide on keskittynyt, jotka harrastavat poliittisia asioita, lukevat lehtiä ja pyrkivät vaikuttamaan asiaan kulkuun, se on joukkoa, jota käytetään kaikkialla omanvoitonpyynnön ja juonittelun leikkikaluna.»****

»Rahvas» ei lue lehtiä, ei harrasta poliittisia asioita eikä vaikuta niiden kulkuun. Näin on asia nykyisin, niin kauan kuin sen tajunta on vielä syvässä unessa. Mutta kun se herää nykytieteen johtopäätökset omaksuneesta »parhaimmistosta» muodostuvan historiallisen toiminta-armeijan etujoukon vaikutuksesta, silloin »rahvas» ymmärtää, että sen tehtävänä on yhteiskunnan perusteellinen uudelleenjärjestäminen, ja silloin se käy käsiksi tuohon uudistustyöhön, jolla ei ole välitöntä suhdetta poliittisen rakenteen muotoja koskeviin kysymyksiin. Sellainen oli Tshernyshevskin hallitseva mielipide, joka tulee esille hänen lukuisten poliittisten katsaustensa suurimmasta osasta ***** . Jos tämä olennaisesti idealistinen näkemys

* Teokset, IV osa, ss. 156—157.

** Sama, s. 157.

*** Sama, s. 158.

**** Teokset, V osa, s. 249.

***** Kyseisiä katsauksia kertyy ainakin kaksi osaa hänen koottujen teostensa joukossa.

NB

NB

Idealistisen ja materialistisen historiankäsityksen teoreettisen eron takia Plehanovilta on jäänyt huomaamatta liberaalin ja demokraatin välinen käytännöllis-poliittinen ja luokkaero

politiikasta tekeekin toisinaan tilaa toiselle, materialistisen käsityksen jonkinlaisena ituna esiintyvälle näkemykselle, niin se on vain poikkeustapaus, aivan kuten se minkä kohtasimme tutkiessamme Tshernyshevskin historiallisia mielipiteitä: lukija muistaa, että

noissa niin ikään olennaisesti idealistisissa katsoimuksissa tavattiin myös materialistisen historiankäsityksen ituja. Selittäkäämme nyt parilla esimerkillä, millaisen luonteen Tshernyshevskin poliittiset katsaukset pakostakin saivat tuloksena juuri mainitsemastamme mielipiteestä, mikä hänellä oli hallitsevana kysymyksen ollessa politiikan suhteesta työväenluokan päätehtäviin.

Ensimmäinen esimerkki. Vuoden 1862 tammi-kuussa hän ryhtyy poliittisessa katsauksessaan väittelemään Preussin liberaalien äänenkannattajan »National Zeitungin» kanssa Itävallan sisäpolitiikasta. »National Zeitung» oli kirjoittanut: »olkoon Itävallan esimerkki opetuksena muille valtioille, jotteivät ne antaisi menojaan ylittää rahallista kantokykyään. Itävallan köyhtymisen syynä ovat sen ylettömät sotilasmenot.» Tämä »National Zeitungin» järkeily ei miellyttänyt Tshernyshevskiä.

[331]..Tuontapaisten ajatusten, jotka johtavat päätelmään, että Itävallan despoottinen hallitus menettelee kerrassaan oikein, olisi luullut hämmästyttävän ja ne todella hämmästyttivätkin hyvin monia »Sovremennikin» lukijoita. Ne eivät vaikuttaneet [332] enää välinpitämättömyydeltä poliittisen vapauden kysymyksiä kohtaan, vaan suoranaiselta myötätunnolta valistuksen vihollisia kohtaan. Vastustajat syyttivät Tshernyshevskiä useamman kerran tuollaisesta myötätunnosta. Juuri tuonkaltaisten syytösten vuoksi hän tekee vuoden 1862 maaliskuun poliittisen katsauksensa lopussa ironisen tunnustuksen: »meillä ei ole parempaa huvia kuin liberalismi —

mielemme tekee niin kovin lövtää jostain liberaaleja hauskutellaksemme heidän kustannuksellaan» Mutta itse asiassa hän kirjoitti paradoksaalisia katsauksiaan tietenkä kaikkea muuta kuin »hauskutellakseen» liberaalien kustannuksella tai puolustellakseen despoottisia hallituksia. Niiden perustana oli ajatus, että tiettyjen yhteiskunnallisten suhteiden vallitessa asiat eivät voi mennä toisin kuin ne menevät ja että sen, joka haluaa niiden menevän

NB
NB
NB

VRT.
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 144¹⁸⁴

muutettu!!

М

Союза во пользу Австрii, замѣчаетъ: „мы говорили не о простолюдинахъ, а собственно о классахъ, въ которыхъ сосредоточивается общественное мнѣнiе, которые зашты политическими дѣлами, читаютъ газеты и обнаруживаютъ влiянiе на ходъ дѣлъ,—эта толпа, повсюду служащая игрушкой своекорыстiя и интриги“ *).

„Простолюдины“ не читаютъ газетъ, не занимаются политическими дѣлами и не имѣютъ влiянiя на ихъ ходъ. Такъ обстоитъ дѣло теперь, пока еще глубоко спитъ ихъ сознанiе. А когда оно пробудится подъ влiянiемъ передового отряда дѣйствующей исторической армii, состоящаго изъ „лучшихъ людей“, усвоившихъ себѣ выводы современной науки, тогда „простолюдины“ поймутъ, что ихъ задача состоитъ въ коренномъ переустройствѣ общества, и тогда они возьмутся за дѣло этого переустройства, не имѣющее прямого отношенiя къ вопросамъ о формахъ политическаго устройства. Таковъ былъ преобладавшiй взглядъ Чернышевскаго, который и обнаруживается въ большинствѣ его многочисленныхъ политическxъ обзорнiй **). Если иногда этотъ, по существу своему идеалистическiй, взглядъ на политику уступаетъ мѣсто другому взгляду, являющемуся какъ бы зачаткомъ материалистическаго пониманiя, то это есть лишь исключенiе, совершенно подобное тому, съ которыми мы встрѣчались при изученiи историческихъ взглядовъ Чернышевскаго: читатель понимаетъ, что въ этихъ взглядахъ, тоже идеалистическихъ по своему существу, тоже встрѣчались зачатки материалистическаго взгляда на исторiю. Пояснимъ же теперь двумя примѣрами, какой характеръ должны были принимать политическiя обзорнiя Чернышевскаго подъ влiянiемъ только что указаннаго нами и преобладавшаго у него взгляда въ отношенiе политики къ главнымъ задачамъ рабочаго класса.

Первый примѣръ. Въ январѣ 1862 года онъ въ своемъ политическомъ обзорнiи вступаетъ въ споръ съ прусскою либеральною „National Zeitung“ по поводу внутренней политики Австрii. „National Zeitung“ писала: „судьба Австрii да послужитъ для другихъ государствъ урокомъ, чтобы они не дѣлали расходовъ, превышающихъ финансовую ихъ силу. Причиною разоренiя Австрii служатъ безнѣрность расходовъ ея на войско“. Чернышевскому не нравится это размышленiе „National Zeitung“. Онъ

*) Сочиненiя, т. V, стр. 249.

***) Эти обзорнiя составляютъ по объему, по крайней мѣрѣ два тома большого собранiя его сочиненiя.

В

?

330
 Изъ за революцiи рабочiя ид. и нар. борьбы на европ. континентѣ
 Писавъ прусскiй универс.-интер. и квандо рабочiя
 борьба и демократiя.

toisin, on suunnattava ponnistelunsa yhteiskunnallisten suhteiden perinpohjaiseen muuttamiseen. Muunlainen menettely merkitsee vain turhaa ajanhukkaa. Tshernyshevski teki pilkkaa liberaaleista nimenomaan siksi, että he ehdottivat lievennyshoitoa siinä, missä olisi tarvittu radikaalista parannusta.*

Toinen esimerkki. Selostaessaan saman vuoden huhtikuussa Preussin hallituksen ja Preussin edustajakamarin välistä selkkausta Tshernyshevski on jälleen asettuvinaan absolutismin puolelle sen taistellessa liberalismia vastaan. Hänen sanojensa mukaan liberaalit suotta ihmettelivät, ettei Preussin hallitus tehnyt heille vapaaehtoisesti myönnytystä, vaan piti parempana kuohuttaa maata hajottamalla edustajakamarin. »Olemme sitä mieltä», hän sanoo, »että Preussin hallituksen tulikin menetellä siten.»** Tämän piti jälleen järkyttää naiivia lukijaa ja tuntua hänestä vapauden asian peittämiseltä. On kuitenkin itsestään selvää, että kirjoittajamme ei tässä lainkaan lyöttäytynyt puolustamaan despotismia, vaan halusi ainoastaan [333] käyttää Preussin tapahtumia antaakseen huomiokykyisimmille lukijoilleen oikean käsityksen siitä pääedellytyksestä, mistä kaikkien suurten yhteiskunnallisten yhtenöitymysten lopputulos viime kädessä riippuu. Ja niinpä hän sanoo tästä asiasta seuraavaa:

»Samoin kuin eri valtioiden väliset riidat tapahtuvat alussa diplomaattista tietä, aivan samoin periaatteista käytävä taistelu itse valtion sisälläkin tapahtuu aluksi kansalaisvaikutuksen kautta eli niin sanottua laillista tietä. Mutta aivan samoin kuin valtioiden välinen riita ollessaan kyllin tärkeä johtaa aina sotilaallisiin uhkailuihin, aivan samoin on laita valtioiden sisäisissä asioissakin, kun kysymys on kyllin tärkeä. Jos riitaantuneet valtiot ovat kovin erivoimaisia, asian ratkaisevat tavallisesti jo pelkät sotilaalliset uhkailut: heikko valtio täyttää voimakkaamman tahdon, ja täten vältetään varsinaiselta sodalta. Aivan samalla tavalla myös tärkeissä sisäisissä asioissa sodalta vältetään

Vrt. Sotsial-Demokrat n:o 1, s. 144, sävy!

NB

NB

* Puhuessaan »Kansantaloustieteellisissä esseissään» vallitsevan taloudellisen järjestyksen ja »terveen teorian vaatimusten» välisestä epäsuhteesta Tshernyshevski keskeyttää toisinaan esityksensä kysymällä: »tuleeko sellaisen elämäntavan säilyä, jonka vallitessa tuollainen epäsuhte on mahdollinen?» (Ks. esim. Teokset, VII osa, s. 513.) Tämänkaltaisiin kysymyksiin lukijoita tuli johdattaa myös hänen poliittisten katsaustensa — erikoisesti niiden, joista seurasi se »järjelyn» päätelmä, että oikeassa olivat despotismin puolustajat eivätkä sen viholliset. Tällainen päätelmä oli Tshernyshevskille vain liiemman kerran esitetty perustelu nykyistä »elintapaa» vastaan. Mutta liberaalit eivät sitä useinkaan ymmärtäneet.

** Teokset, IX osa, s. 236.

ainoastaan silloin, kun toinen riitapuolista tuntee itsensä liian heikoksi toiseen verrattuna: se antaa heti periksi, kun vain havaitsee vastapuolen todella päättäneen turvautua sotilaallisiin toimenpiteisiin. Mutta jos kaksi riitaantunutta valtiota ovat siinä määrin tasavoimaisia, että heikommalla on toiveita hyökkäyksen torjumisesta, niin uhkailuista joudutaan sotaankin. Puolustautuvalla on puolellaan hyvin suuri etu, ja jos se ei ole aivan liian heikko, se ei masennukaan voimakkaamman vastustajan päätöksestä hyökätä sen kimppuun.»*

Tältä kannalta hän tarkasteli myös sitä, mitä niihin aikoihin tapahtui Preussissa. Hän puolusti ja kehui Preussin hallitusta — tästä on huomautettava — ainoastaan siksi, että se »toimi parhaalla mahdollisella tavalla kansallisen edistyksen hyväksi» musertaessaan niiden naiivien preussilaisten poliittisia illuusioita, jotka olivat ties millä perusteella kuvitelleet, että todella perustuslaillinen hallinto kotiutuu heille itsestään, ilman taistelua vastaan järjestelmää vastaan. Ja se, ettei hän osoittanut vähäisintäkään myötätuntoa preussilaisia liberaaleja kohtaan, vaan jopa pilkkasi heitä, selittyy sillä, että hänen aivan oikean mielipiteensä mukaan nämä halusivat saavuttaa tavoitteensa [334] ilman päättävistä taistelua poliittisia vihollisiaan vastaan. Puhuessaan edustajakamarin ja hallituksen välisen selkkauksen mahdollisesta lopputuloksesta hän huomautti erittäin tarkkanäköisesti, että »Preussin yleisen mielipiteen nykyisestä vireestä päätellen on luultavaa, että nykyisen järjestelmän vastustajat pitävät itseään liian heikkoina sotilaallista taistelua varten ja ovat valmiit alistumaan heti kun hallitus päättävästi uhkaa turvautua sotilaallisiin toimenpiteisiin.»** Niin kävikin. Tshernyshevski oli oikeassa halveksuessaan Preussin liberaaleja. Nämä halusivat todellakin, että perustuslaillinen järjestys olisi vakiintunut Preussiin itsestään. He eivät ainoastaan pidättyneet päättävistä toimenpiteistä — mistä heitä ei olisi voitukaan syyttää, sillä silloisten yhteiskunnallisten voimasuhteiden vallitessa se oli mahdotonta —, vaan he periaatteessa tuomitsivat jokaisen tuollaisia toimenpiteitä koskevan ajatuksenkin, s.o. häiritsivät vointinsa mukaan yhteiskunnallisen

* Teokset, IX osa, s. 241.

** Sama.

voimasuhteen muuttumista suuntaan, mikä olisi mahdollistanut ryhtymisen tuollaisiin toimenpiteisiin vastaisuudessa. Tshernyshevski ei voinut antaa sitä heille anteeksi, kuten sitä ei antanut anteeksi Lassallekaan. On merkittävää, että juuri samaan aikaan kun Tshernyshevski pilkkasi Preussin liberaaleja poliittisissa katsauksissaan, Lassalle ruoski heitä puheissaan. Ja vielä merkittävämpää on, että käyttäen näissä puheissaan toisinaan samoja sanoja kuin Tshernyshevski saksalainen agitaattori puhui yhteiskunnallisista voimasuhteista kunkin annetun maan poliittisen järjestelmän perustana. Lassallella oli monissa suhteissa samat opettajat kuin Tshernyshevskillä. On luonnollista, että kummankin poliittinen ajatuksenjuoksu kulki samaan suuntaan ja johti osittain yhteen käyviin tuloksiin. Käytämme sanaa »*osittain*» sen tähden, että todetessamme suuren yhtäläisyyden Lassallen ja Tshernyshevskin mielipiteiden välillä emme kuitenkaan saa ummistaa silmiä myöskään niiden väliseltä erolta. Lassalle ei rajoitu päätelmään, että kunkin annetun maan perustuslaki on juridinen ilmaus siinä vallitsevasta yhteiskunnallisesta voimasuhteesta. Hän koettaa löytää ne syyt, jotka määräävät tämän voimasuhteen, ja löytää ne yhteiskunnan talouselämästä. Tätä kysymystä koskevia Lassallen puheita sävyttää materialistinen henki, mitä ei suinkaan voida sanoa esimerkiksi hänen puheestaan [335] Fichten filosofiasta tai hänen »*Hankittujen oikeuksien järjestelmästä*» n». Tshernyshevskikään ei sivuuta kysymystä syistä, joista yhteiskunnallinen voimasuhde riippuu, mutta tultuaan yhteiskunnalliseen itsetajuntaan hän pysähtyy erittelyssään, s.o. hän ei ylitä sitä rajaa, mikä erottaa historiallisen idealismin historiallisesta materialismista. Päinvastoin kuin Lassalle hän esiintyy Preussin asioita koskeissa järkeilyissään paljon johdonmukaisempana idealistina kuin monissa muissa sisällöltään poliittisissa tai historiallisissa artikkeleissaan. Tämä eroakin on pantava kokonaan »yhteiskunnallisen voimasuhteen» tilille. Niin heikko kuin kapitalismi Preussissa olikin nykyiseen verrattuna, siellä oli kuitenkin päässyt jo alulle työväenliike tämän sanan uusimmassa mielessä; Venäjällä taas alkoi vasta kukoistaa se *raznotshinetsien** liike,

NB

s.o. demokraattinen

jota sanotaan tavallisesti sivistyneistön liikkeeksi. Työväenliikkeen tarpeiden vaikutuksesta idealistienkin on usein pakko ajatella materialistisesti. Esimerkkejä työväenliik-

* Ks. tätä osaa. s. 444, alavilite. Toim.

keen tarpeiden tämänkaltaisesta vaikutuksesta voidaan luetella paljon nykypäivien Ranskasta. Sivistyneistön liike sitä vastoin työntää materialiste ja kin toisinaan puhtaasti idealististen järkeilyjen tielle. Tämän havaitsee erityisen hyvin nykyisellä Venäjällä.

Tshernyshevskin poliittiset katsaukset oli tarkoitettu »parhaimmistolle», jonka tuli tietää, mitä sen oli opetettava takapajuiselle massalle. »Parhaimmiston» työ rajoittui pääasiallisesti propagandaan. Ei kuitenkaan yksinomaan siihen. »Rahvas» ei yleensä puhuen esiinny poliittisella näyttämöllä. Ja se, mitä tuolla näyttämöllä tapahtuu, niin ikään yleisesti puhuen ei suurestikaan koske sen etuja. Sattuu kuitenkin poikkeuksellisia ajanjaksoja, joiden kuluessa kansanjoukot heräävät tavanomaisesta horrostilastaan ja tekevät tarmokkaita, vaikkakin usein miltei tiedottomia yrityksiä kohtalonsa parantamiseksi. Tällaisina poikkeuksellisina ajanjaksoina »parhaimmiston» toiminta kadottaa enemmän tai vähemmän propagandavoittoisen luonteensa ja muuttuu agitatoriseksi. Tuollaisista aikakausista Tshernyshevski sanoo seuraavaa:

»Historiallinen edistys tapahtuu hitaasti ja vaikeasti... [336] niin hitaasti, että jos rajoitumme liian lyhyisiin ajanjaksoihin, niin satunnaisista seikoista aiheutuvat heilahtelut historian etenevässä liikkeessä voivat hämätä katseeltamme yleisen lain vaikutuksen. Jotta sen vääjäämättömyydestä voitaisiin vakuuttua, on tarkasteltava tapahtumien kulkua pitemmältä ajalta... Verratkaa Ranskan yhteiskuntalaitoksen ja lakien tilaa vuonna 1700 ja nyt — ero on tavaton ja kokonaisuudessaan nykyisen eduksi; kuitenkin melkein koko tämä puolitoista vuosisataa on ollut hyvin raskasta ja synkkää aikaa. Sama koskee Englantia. Mistä on peräisin tämä ero? Sitä on koko ajan pohjustanut se, että kunkin sukupolven parhaimmisto on havainnut aikansa elämän tavattoman raskaaksi; sen toiveet, ainakin muutamat niistä, ovat saavuttaneet vähitellen yleistä kannatusta, ja sitten, joskus, monen vuoden kuluttua, yhteiskunta on työskennellyt onnellisten olosuhteiden vallitessa puoli vuotta, vuoden, jopa kolme tai neljäkin vuotta toteuttaakseen vaikkapa eräitä niistä harvoista toiveista, jotka parhaimmiston ansiosta ovat juurtuneet sen tietoisuuteen. Työ ei ole ollut koskaan menestyksellistä: into on laimennut jo puolivälissä, yhteiskunnan voima on ehtynyt ja sen käytännöllinen elämä jälleen joutunut pitkälliseen pysähdystilaan, ja parhaimmistoon kuuluvat, mikäli he ovat eläneet kauemmin kuin virittämänsä työ, ovat nähneet toiveensa kaukana toteutumisestaan, ja heidän on entiseen tapaan täytynyt murehtia elämän raskautta. Mutta lyhyen jaloudenpuuskan aikana ehdittiin muuttaa paljon. Muutokset suoritettiin tietysti nopeasti, ei ollut aikaa ajatella uusien lisärakennelmien siroutta, ne jäivät siloittelematta, ei ehditty huolehtia uusien osien ja säilyneiden jäännösten rakennustaitteellisen sopusoinnun hienouksista, ja pysähdyskausi sai ottaa uudistetun rakennuksen vastaan lukuisien pienten muodottomuuksien ja rumennusten sävyttämänä. Mutta tuolla veltoilla ajalla riitti joutohetkiä katsella tarkoin

jokaista pikkuseikkaa, ja koska sille epämieluiden pikkuseikkojen paik-kailu ei vaatinut erikoisia ponnisteluja, niin ne korjattiin vähitellen; ja sillä aikaa kun uupunut yhteiskunta näperteli pikkuseikkojen parissa, parhaimmisto puhui, että uudistustyö ei ole lopussa, todisteli, että rakennuksen vanhat osat ränsistymistään ränsistyvät, todisteli, että on tartuttava jälleen toimeen laajassa mitassa. Uupunut yhteiskunta torjui aluksi sen äänen pitäen sitä kiusallisena lepoa häiritsevänä huutona; sitten jälleen voimistuttuaan yhteiskunta alkoi yhä enemmän kallistaa korvaansa mielipiteelle, jota oli ennen paheksunut [337] vakuuttuen vähitellen, että siinä oli osin perää ja vuosi vuodelta tunnustaen tuon osan yhä suuremmissa määrin sekä ollen lopulta valmis yhtymään eturivin ihmisten ajatuksen uuden uudistuksen välttämättömyydestä ja ensimmäisessä suotuisassa tilaisuudessa tarttuen uudella innolla työhön ja jättäen sen jälleen kesken ja jälleen torkkuen ja sitten taas tehden työtä.» *

Tshernyshevskin poliittisten katsausten tarkoi-tuksena oli nimenomaisesti näyttää »parhaimmis-tole», että silloisen yhteiskuntajärjestyksen vanha rakennus ränsistyy ränsistymistään ja että on »tar-tuttava jälleen toimeen laajassa mitassa». Ja kuten kaikesta näkyy, kirjallisen toimintansa ensimmäi-sen, s.o. Siperiaa edeltäneen vaiheen lopulla hänestä alkoi tuntua, että yhteiskunta yhä suurem-massa määrin kallistaa korvaansa hänen ajatuksil-leen ja yhä suuremmissa määrin yhtyy niihin. Toisin sanoen, hän rupesi ajattelemaan, että Venäjänkin historiassa on lähestymässä eräs niitä siunauksellisia harppauksia, joita historiassa tapah-tuu harvoin, mutta jotka siitä hyvästä vievät pit-kästi eteenpäin yhteiskunnallisen kehityksen proses-sia. Venäläisen yhteiskunnan edistyksellisten ker-rostien mieliala oli todella nopeassa nousussa ja sitä mukaa nousi myös Tshernyshevskin mieliala. Hän, joka oli aikoinaan pitänyt mahdollisena ja hyödyli-senä selittää hallitukselle, mitä sen omat edut vaativat talonpoikaiston vapauttamisasiassa, ei enää ajatellutkaan kääntyä hallituksen puoleen. Kaikki hallitukseen asetettavat toiveet tuntuivat hänestä vahingolliselta itsepetokselta. Artikkelissa »Venä-läinen uudistaja» (»Sovremennik», 1861, lokakuu), joka oli kirjoitettu M. Korfin kirjan »Kreivi Spe-ranskin elämä» ilmestymisen johdosta, Tsherny-shevski todistelee seikkaperäisesti, että yhdenkään uudistajan ei meidän oloissamme tule antautua sellaiseen toiveajatteluun. Viholliset nimittivät Speranskia vallankumoukselliseksi. Tuollainen arvio naurattaa Tshernyshevskiä. Speranskilla oli tosiaan hyvin laajoja uudistussuunnitelmia, mutta olisi

NB

Vrt. Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 161¹⁸⁵

naurettavaa sanoa häntä vallankumoukselliseksi niiden keinojen mittojen perusteella, joita hän aikoi käyttää tarkoitustensa toteuttamiseksi. Hän pysyi pystyssä ainoastaan siksi, että ehti hankkia keisari Aleksanteri I luottamuksen. Tähän luottamukseen nojautuen hän aikoikin toteuttaa noita suunnitelmia. Ja juuri siksi Tshernyshevski nimittää häntä haa-
vellijaksi...

Sotsial-
Demokrat,
s. 161
muutettu

[338]... Vahingollisilta viehtymyksiltä politiikassa säästyy vain se, joka pitää jatkuvasti mielessä että yhteiskuntaelämän kulun määrää yhteiskunnallinen voimasuhde. Se, joka haluaa toimia tämän perusmääritelmän mukaisesti, joutuu toisinaan käymään raskasta siveellistä taistelua. Tshernyshevski koettaa varoittaa tästä asiasta aikansa »parhaimmistoa», sillä hänestä näytti, että oltiin lähestymässä harppausta. Niinpä jo tammikuussa 1861 käsitellessään tunnetun amerikkalaisen taloustieteilijän Careyn erästä kirjaa — Careyn mitättömyyden hän muutoin paljastaa mitä oivallisimmin — Tshernyshevski siirtyy odottamatta tunnettuun juutalaissankarittareen Juudiin ja puolustaa kiivaasti tämän tekoa. Hän sanoo: »Historian kehitystie ei ole Nevskin prospektin jalkakäytävä; se kulkee kauttaaltaan halki peltöjen, milloin pölyisten, milloin mutaisten, milloin taas yli soiden tai läpi viidakoiden. Ken pelkää pölytyvänsä tai likaa vansa saappaansa, hänen on parasta olla ryhtymättä yhteiskunnalliseen toimintaan: se on jaloa työtä ihmiselle silloin, kun ajattelee todella ihmisten parasta, mutta ei mitään siistiä työtä. Tosin siveellisestä puhtaudesta voi olla erilaisia käsityksiä: jostakusta saattaa ehkä tuntua, että esimerkiksi Juudit ei tahrannut itseään... Avartakaa mietteittenne piiriä ja silloin monista yksityisluontoisista kysymyksistä seuraa erilaisia velvoituksia kuin ne, jotka seuraisivat samojen kysymysten asettamisesta eristetyinä.»*

Vrt. poisjätö
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 162¹⁸⁶

60-luvun alussa hallituksella oli aikomus lievittää hiukan sensuurirajoituksia. Päätettiin kirjoittaa uusi sensuuriasetus, ja lehdistön sallittiin lausua mielipiteensä sen itsensä suitsimisesta. Tshernyshevski ilmaisi vitkastelematta oman kantansa asiasta, ja tavallisuuden mukaan se erosi suuresti tavanomaisesta liberaalisesta katsomuksesta. [339] Tosin Tshernyshevski itse nauraa myrkyllisesti ihmisille, jotka olettavat painokoneen omaavan jonkinlaisen erikoisvoiman kuten belladonna, rikkihappo, räjähdyshopea j.n.e. »Henkilökohtainen mielipiteemme ei kallistu epäluonnollisen vahin-

* Teokset, VIII osa, ss. 37—38.

gollisten seurauksien odottamiseen esineiltä ja toiminnolta, joilla ei ole voimaa aiheuttaa tuollaisia onnettomuuksia. Arvelemme, että painokone on liian heikko aiheuttamaan yhteiskunnallisia onnettomuuksia. Eihän siinä ole sellaista mustepaljoutta, että se jotenkin tulvahtaessaan hukuttaisi koko maan, eikä siinä ole sellaisia jousia, että ne jotenkin irtaantuessaan lennättäisivät kirjakkeita ja ampuisivat niillä kuin kartessilla.» Tshernyshevski myöntää kuitenkin, että on aikoja, jolloin lehdistö voi olla jonkin maan hallitukselle ainakin yhtä vaarallinen kuin kartessi. Nimittäin sellaisina aikoina, jolloin hallituksen edut käyvät ristiin yhteiskunnan etujen kanssa ja on lähestymässä vallankumouksellinen purkaus. Tuollaisessa asemassa ollessaan hallituksella on täysi syy panna lehdistö ahtaalle, koska tämä muiden yhteiskunnallisten voimien mukana valmistele sen kukistamista. Tuollaisessa asemassa ovat alinomaan olleet melkein kaikki tämän vuosisadan Ranskan useasti vaihtuneet hallitukset. Tshernyshevski selostaa sitä hyvin yksityiskohtaisesti ja levollisesti. Venäjän hallituksesta artikkelissa ei puhuta lainkaan ennen kuin aivan lopussa. Mutta päätteeksi Tshernyshevski odottamatta kysyy lukijalta: entä jospa ilmenisikin, että painolainsäädäntö on meillä tosiaan tarpeen? »Silloin ansaitisimme jälleen valistuksen vastustajien, edistysten vihollisten, vapauden vihaajien, despotismin ylistäjien j.n.e. nimen, minkä moitteen kohteeksi olemme saattaneet itsemme jo monta kertaa.» Siksi hän ei haluakaan ryhtyä tutkimaan kysymystä erikoisen painolainsäädännön tarpeellisuudesta tai tarpeettomuudesta meillä. »Pelkäämme», hän sanoo, »että tunnontarkka tutkiminen johtaisi meidät vastaukseen: kyllä, se on tarpeen.» * Johtopäätös on selvä: se on tarpeen, koska Venäjälläkin on lähestymässä »harppauksen» aika.

NB

Samassa »Sovremennikin» maaliskuun numerossa, jossa juuri lainaamamme artikkeli oli julkaistu, ilmestyi myös poleeminen kirjoitus: »Onko opittu?», joka koski vuoden 1861 tunnettuja ylioppilaslasevottomuuksia. Tshernyshevski puolustaa siinä ylioppilaita »ohranoiden» esittämiltä moitteilta, että he eivät muka haluaisi opiskella [340], ja lausuu saman tien monta karvasta totuutta hallitukselle. Lähimpänä aiheena tähän polemiikkiin oli tuntemattoman tekijän aikakauslehdessä »S.-Peterburgskije Akademitsheskije Vedomosti» julkaisema kirjoitus »Opiskellako vai ei opiskella?» Tshernyshevski

* Teokset, IX osa, ss. 130, 156.

idem
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 163

vastaa, että ylioppilaisiin nähden tuollainen kysymys on mieleton, sillä he ovat aina halunneet opiskella, mutta yliopistolain ehdistavat säännökset ovat häirinneet heitä. Ne pyrkivät saattamaan ylioppilaat pikkulasten asemaan, vaikka he ovat siinä iässä, jolloin mies lakiemme mukaisesti saa mennä naimisiin, päästä valtion virkaan ja »olla joukko-osaston komentajana». Ei ole ihme, että he protestoivat. Heiltä oli kielletty jopa sellaisetkin kerrassaan viatomat järjestöt kuin keskinäisen avun yhdistykset, jotka ovat ehdottoman välttämättömiä, kun ottaa huomioon opiskelijain enemmistön varattomuuden. Ylioppilaat eivät voineet olla nousematta tuollaista järjestystä vastaan, sillä olihan kysymys »leipäpalasta ja mahdollisuudesta seurata luentoja. Tämä leipä, tämä mahdollisuus oli riistetty». Tshernyshevski lausuu suoraan, että yliopistolain laatijat tahtoivat nimenomaisesti riistää opiskelumahdollisuuden ylioppilaiden enemmistöltä. »Jos artikkelin kirjoittaja tai hänen hengenheimolaisensa pitävät tarpeellisena todistaa, ettei tuollaista tarkoitusta suinkaan ollut olemassa yliopistolakia laadittaessa, painattakoot asiakirjat niistä neuvotteluista, joiden pohjalta laki syntyi.» Artikkelin »Opiskellako vai ei opiskella?» nimettömän kirjoittajan moite haluttomuudesta opiskella kohdistui ei ainoastaan ylioppilaita vaan koko venäläistä yhteiskuntaa vastaan. Tätä seikkaa Tshernyshevski käyttikin siirtääkseen yliopistolevottomuuksia koskevan kiistan yleisemmälle pohjalle. Hänen vastustajansa oletti eräiden merkien viittaavan siihen, että venäläinen yhteiskunta olisi opinhaluista. Siitä olivat hänen mielestään todistuksena »sadat» meillä syntyvät uudet julkaisut, »kymmenet» sunnuntai-koulut. »Sadat uudet julkaisut, mistähän kirjoittaja on voinut laskea satoja?» Tshernyshevski huudahtaa. »Mutta tarvittaisiin todella satoja, ja haluaako kirjoittaja tietää, miksi ei perusteta satoja uusia julkaisuja, niin kovin kuin kaivataankin? Siksi, että vähänkään elävemmän aikakauslehden on sensuuriolojemme vuoksi mahdoton pysyä hengissä missään muualla kuin muutamissa suurkaupungeissa. Jokainen vaaras kauppakaupunki tarvitsisi [341] muutamia vaikkapa pienempiäkin sanomalehtiä; jokaisessa kuvernementissa pitäisi julkaista muutamia paikallisia lehtiä. Niitä ei ole, koska niitä ei saa olla... Kymmeniä sunnuntai-kouluja... Se ei ole liioittelua kuten puheet sadoista uusista julkaisuista: valtakunnassa, missä on yli 60 miljoonaa asukasta, lasketaan tosiaan olevan vain kymmeniä sunnuntai-kouluja. Vaikka niitä pitäisi olla kymmeniätuhansia, ja nopeasti voitaisiinkin järjestää tosiaan kymmeniä-

tuhansia, ja nytkin voisi olla toiminnassa ainakin monia tuhansia. Miksi sitten niitä on ainoastaan kymmeniä? Siksi, että niitä epäillään, ahdistellaan ja kapaloidaan niin, että opetustyölle uskollisimmiltakin ihmisiltä loppuu halu opettaa niissä.»

Viitattuaan »satojen» uusien aikakauslehtien ja »kymmenien» sunnuntaikoulujen olemassaoloon yhteiskunnan opinhalun näennäisinä tunnusmerkeinä Tshernyshevskin käsittelemän artikkelin kirjoittaja oli kiiruhtanut lisäämään, että kyseiset merkit ovat pettäviä. »Kun kuuntelet huutoja kaduilla, hän oli kertonut haikeana, »kun sanotaan, että siellä ja siellä on tapahtunut sitä ja sitä, niin pää painuu väkisinkin alas ja tunnet itsesi pettyneeksi...» »Sallittaneen kysyä, herra artikkelinkirjoittaja», Tshernyshevski vastaa, »mitä huutoja te kuulette kaduilla? Poliisimestareiden ja -konstaapelien huutoja, niitä huutoja mekin kuulemme. Niitäkö tarkoittatte? Sanotaan, että siellä ja siellä on tapahtunut sitä ja sitä... — mitä sellaista esimerkiksi? Siellä on tapahtunut kavallus, tuolla on ylitetty toimivaltaa, täällä on tehty vääryyttä heikolle, tuolla on myötäilty mahtavalle — siitä puhutaan lakkaamatta. Tällaisten kaikkialla kuuluvien huutojen johdosta, näiden jokapäiväisten puheiden johdosta pää painuu tosiaan tahtomattakin alas ja tunnet itsesi pettyneeksi.»

Ylioppilaitten syyttelijä oli paheksunut heidän mukamas suvaitsemattomuuttaan vieraita mielipiteitä kohtaan, sitä että he protestoidessaan turvautuvat vihellyspilleihin, liotettuihin omeniin ja muihin senkaltaisiin »katuaseisiin». Tshernyshevski vastaa hänelle, että »vihellyspillejä ja liotettuja omenia ei käytetä katuaseina: katuaseita ovat pistimet, kiväärinperät ja apelit». Hän kehottaa vastustajaansa muistamaan »käyttivätkö ylioppilaat näitä aseita jotakuta vastaan vai käytettiinkö niitä ylioppilaita vastaan... ja oliko tarvetta käyttää niitä ylioppilaita vastaan».

On ymmärrettävää, minkä vaikutelman Tshernyshevskin tämänkaltaiset kirjoitukset tekivät Venäjän opiskelevaan nuorisoon. Kun [342] sitten ylioppilaslevottomuudet toistuivat 60-luvun lopulla, niin kirjoitusta »Onko opittu?» luettiin opiskelijain kokouksissa parhaana puolustuksena heidän vaatimuksilleen. Niin ikään on ymmärrettävää, mikä oli herrojen »ohranoiden» suhde tuollaisiin haastekirjoituksiin. Suuren kirjailijan »vaarallinen» vaikutus opiskelevaan nuorisoon kävi heille yhä selvemmäksi.

Tiedämme jo, miten tuo vaikutus lopetettiin.

Utooppisen sosialismin kannalla olleesta Tshernyshevskistä tuntui, että ne suunnitelmat, joita hänen länsimaiset hengen-

idem
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
164

NB

Tähän asti
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
164

heimolaisensa pyrkivät toteuttamaan, saattoivat toteutua mitä erilaisimmissa poliittisissa muodoissa. Siten sanoi teoria. Ja niin kauan kuin Tshernyshevski pysyi teorian alalla, hän lausui tämän katsomuksensa epäröimättä julki. Hänen kirjallisen toimintansa alkuaikoina yhteiskuntaelämämme tuntui ikään kuin lupailevan jonkinlaista ainakin välillistä vahvistusta tälle mieliteelle: etumaisilla ihmisillä virisi silloin toive, että hallitus ottaisi käsiinsä talonpoikaiskysymyksen tasapuolisen ratkaisemisen aloitteen. Se oli toteutumaton toive, josta Tshernyshevski luopui melkein ennen kuin kukaan muu. Ja joskin hän teorian alalla myöhemminkin näki epäselvästi talouselämän ja politiikan välisen suhteen, niin käytännöllisessä toiminnassaan — näin sanoessamme tarkoitamme hänen toimintaansa yhteiskunnallis-poliittisena kirjailijana — hän esiintyi vanhan järjestyksemme tinkimättömänä vastustajana, vaikka hänen omalaatuinen ironiansa jatkuvasti johdattikin monia vapaamielisiä lukijoita siinä suhteessa harhaan. Tosiassiallisesti — joskaan ei teoriassa — häneestä tuli tinkimättömän poliittisen taistelun mies, ja taistelun jano uhkuu hänen jokaisen vuodelta 1861 ja erityisesti hänelle kohtalokkaalta vuodelta 1862 peräisin olevan kirjoituksensa miltei jokaiselta riviltä.

NB

*Huomautukset kirjottettu
alkaisintaan lokakuussa 1909,
myöhäisintään huhtikuussa 1911*

*Julkaistu osittain v. 1933
XXV Lenin-kokoelmassa*

*Julkaistaan ensi kerran
kokonaisuudessaan*

*Julkaistaan alkuperäiskappaleen
mukaan*